T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDEN TÜRKİYE'YE YAPILAN DOĞRUDAN YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Shasha SUN

ANKARA - 2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDEN TÜRKİYE'YE YAPILAN DOĞRUDAN YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Shasha SUN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ŞAHİN

ANKARA - 2020

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Shasha SUN

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDEN TÜRKİYE'YE YAPILAN DOĞRUDAN YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan ŞAHİN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Hasan Şahin	
Prof. Dr. Sıtkı Aşıkoğlu	
Doç. Dr. Türkmen Göksel	

Tez Sınav Tarihi: 16.12.2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Hasan ŞAHİN danışmanlığında hazırladığım "Çin Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye'ye Yapılan Doğrudan Yatırımların Belirleyicileri (Ankara.2019) " adlı yüksek lisans ☑ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 13.01.2020
Shasha SUN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile beni yönlendiren ve sabırla destek veren değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Hasan Şahin'e sonsuz teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana kazandırdıkları için Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki tüm hocalarıma ayrıca teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Nurullah Ayvaz'a ve çalışmalarım boyunca maddi manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme de sonsuz teşekkürler ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
KISALTMALAR ..... **v**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vii**
TABLO LİSTESİ ..... **viii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜR

1.1. DYY'nin Önemi, Etkileri 5
1.1. Amacına Göre DYY Türleri ve Genel Karakteristikleri 6
1.2.1. Kaynak Arayan DYY 7
1.2.2. Pazar Arayan DYY 7
1.2.3. Verimlilik Arayan DYY 8
1.2.4. Stratejik Varlık Arayan DYY 9
1.3. Literatürde Yaygın Olarak Kullanılan DYY Belirleyicileri 10
1.3.1. Pazar Büyüklüğü 10
1.3.2. Açıklık 11
1.3.3. İşgücü Maliyetleri ve Verimlilik 12
1.3.4. Kurumlar 12
1.3.5. Altyapı 15
1.3.6. Ev Sahibi Ülkenin Doğal Kaynakları 16
1.3.7. Teknoloji 17
1.3.8. Vergi 17
1.3.9. Enflasyon 18
1.4. Türkiye'ye DYY Akışı ve Yerel Belirleyicileri 19
1.5. Çin'in Dışa Dönük Doğrudan Yabancı Yatırımları ve Belirleyicileri 26

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE – ÇİN İLİŞKİLERİ

2.1. Türkiye – Çin Siyasi İlişkileri 35
2.2. Türkiye – Çin Ekonomik İlişkileri 38
2.2.1. Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Ürünler 43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'YE DYY AKIŞLARI VE ÇİN OFDI'I

3.1. Türkiye'de DYY 44
3.1.1. Türkiye'de DYY ve DYY Akışları Bağlamındaki Düzenlemeler ve Teşvikler 44
3.1.2. Türkiye'ye Dönemler İtibariyle DYY Girişi 48
3.1.3. Türkiye'de Sektörlere ve Kaynak Ülkelere/Bölgelere Göre DYY Girişi 52
3.2. Çin'den Diğer Ülkelere Yapılan DYY 54
3.2.1. 1979-1992 Dönemi 57
3.2.1.1. Dönemin OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri 57
3.2.1.2. OFDI'ın Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi 59
3.2.2. 1993 – 2002 Dönemi 60
3.2.2.1. 1993 – 2002 Dönemini OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri 60
3.2.2.2. 1993 – 2002 Dönemi OFDI'ının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi 61
3.2.3. 2003 – 2012 Dönemi 65
3.2.3.1. 2003 – 2012 Döneminin OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri 65
3.2.3.2. 2003 – 2012 Dönemi OFDI'ının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi 68
3.2.4. 2013'ten Günümüze ÇHC OFDI'ı 70
32.4.1. 2013'ten Günümüze ÇHC'nin OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri 70
3.2.4.2. 2013'ten Günümüze ÇHC OFDI'ının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi 74
3.2.5. ÇHC'nin Mevcut OFDI Aktörleri ve İzin Alma Süreci 80
3.3. Çin'den Türkiye'ye DYY Akışı 81
3.3.1. Genel Yatırım İlişkileri 81

3.3.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Çinli Firmalar 85
3.3.3. Türkiye'de OBOR Öncesi Çin OFDI'ı 87
3.3.4. OBOR Sonrası Türkiye'de Çin OFDI'ı 88
3.3.5. Çin Bakış Açısından Türkiye'deki Yatırım Ortamı 91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM, HİPOTEZLER VE AMPİRİK BULGULAR

4.1. Hipotezler 95
4.2. Veri Seti ve Değişkenler 96
4.3. Ekonometrik Modeller 98
4.4. Ekonometrik Modelin Uygulanması ve Ampirik Bulgular 101
SONUÇ 104
KAYNAKÇA 111
EKLER 133
Ek-1. Türkiye - Toplam Ticaret ve Çin ile Ticaret verileri 1996-2019 133
Ek-2. Türkiye'ye Yıllar İtibariyle DYY Akışı (UNCTAD) 134
Ek-3. Çin ve Dünyada OFDI Stoku 135
Ek-4. Yıllar İtibariyle OFDI Akışları (Milyar Dolar) 136
Ek-5. Ekonometrik Analiz için Türkiye dışında Seçilen Ülkeler ve Seçim Kriterleri 137
Ek-6. Çalışmada Kullanılan Veriler ve Kaynakları 138
Ek-7. Ekonometrik Analizde Kullanılan Değişkenlere ait ADF temelli Fisher Birim Kök Testi sonuçları 139
Ek-8. Tahmin Sonuçları (Nonrobust) 140
ÖZET 141
SUMMARY 142

KISALTMALAR

AIIB : Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (Asia Investment and Infrastructure Bank)

APSCO : Asya-Pasifik Uzay İşbirliği Örgütü (Asia-Pacific Space Cooperation Organization)

Ar-Ge : Araştırma - Geliştirme

CICA : Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (The Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia)

ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti

ÇUŞ : Çok Uluslu Şirket

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı (Türkiye)

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

DYY : Doğrudan Yabancı Yatırım

GDP : Gayrisafi yurtiçi hasıla (gross domestic product))

GOÜ : Gelişmekte olan ülke

GDPPC : Kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP per capita GSYİH: Gayrisafi yurtiçi hasıla)

KİT : Kamu İktisadi Teşebbüsü

MNE : Çok Uluslu Şirket (multinational enterprise)

MOFCOM : Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (Ministry of Commerce of the People's Republic of China)

M&A : Birleşme ve satın alma (Merger & Acquisition)

NDRC : National Development and Reform Commission

NPC : National People's Congress

OBOR : Bir Kuşak Bir Yol, Kuşak ve Yol (One Belt One Road)

OFDI : Dışa dönük doğrudan yabancı yatırım (Outward Foreign Direct Investment)

OLI : Mülkiyet, lokasyon ve uluslararasılaşma (Ownership Internalization Location)

SoE : Devlet Şirketi – Kamu İktisadi Teşebbüsü (State-owned Enterprise)

UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)

UNCTS : United Nations Commodity Trade Statistics Database

WTO : Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

YSTK : Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye'nin Çin'e İhracatı - Çin'den İthalatı ve Toplam Dış Ticaret Hacmi (milyar dolar) 40
Şekil 2. Türkiye'nin Çin'e Karşı Dış Ticaret Açığı ve İhracatının İthalatı Karşılama Oranı (y ekseni, dış ticaret açığını, milyar dolar ve ihracatın ithalatı karşılama oranını yüzde olarak göstermektedir) 41
Şekil 3. Yıllar itibariyle Türkiye'ye DYY girişleri - Milyar Dolar (UNCTAD) 49
Şekil 4. 2003-2017 Yıllarındaki DYY'nin Sektörel Dağılımı 52
Şekil 5. Türkiye'nin Önde Gelen DYY Kaynak Ülkeleri 53
Şekil 6. Türkiye'de Yıllar İtibariyle DYY Akışlarında Sektörlerin Payları (Milyon Dolar) (TCMB) 53
Şekil 7. Türkiye'de Yıllar İtibariyle DYY Stoku (UNCTAD) 54
Şekil 8. Yıllar İtibariyle Çin OFDI'ı (Outward) ve Çin'e Gelen DYY (İnward) Milyar Dolar 55
Şekil 9. Çin'in Dünyada ve GOÜ'ler Arasında Yıllar İtibariyle OFDI Stokunun Payı (%) 56
Şekil 10. 1979-1992 Dönemi ÇHC OFDI Coğrafi Dağılımı 60
Şekil 11. 1979-1992 Dönemi ÇHC OFDI Sektörel Dağılım 60
Şekil 12. ÇHC OFDI Akışı, 1993-2002 Dönemi (UNCTAD) 63
Şekil 13. 2003 Sonu İtibariyle ÇHC'nin OFDI Stokunun Ekonomilere Dağılımı 64
Şekil 14. 2003 Sonu İtibariyle Çin OFDI Bölgesel Dağılım 64
Şekil 15. ÇHC OFDI Akışı, 2003 - 2012 Dönemi (UNCTAD) 70
Şekil 16. ÇHC OFDI Akışı, 2013 - 2017 Dönemi 75
Şekil 17. 2017 Sonu İtibariyle ÇHC'nin OFDI Stoku, Bölgesel Dağılım 76
Şekil 18. ÇHC'den OBOR Ülkelerine OFDI Akışı (Milyar Dolar) (MOFCOM 2017) 77
Şekil 19. ÇHC OFDI Stoku - Sektörler İtibariyle 2017 sonu (Milyar Dolar) 77

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 2002 - 2017 Yılları Arası Türkiye'ye Yıllık Bazda DYY Girişleri, Sektörel dağılım* (milyon dolar) 51
Tablo 2. ÇHC'nin 2002 Sonu İtibariyle OFDI Stoku Sektörel Dağılımı (2002 Statistical Bulletin of China's OFDI) 63
Tablo 3. ÇHC'nin 2003 Yılı Sonundaki OFDI Stoku, İlk 25 Ülke 65
Tablo 4. NDRC Tarafından Yayınlanan Belgede OFDI için Teşvik Edilen, Kısıtlanan ve Yasaklanan Yatırımlar 73
Tablo 5. Dönem Sonları İtibariyle ÇHC'nin OFDI Stoku, Bölgesel Dağılım (%) 78
Tablo 6. 2017 yılı sonu itibariyle ÇHC'nin OFDI Stokunun Kıtalara sektörel bazda dağılımı (2017 Statistical Bulletin of China's OFDI) 79
Tablo 7. ÇHC'de OFDI Sürecinde Kurumların Görev ve Sorumlulukları 80
Tablo 8. Çin'den Türkiye'ye Doğrudan Yatırımlar 82
Tablo 9. Çin'in Türkiye'deki DYY Stoku (MOFCOM) 83
Tablo 10. Türkiye'deki Çin sermayeli şirketlerin sektörel dağılımı 86
Tablo 11. Değişkenlerin Tanımlanması 97
Tablo 12. Tahmin Sonuclari (robust se – değişen varyanstan etkilenmeyen standar hatalar) 102

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra globalleşmenin ivme kazanmaya başladığı 1980'lere kadar ülkeler arası ekonomik ilişkilerde genel olarak üretimi arttırmak ve ticaret ön planda olmuştur.

1980'lerden sonra ise teknolojideki gelişmeler ve globalleşmenin artması, yumuşama eğilimine giren soğuk savaş dönemi siyasi ilişkileri gibi faktörlerin de etkisiyle dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar (OFDI) da ülkeler arası ekonomik ilişkilerin önemli bir boyutu olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte sermaye, karlılık oranının düşük olduğu yerlerden, yatırım açığı olan ve yüksek kar getirecek bölgelere kaymaya başlamış, Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) globalleşmenin önemli unsurlarından biri olmaya başlamıştır.

1990'lı yılların başında başta eski Doğu Bloku ülkelerinde olmak üzere, yoğunlaşan liberal politikaların etkisiyle sermaye hareketlerindeki serbestleşme hızlanmaya başlamış, teknolojinin gelişmesinin de katkısıyla ülkeler arasındaki ticari ve iktisadi engeller azalmaya başlamıştır. Bu süreçte sermaye noksanlığı olan gelişmekte olan ülkelere (GOÜ) yönelen DYY akışı hızlanmış, GOÜ'ler de bu akan sermayeden daha fazla pay almak için yatırım ortamlarını iyileştirmeye çalışmışlardır. Önceki dönemde temel DYY alıcısı olan gelişmiş ülkelerin DYY'den aldıkları pay azalmaya ve GOÜ'lerin payı artmaya başlamıştır. 1989 yılında GOÜ'lere yönelen DYY'nin dünyadaki toplam DYY içindeki oranı %15 iken, ekonomik kriz dönemlerinde dalgalanmalar olsa da bu oran 2001'de % 28'e, 2017 yılında ise % 47'ye yükselmiştir (UNCTAD[1]).

Diğer yandan 2007 yılında 1.9 trilyon dolar olarak gerçekleşen DYY, yıllık bazda o zamana kadarki en yüksek seviyesine ulaşmış, ancak 2008 yılındaki finansal ve ekonomik krizin etkisiyle 2008 ve takip eden yılda sırasıyla % 21 ve % 20 oranında

[1] https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740

azalarak 1,18 trilyon dolar seviyesine gerilemiştir. 2007'deki yıllık DYY akış miktarına ancak 2015 yılında ulaşılmıştır (1,92 trilyon ABD Doları). Kriz nedeniyle DYY'lerin dağılımında bölgesel ve sektörel farklılıklar oluşmuştur.

2008 ekonomik krizi ve DYY akışlarındaki sert düşüş sonrasında özellikle GOÜ'ler, yatırım açıklarını kapatabilmek ve ekonomik büyümeyi sürdürmek için yeni politikalara yönelmiştir. DYY'lerin rolü bu noktada çok önemli bir hale gelmiştir. Yatırımcı ülkeler de DYY yatırımları için bölgesel politikalar oluşturmaya başlamıştır. Evsahibi ülkeler sürdürülebilir kalkınmalarına katkı sağlayacak DYY politikalarını benimseyerek bu yönde düzenlemeler yapma yoluna gitmeye başlamışlarıdır.

Yurtdışına yönelen DYY'ler (OFDI) 1990'ların sonuna kadar büyük ölçüde gelişmiş ülkeler tarafından yapılmaktayken, gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ'ler) özellikle Çin'in kaydettiği hızlı büyümenin etkisiyle, bu durum değişmeye başlamış, GOÜ'lerin OFDI'ı önemli ölçüde artmıştır (Gelişmiş ülkelerin 2000 yılında %92,1 olan OFDI'daki payı 2014'te %58'e kadar gerilemiştir). Bu ülkelerden özellikle Çin maliyet avantajları açısından uzun süre DYY alıcısı bir ülke profili çizse de 2000'li yıllardan sonra OFDI bakımından hızlı bir yükseliş göstererek dünyanın en büyük yatırımcılarından biri olmuştur. "Bir Kuşak Bir Yol" gibi büyük projelere paralel şekilde ivmelenen yatırımlarıyla bu konumunu pekiştirmektedir.

Bir GOÜ olan Türkiye, stratejik coğrafi konumu, AB ile Gümrük Birliği entegrasyonu, büyüyen iç pazarı, liberal DYY düzenlemeleriyle, yabancı yatırımcılar için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak bu olumlu şartların mevcudiyetine rağmen, Türkiye'nin çektiği DYY, gerçek potansiyelinin çok altında kalmıştır. Düşük tasarruf oranları ve yüksek cari açık nedeniyle sermaye sıkıntısı çeken Türkiye'nin yerel DYY belirleyicileri üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bununla birlikte dünyanın önde gelen yatırımcılarından biri olan ÇHC'nin Türkiye'ye yönelik DYY'lerine ilişkin kapsamlı akademik çalışma sayısı ise sınırlı sayıdadır. ÇHC'nin, diğer büyük yatırımcı ülkelerle

kıyaslandığında kendine özgü yapısı nedeniyle bu konuda yapılacak çalışmaların bu alandaki boşluğu doldurmak açısından katkı sağlayacaktır.

Çin'in 1970'lerin sonunda uygulamaya koyduğu dışa açılma politikası sonrasında Türkiye ile Çin arasında üst düzey ziyaretler gerçekleşmeye başlasa da istikrarlı bir süreçten söz edilmesi mümkün değildir. Türkiye - ÇHÇ ilişkileri, siyasi ve ekonomik olarak 2000'li yıllarla birlikte ivme kazanmış, siyasi ilişkiler 2010 yılında Stratejik İşbirliği düzeyine çıkarılmıştır. Yakalanan bu ivme neticesinde, ekonomik ilişkilere zemin kazandıran anlaşmalar imzalanmış, karşılıklı olarak gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerin sayısı artmış, kültür yılları vb. etkinlikler vasıtasıyla halkların birbirine yaklaştırılmasına yönelik çaba gösterilmiştir.

Çin ve Türkiye'nin ticari ilişkileri de son 20 yılda önemli bir gelişme göstermiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2000 yılında ilk kez 1 milyar ABD Doları'nın aşmış ve 2017 itibariyle 28 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Ancak ticaret hacmi hızla artsa da, dış ticaret açığı sürekli Türkiye aleyhine yükselmiştir. Türkiye'nin sözkonusu açığı, ihracat ve ithalata konu ürünler ile Çin pazarının kendine özgü yapısı nedeniyle ticari ilişkiler yoluyla dengelemesi olası görünmemektedir.

Bu bağlamda Türkiye ticaret açığını Çin'den daha fazla doğrudan yatırım çekme yoluyla dengeleme yönünde çalışmalar yapmaya yönelmiştir. Ancak birçok avantajına ve bu çalışmalara karşın Türkiye'nin Çin'in Türkiye'deki yatırımları halen oldukça düşük düzeydedir. Çin'in dünyadaki 2017 sonu itibariyle 1,4 trilyon Dolar olan toplam OFDI stoku (UNCTAD) içinde Türkiye'nin payı bunun % 0,92'sine karşılık gelen 1,30 milyar ABD Dolarıdır.

Bu çalışmanın temel amacı, ÇHC'nin Türkiye'ye yönelik DYY'ler açısından mevcut durumunun tespitinin yapılması ve ÇHC'nin dışa dönük DYY akışlarını etkileyen faktörlerin genel olarak analizinin yapılarak, Türkiye özelinde belirleyicilerinin ortaya

konulması ve nihayetinde iki ülke arasındaki ekonomik işbirliği ve özel olarak yatırım ilişkilerinin gelişme sürecine katkı sağlamaktır.

Çalışmada çoğunlukla Türkiye'nin ekonomik göstergeleri, iki ülkenin uluslararası projeleri, siyasi ve ekonomik ilişkilerinin analizi ve panel verileri kullanılarak Çin'den Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımının belirleyicileri bulunmaya ve yatırım potansiyeline erişilememesinin nedenleri tespit edilmeye çalışılmış ve potansiyelin gerçekleşmesi için önerilerde bulunulmuştur. Çin'in Türkiye'ye yatırımları açısından dikey kesitte henüz yeterli veri oluşmadığından, ekonometrik analiz, Çin'in DYY yaptığı ülkelerden (Türkiye'nin de dahil olduğu) hareketle elde edilecek ampirik bulguların Türkiye – Çin yatırım ilişkisine tarihsel perspektiften katkısı / etkisi incelenerek yapılacaktır.

Çalışmanın takip eden bölümlerinde, DYY'nin önemi, genel karakteristikleri ve belirleyicileri, Çin OFDI'ı ve Türkiye'nin yerel DYY belirleyicilerine ilişkin literatür incelemesi yapılmış, ikinci bölümde genel olarak Çin ve Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler incelenmiş, üçüncü bölümde Türkiye'ye DYY akışları ve Çin OFDI'ı ile Çin'den Türkiye'ye yönelik DYY akışı; yatırım miktarları ve sektörel dağılım, gibi açılardan tarihsel süreç içinde analiz edilmiş, beşinci bölüm ampirik analiz için kullanılan model, Çin'in genel OFDI belirleyicilerine ilişkin hipotezlerin oluşturulması veri seti ve değişkenlerin açıklanmasına ayrılmış, ampirik sonuçlar ve bulgular sunulmuş, beşinci ve son bölüm ise, ampirik analiz ve yapılan incelemelerden elde edilen bulguların yorumlanmasıyla sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR

1.1. DYY'nin Önemi, Etkileri

DYY'ler, özellikle GOÜ'ler için ekonomik gelişim ve kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Bazı GOÜ'lerde ekonomik kalkınmanın gerçekleşmemesinin temel sebebi yatırım için yeterli sermayenin olmayışıdır. Bunun sebebi ise GDP'nin düşüklüğü nedeniyle tasarruf oranının düşük kalması ve sermaye birikiminin gerçekleşmemesidir. Bu bağlamda GOÜ'ler, hem dış finansman açıklarını kapatmak hem de yurtiçi tasarruflar aracılığıyla biriktiremedikleri büyüme ve kalkınmaları için ihtiyaç duydukları sermayeyi sağlamak için dış yatırıma ihtiyaç duyarlar. İhtiyaç duyulan bu yatırımı da yabancı sermaye girişi ile karşılarlar. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik kalkınmalarının finansmanında var olan yapısal sorunlar ve bunun hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkan sermaye birikimi yetersizliği karşısında en önemli alternatif dış finansmanlardır (DPT,2000).

Dış finansmanlar genel olarak doğrudan ve dolaylı yatırım olarak iki grupta incelenmektedir. Dolaylı yabancı yatırımlar; ülke dışındaki yatırımcıların evsahibi ülkede borsaya yatırım veya tahvil alımı vb. yollarla yaptıkları portföy yatırımlarıdır. Doğrudan yabancı yatırım (DYY) ise, evsahibi ülkede üretim tesisleri kurulması, ofis açılması, taşınmaz mal edinilmesi veya mevcut bir şirketin tamamen veya kısmen satın alınması (M&A, merger and acquisition – Birleşme ve Satın alma) suretiyle gerçekleştirilir.

Alternatif dış finansmanlar içerisinde yer alan DYY'ler, "sıcak para"nın aksine, yatırım yapılan ülkelerde yatırım açığını kapatma ve ödemeler dengesini sağlamanın yanı sıra, türüne göre teknoloji getirmesi, işsizliğin azalmasına katkıda bulunma, getirdiği yönetim becerileri, teknoloji vb. aracılığıyla yerli girişimciyi de geliştirerek daha

rekabetçi hale getirme, ülke ekonomisine uluslararası pazarda rekabet olanağı sağlama potansiyeline sahiptir.

1998 yılı Birleşmiş Milletler Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatının dünya yatırım raporunda doğrudan sermaye yatırımlarının etkileri 5 ana grupta toplamıştır (Arıman.2001,128).

- Finansal kaynakların ve yatırımların artırılması
- Teknolojik kapasitenin arttırılması
- Kalifiye işgücünün arttırılması
- Çevre koruma vb. konularda evsahibi ülkelerde olumlu etkiler yaratmaları
- İhracat artışı

Yukarıda sayılan nedenlerle ülkeler, küreselleşen ekonomiye de paralel olarak doğrudan yabancı yatırım çekmek amacıyla, piyasalarda liberalleştirme, vergi muafiyeti veya indirimleri, ücretsiz arsa verilmesi, gibi düzenlemelere yönelmişlerdir. Bu gibi düzenlemeler bazı maliyet avantajları ve kolaylıklar sağlasa da yatırımcının DYY kararını almasında, yeni pazarlar arayışı, hammadde kaynaklarına yakınlık, maliyet avantajı (ucuz enerji, işçilik), yeni bilgi ve teknolojilere ulaşma gibi doğrudan kârlılığa yönelik faktörler olduğu gibi, politik risklerden kaçınma, stratejik kaynaklara ulaşma gibi dolaylı faktörler de önemli etkiye sahiptir.

1.1. Amacına Göre DYY Türleri ve Genel Karakteristikleri

Yatırımcının ev sahibi ülkede yaptığı DYY'ler, taşıdıkları amaca göre (Dunning, 1977,1993, 1998), dört gruba ayrılmıştır:

- Pazar arayan
- Verimlilik arayan
- Kaynak arayan
- Varlık arayan

1.2.1. Kaynak Arayan DYY

Bu kategorideki DYY'lerin temel amacı, yatırımcı ülkede bulunmayan (doğal kaynaklar veya hammaddeler gibi) veya daha düşük bir maliyetle (vasıfsız işgücü gibi) elde edilebilecek belirli türden kaynakları elde etmek amacını taşır. Bu tip DYY'ler, yatırımcı tarafından yatırım yaptığı ülkeden daha uygun maliyetle hammadde üretim faktörlerine (ucuz hammadde ve işgücü) ulaşmak amacıyla yapılır (Dutta ve Roy 2009, Gastanaga, 1998). Temelde düşük maliyetli ve riski düşük doğal kaynak arayışı ön plandadır (Castro 2000). Bu bağlamda, imalat sektörüne yönelen DYY önemlidir. İmalat sektörüne yönelen DYY'yi açıklamadaki temel unsurlardan biri maliyettir. Pazar arayan DYY'den farklı olarak kaynak arayan DYY, gerekli teknolojileri ve makineleri yabancı ülkeye taşımakta ve temel olarak ucuz işgücü maliyeti ile motive olmaktadır. Hammadde sektöründeki doğrudan yabancı yatırımlar temel olarak doğal kaynakları zengin ülkeler için sözkonusudur. Kaynak arayan DYY'leri niteliği itibariyle en fazla hammadde ve vasıfsız işgücü maliyetlerinin düşüklüğü motive etmektedir. Bu faktörlere ek olarak, kalifiye işgücü, yapım ve arazi maliyetleri, fiziki altyapı gibi faktörler de önemli etmenler olarak öne çıkmaktadır.

1.2.2. Pazar Arayan DYY

Pazar arayan DYY'ler, daha büyük boyutlardaki pazarların sağladığı olanaklardan yararlanmak için evsahibi ülkeye yapılan yatırımlardır. Pazar arayan DYY, pek çok ampirik çalışmaya konu olmuş, bu alandaki DYY akışlarının piyasa büyüklüğü ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Di Mauro, 1999; Bende-Nabende, 1999; UNCTAD, 1998). Ayrıca firma düzeyinde yapılan araştırmalar, pazar arayışının önemini göstermiştir (Michalet, 1997). Pazar arayan yatırımlar, DYY'lerin yeni pazarlara girme amacı güttüğü durumlarda ortaya çıkmaktadır (Dutta ve Roy, 2009). Gümrük tarifelerinden kurtulma ve

ihracat ikamesi bu tip DYY'nin karakteristiklerindendir. Ayrıca malları yerel ihtiyaçlara ve zevklere göre uyarlayarak üretmek, uzaklıktan kaynaklanan maliyet avantajından kurtulmak da diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır (Franco 2008). Literatürde pazar arayan DYY'ler için evsahibi ülkenin GDP/GDPPC ve GDP büyüme hızı, bölgesel ve küresel pazarlara erişim kolaylığı, yerli iş piyasasının niteliği ve niceliği, ülkedeki tüketici tercihleri ve üretim ve hizmet faktörlerinin maliyetleri önemli etkenler olarak belirtilmektedir (Loewendahl ve Ertugal Loewendahl, 2000).

1.2.3. Verimlilik Arayan DYY

Verimlilik arayan DYY'de, evsahibi ülkedeki ölçek ekonomisinden yararlanmak öncelikli amaçtır. Dunning'e göre (Dunning 1993, s60) özellikle iki durumda gerçekleştiği kabul edilir: İlk durumda firmalar farklı ülkelerdeki düşük faktör maliyetlerinden yararlanmaya çalışırken, ikinci durumda ölçek ekonomileri ile tüketici zevklerindeki farklılıklar ve arz kapasitesinden yararlanmak amacıyla hareket ederler. Bu yatırımlar genellikle piyasa arayan veya doğal kaynak arayan yatırım aşamalarından sonra firmaların kârlılığını daha fazla artırma beklentisiyle gerçekleşmektedir.

Bazı araştırmacılar (Eckel, 2003; Nunnenkamp ve Spatz, 2002), bu DYY türünün kaynak arayan DYY ile örtüştüğünü, üretimi parçalara böldüğünü ve az gelişmiş ülkelerdeki ucuz iş gücünden yararlandığını belirtiriken, diğer bazı yazarlar (Bevan ve Estrin, 2000; Campos ve Kinoshita, 2003; Kinoshita ve Campos, 2004) ölçek ekonomileri ve ÇUŞ'ların varlıklarını çeşitlendirme / dağıtma boyutuna dikkat çekmiştir. Literatürde Verimlilik arayan DYY'ler, evsahibi ülkedeki hammadde/ara ürünlerin girdi maliyetleri, nakliye ve iletişim maliyetleri, danışmanlık hizmet kalitesi, ihracat/satış aşamasında veya ara ürün ithalatında maliyet avantajı sağlayan serbest ticaret anlaşmaları ve bölgesel anlaşmaların olması, ölçek ekonomilerinin varlığı gibi faktörlerden etkilenmektedir (Loewendahl ve Ertugal Loewendahl, 2000).

1.2.4. Stratejik Varlık Arayan DYY

Stratejik varlık arayan DYY'de firmalar fiziki ve fiziki olmayan varlıkları elde etmek amacıyla yatırım yaparlar. Bu DYY türünde yatırımcılar, spesifik olarak, gelişmiş teknolojileri, beceriyi ve diğer gelişmiş üretim yeteneklerini elde ederek evsahibi ülke ve üçüncü ülkelerde uzun vadede büyümeyi amaçlarlar. Varlık arayan DYY, Büyük ölçüde birleşme ve satın almalar (M&A) ve teknoloji anlaşmaları biçimindedir. Bununla birlikte son yıllarda yurtdışı Ar-Ge yatırımları da artmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkeler Ar-Ge yatırımlarının başlıca alıcılarıdır.

Bu DYY türündeki literatür iki bölüme ayrılabilir. İlki farklı motivasyonlara sahip uluslararası Ar-Ge yatırımlarının lokasyonunu incelemektedir (Cantwell, 1995; Cantwell ve Janne, 1999). Kumar (2001) özellikle ev sahibi ülke pazarlarına adapte olarak üretimi destekleme motivasyonunu öne çıkarırken, Pearce (1999) ve Niosi (1999), önde gelen araştırma ve inovasyon merkezlerine yakın iştirakleri bularak, bilgi yayılımı yoluyla ev sahibi ülkedeki mevcut kapasiteden yararlanmaya vurgu yapmıştır. Diğer yaklaşım ise teknolojiyi absorbe etme olasılığının başlangıç avantajı olmayan firmalar için önemli olabileceğini gösterir. Burada Dunning'in "OLI paradigması"[2] (Dunning 1977) ihmal edilir. Bu durum birçok teorik makalede incelenmiştir (Fosfuri ve Motta, 1999; Siotis, 1999). Stratejik varlık arayan DYY'ler için, yatırım yapılacak ülkedeki yüksek öğretim ve araştırma merkezlerinin sayısı ve niteliği, AR-GE yatırımları, inovasyon kapasitesi ve teknolojik uyum, kalifiye işgücü arzı, birleşme ve satın almalarla ilgili yasal düzenlemeler, ulaşım, enerji ve iletişim altyapısı, kültürel yakınlık, yatırım yapılacak ülkenin liman vb. coğrafi avantajları gibi faktörler önemlidir.

[2] OLI paradigması (Eklektik teori olarak da bilinmektedir), Dunnig tarafından 1973'te ortaya atılmış olup, firmaların uluslararası yatırım yapması için 3 avantaja sahip olması gerektiğini söyler: Sahiplik, lokasyon ve içselleştirme "Why (**Ownership advantage**) and how (**Internalization advantage**) a firm decides to become a multinational and where (**Location advantage**) it is more likely to invest".

1.3. Literatürde Yaygın Olarak Kullanılan DYY Belirleyicileri

Doğrudan Yabancı Yatırımlar konusunda özellikle son dönem literatürdeki ampirik çalışmalarda, piyasa büyüklüğü, ekonomik açıklık, döviz kuru, getiri oranı, üretim maliyetleri, altyapı kalitesi, beşeri sermaye ve politik istikrar gibi değişkenler sıklıkla kullanılmıştır. DYY'nin belirleyicilerini açıklamak için birçok teori öne sürülmüştür. İncelenen literatürde DYY'yi etkileyen faktörlerin önde gelenleri takip eden maddelerde açıklanmıştır.

1.3.1. Pazar Büyüklüğü

Kişi başına milli gelir veya GDP ile ölçülen pazar büyüklüğü, DYY'nin en önemli belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Anderson, J. E., van Wincoop, E 2003). Pek çok çalışma, ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğü ile DYY arasında pozitif bir ilişkiyi desteklemektedir. Yüksek büyüme oranına sahip, alım gücü yüksek ve sahip geniş pazarları olan ülkelerde yatırımcılar, yatırımları karşılığında daha kısa sürede ve daha yüksek getiri elde edebilirler. Ayrıca büyük pazarlarda, kaynakları kullanma ve ölçek ekonomilerinden yararlanma olasılığı daha yüksektir. Bu nedenlerle, pazar payının artması DYY artışına yol açmaktadır. Ampirik çalışmaların çoğu, pazar büyümesi ve DYY'nin boyutu arasında ilişki olduğunu önermiş ve bunların çoğu pazar büyüklüğü ve DYY arasındaki pozitif ilişkiyi desteklemiştir (Hausman, Fernandez-Aria 2000; Baltagi 2004). Özellikle, kişi başına düşen milli gelirin, ülkedeki yatırım faaliyetleri için olumlu gelecek beklentileri oluşturduğu ortaya konulmuştur. Başka bir deyişle, piyasa büyüklüğü ülkedeki DYY faaliyetlerini tetiklemektedir.

Pazar büyüklüğünün yanı sıra, yabancı yatırımcıların üretimi ev sahibi ülkeye taşımaları durumunda, evsahibi ülkenin büyüme beklentilerine büyük önem verildiği de bildirilmiştir (Morrissey ve Rai, 1995) . Benzer şekilde diğer bir çalışmada, DYY

akışının, ölçek ekonomisinin ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasına izin verecek kadar büyük bir eşik seviyesinin üzerine çıktıktan sonra, alıcı ülkenin pazar büyüklüğüne olumlu yanıt verdiği hipotezi ortaya atılmıştır (Scaperlanda A., Mauer L. 1969). Literatürde çoğunlukla, nüfusun ortalama gelir düzeyi de dahil olmak üzere pazar büyüklüğü için değişken olarak çoğunlukla GSYİH ve/veya GSYİH artışı kullanılmıştır

1.3.2. Açıklık

Piyasa açıklığında; DYY'ye açıklık, ticarete açıklık (ihracat ve ithalatın GSYH'ye oranı) ve bölgesel entegrasyon faktörleri ön plandadır. Bir ülke uluslararası yatırımlara açık olduğu ölçüde DYY çekebilir (Nagano, M., 2013). Literatürde açıklığın kritik bir faktör olduğunu ve DYY'nin belirleyicilerinden biri olduğunu destekleyen birçok kanıt bulunmaktadır. Sektörle bağlantılı olarak ülkenin uluslararası ticarete olan açıklığı, yatırım yapıp yapmama kararı konusunda önemli bir rol oynayacaktır. Açıklığın DYY üzerindeki etkisinin tanımlanmasında yatırım türünün önemli bir rol oynadığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Anderson, J. E., van Wincoop, E.; 2003). Aqeel ve Nishat (2005), bir ekonominin DYY'ye açıklığının, DYY'yi açıklamadaki değişkenlerden biri olduğunu bulmuştur. Buna karşılık Wheeler ve Mody (1992) DYY ve açıklık arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır. Baltagi (2004) imalat sektöründe bu iki değişken arasında pozitif bir ilişki olduğunu, ancak elektronik sektöründe negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ancharaz (2003) olumlu bağlantı bulurken, Hausman ve Fernandez-Arias(2000) olumsuz bağlantı bulmuştur. Deng (2004) açık ekonomilerin DYY çekmek için kilit faktör olduğunu göstermektedir.

Pazar arayan yatırımlar gözönüne alındığında, birçok yatırımcı, ülkenin uluslararası ticarete karşı daha az açık olduğu anlamına gelebilecek ticari kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Bu da DYY üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Yerel pazarı hedefleyen bazı yabancı işletmelerin, ürünlerini ihraç etmelerinin zor olacağı gerçeğini

göz önünde bulundurarak, ev sahibi ülkedeki şubelerini açmaya karar verdiklerini iddia eden çalışmalar da mevcuttur (Wheeler, 1992).

1.3.3. İşgücü Maliyetleri ve Verimlilik

Literatürde işgücü maliyetinin DYY'nin en potansiyel belirleyicilerinden biri olduğunu belirtilmektedir (Gastanaga 1998). Önemli miktarda DYY, maliyetler açısından görece çekiciliğe sahip olan ucuz işgücüne sahip ülkelere yönelmektedir. Özellikle emek yoğun sektörlerde pozitif bir ilişki mevcuttur (Baltagi, 2014).

1977-1980 yılları arasında 54 az gelişmiş ülkeden veriler kullanılarak DYY akışlarının incelendiği bir çalışmada yüksek maaş olan ülkelere DYY akışının düşük kaldığı görülmüştür (Schneider ve Frey, 1985). 1970-1993 yıllarını kullanan 31 az gelişmiş ülkenin gözönüne alındığı bir çalışmada da DYY ve ücret arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif ilişki ortaya konmuştur (Jun ve Singh, 1995). Bununla birlikte yukarıda da belirtildiği üzere DYY ile işgücü maliyeti arasındaki ilişki sektör açısından farklı olabilir. Örneğin, 1992 yılında yapılan bir çalışma, elektronik endüstrisi için DYY ile ücret düzeyleri arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu ortaya koymuş, ancak imalat sanayii için, DYY ile ücret arasında bir ilişki olmadığını göstermiştir (Wheeler ve Mody, 1992).

1.3.4. Kurumlar

Kurumlar, yolsuzluk, politik risk, mülkiyet haklarının korunması gibi değişkenleri içerir. Bu çerçevede, yatırımcının, ekonomik faktörlerin yanında kendisini hukuken güvende olduğunu hissedebileceği bir ortamı tercih etmesi doğaldır. Bu meyanda, kurumların niteliğinin, özellikle GOÜ'lere yönelen yatırımlarda önemli bir evsahibi ülke belirleyicisi olduğu yaygın bir şekilde kabul görmektedir.

DYY'lerde yatırımcılar açısından en önemli hususlardan biri aynı zamanda ekonomik stabilite ile de ilintili olan evsahibi ülkenin sahip olduğu siyasi istikrardır. Yatırımının sürdürülebilirliğini riske atacağından, yatırımcı siyasi istikrarsızlığın hüküm sürdüğü ülkelere yönelmekten imtina edecektir (Isaiah Frank, Aktaran, Akdış, 1988).

Ayrıca sadece ülkenin iç politikası değil, bulunduğu bölgedeki ülkelerle ve komşularıyla ilişkileri de bir diğer önemli faktördür. Olası çatışma veya savaş beklentisi, etnik gerilim ve bunlardan kaynaklı güvenlik risklerinin sözkonusu olduğu bir siyasi ortamın mevcudiyeti, yatırımın orta ve uzun vadede ayakta kalma durumunu riske atar. Bu durumda yatırımcı bu ülkeye DYY yapma konusunda isteksiz olacaktır. DYY açısından önemli olan bölgesel entegrasyonlar ve ticaret anlaşmaları gibi faktörlere olumlu veya olumsuz yansımaları olabileceğinden, ülkelerin dış politikaları ve komşularıyla olan ilişkileri de önemli hale gelmektedir.

Öte yandan literatürde, politik ve bağlantılı olarak makroekonomik istikrarın, DYY'lerin önemli belirleyicilerinden biri olarak değerlendirilse de, DYY kararını politik riskin ne yönde etkilediği konusunda tam bir fikir birliği mevcut değildir. Wheeler ve Mody (1992) politik risk ve idari verimliliğin ABD firmalarının üretim lokasyon kararlarının belirlenmesinde önemsiz olduğunu bulurken, 1960'ların sonlarında gelişmekte olan ekonomilere giren toplam yatırımlara bakarak Root ve Ahmed (1979) ve benzer bir örneklem kullanan Schneider ve Frey (1985), siyasi istikrarsızlığın DYY girişlerini önemli ölçüde etkilediğini tespit etmiştir. GOÜ'ler söz konusu olduğunda, politik istikrarın yüksek önemde bir belirleyici olduğu ve bu durumun bir şekilde sezgisel olduğunu (Mody ve Wheeler, 1992), politik istikrarsızlığın uzun vadeli planlamaya zarar veren belirsiz bir ekonomik ortam yarattığı ve bunun da ekonomik büyüme ve yatırım fırsatlarını azalttığı (Barro, 1991) sonucuna ulaşılan çalışmalar da mevcuttur.

Bazı çalışmalarda ise doğal kaynakların mevcudiyeti sözkonusu olduğunda ülkedeki politik istikrarın, yatırımcıların DYY yapma kararını etkilemediği

bildirilmektedir (Anderson, J. E., van Wincoop, E.; 2003). Yatırımcıların, yatırımlarının karlılığı konusunda emin olduklarında DYY miktarını artırması sözkonusudur. Charkrabarti (2001), bu iki değişken arasında (siyasi risk ve DYY) pozitif bir ilişki saptamışken, Blonigen (2005), politik riskin DYY üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu belirten negatif ilişki bulmuştur. Greene (2002), politik riski siyasi şiddet ve siyasi istikrarsızlık olmak üzere iki boyuta ayırmış, siyasi istikrarsızlığı hükümetin değişme olasılığı ile açıklarken, şiddet olayları, grevler ve siyasi suikastları, siyasi şiddeti açıklamak için kullanmıştır. Bu çalışma, siyasi şiddetin etkisinin önemsiz olduğunu bildirirken, siyasi istikrarsızlığın anlamlı olduğunu göstermiştir.

Aizenman (2003), makroekonomik oynaklığın, gelişmekte olan ülkelerde ara girdi üreten çok uluslu şirketlerin istihdam ve yatırım kararları üzerinde potansiyel olarak büyük bir etkisi olduğunu ve çok uluslu şirketlerin daha istikrarlı gelişmekte olan pazarlara yatırım yapma eğiliminde olduğunu bulmuştur. Harms ve Ursprung (2002), ÇUŞ yatırımlarının medeni ve siyasi özgürlüklere saygı duyulan ülkelere yöneldiğini göstermiştir. Chan ve Gemayel (2004), yatırım riski açısından istikrarsızlığın, genellikle gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek yatırım riskine sahip olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için DYY düzeylerini açıklamada kritik öneme sahip olduğunu göstermiştir. Busse ve Hefeker (2007) 1984–2003 döneminde 83 gelişmekte olan ülkeden verilerle farklı ekonometrik teknikler kullanarak siyasi risk, kurumlar ve DYY girişleri arasındaki bağlantıları araştırmış ve hükümet istikrarının, iç çatışmaları ve etnik gerilim yokluğunun, temel demokratik haklar ve hukukun üstünlüğünün DYY için önemli belirleyiciler olduğunu bulmuştur.

Gelişmiş ülkelerde, etkin mülk hakları koruması, bir varlığın sahibinin, varlığı üzerinde takdir yetkisine sahip olmasını ve varlığından elde ettiği getirilerini korumasını sağlar. Yabancı yatırımcıların mülkiyet haklarının, zaman zaman kamulaştırma, el koyma gibi nedenlerle ihlal edilmesi durumlarıyla karşılaşılabilmektedir. Özellikle geçiş

ekonomilerinde sıklıkla görülen mülkiyet haklarının zayıf bir şekilde korunması, yatırımcıların varlıklarını kaybetme olasılığını arttırmakta ve şirketlerin geçiş ekonomisine yatırım yapma olasılığını azaltmaktadır (Blonigen ve diğ. 2005). Bu bağlamda DYY için en önde gelen faktörlerden birinin mülkiyet haklarının ihlal edilmemesi olduğu söylenebilir. Yatırımla ilgili uyuşmazlık olması halinde, örneğin malları kamulaştırıldığı veya el konulduğu ya da yatırımı yaptıktan sonra yatırımcının kârlarını transfer etmesine engel olunduğu zaman- tahkim hakkının olması önemli bir faktördür. Genel olarak, yüksek politik risk, DYY'leri azaltırken, düşük politik risk ise, daha yüksek miktarda DYY akışı sağlamaktadır (Chakrabarti, 2001). Biswas (2002), ABD'den 44 ülkeye yapılan DYY'yi incelediği çalışmasında, mülkiyet haklarının korunmasının yatırımcılar için önemli olduğunu, ayrıca altyapı, ücret oranları ve siyasi istikrarın ABD'den doğrudan yabancı yatırımları çekmede en önemli etkenler olduğunu bulmuştur.

Yolsuzluk, kurumsal ortamın bir diğer temel yönüdür. Yolsuzluk indekslerinin DYY ile anlamlı bir şekilde negatif ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Wheeler, D. & Mody, 1992).

1.3.5. Altyapı

Altyapı, yollar, limanlar, demiryolları gibi doğrudan ulaşım ve lojistikle ilgili yapıların yanında, muhasebe, pazarlama ve hukuk hizmetleri gibi kurumsal gelişmişlik düzeylerini de içerebilmektedir (Deng, 2004).

Pek çok çalışma (Cheng ve Kwan 2000; Asiedu, 2002), evsahibi ülkedeki mevcut fiziki altyapının DYY kararlarındaki temel etkisine işaret etmektedir. Fiziksel altyapı; yollar, havaalanları, limanlar ve telefon hatları gibi altyapının kullanılabilirliği ve kalitesiyle ilgilidir (Flores ve Aguilera, 2007; Asiedu, 2002) . Ampirik çalışmalar, bu yapının çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) ev sahibi ülkedeki tahmini operasyon maliyetleriyle,

ÇUŞ'ların merkezi ve bağlı kuruluşları arasındaki ham ve bitmiş malzemelerin nakliyesiyle ilgili kararlarını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Bazı çalışmalar, zayıf altyapının yatırım için bir engel veya fırsat olarak düşünülebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda düşük gelirli ev sahibi ülkelerin çoğu, altyapılarını geliştirmek için doğrudan yabancı yatırımları artırmanın yollarını aramaktadır. Gelişmiş altyapının ise, DYY'nin büyüme potansiyeline olumlu yönde etki ettiği ve böylece ülkeye doğru yüksek sermaye girişine yol açtığı belirtilmiştir (Blonigen, 2005).

İş faaliyetlerinin düzenli işlemesi için destekleyici roldeki iyi bir altyapı, genel giderleri önemli oranda düşürerek yatırım kararını olumlu yönde etkileyebilmektedir (Shah ve Ahmed, 2003). Bu bağlamda iyi internet erişimi ve telefon yoğunluğunun, şirketler ve bunların bağlı birimleri/şubeleri arasındaki koordinasyon maliyetlerini düşürdüğü bildirilmiştir (Campos ve Kinoshita, 2003).

1.3.6. Ev Sahibi Ülkenin Doğal Kaynakları

Dunning'e (1993) göre, doğal kaynak elde etmek, kaynak arayan DYY'lerin başlıca nedenlerinden biridir. ÇUŞ'ların, bol doğal kaynak olanaklarına sahip gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelme eğilimi bunu doğrulamaktadır. Bu yatırımlar başta fiyatı düşük ve bol bulunan doğal kaynakları işletmek ve ana şirkete hammadde temin etmek için yapılır. Yer altı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin ve/veya petrol üreten ülkelere yapılan yatırımlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Keza aynı şekilde Çin OFDI'ını inceleyen pek çok çalışma (Deng, 2004; Buckley ve diğ., 2007; Dunning 1993) doğal kaynakların Çin OFDI'ının yönünü belirleyen temel faktörlerden olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun sebebi de Çin'in hızlı büyümesiyle açıklanmaktadır. Aleksynska ve Havrylchyk, (2012), zengin doğal kaynaklara sahip ülkelerin DYY çekmede önemli bir faktör olduğunu göstermiştir.

1.3.7. Teknoloji

Teknolojik gelişmişlik seviyesi, DYY'nin temel motivasyonlarındandır (Dunning 1993). Yüksek teknolojili endüstrilerden gelen ÇUŞ'lar pazar payını kazanmak için dış pazarlara nüfuz etme, ölçek ekonomilerinden yararlanma ve Ar-Ge yatırımlarının maliyetlerini yayma eğilimindedir. Ayrıca ÇUŞ'lar, daha fazla kar elde etmek amacıyla, sahip oldukları ileri teknoloji, beceri ve bilgi birikimini evsahibi ülkelere DYY kanalıyla transfer edebilirler (Tihanyi ve Roath, 2002). Ayrıca teknoloji elde etmek amacıyla da DYY yapabilirler. Ampirik çalışmalarda teknoloji seviyesi genellikle Ar-Ge harcamalarının toplam satışlara oranı, patent sayıları vb. ile yansıtılmaktadır (Blonigen, 2005).

1.3.8. Vergi

Ev sahibi ülkedeki vergiler, DYY'nin olası belirleyicilerinden biri olarak kabul edilir (Bilgili ve diğ, 2012). Bunun en belirgin nedeni vergilerin, kârlılığı azaltan bir maliyet faktörü olmasıdır. Bu nedenle, ülkeler belirli bir sektöre ya da bölgeye yatırım çekmek için vergi teşviklerini kullanırlar (Aqeel ve Nishat, 2005) Vergi teşvikleri, kârdan alınan vergide yapılan indirim, vergi muafiyeti, ithal edilen araç ve makineler üzerinde indirimli tarifeler şeklinde olabilmektedir. Gelir tabanlı, sermaye yatırımı temelli, işgücüne dayalı, satış bazlı, katma değer, ithalat ve ihracata dayalı (UNCTS[3] 2000) dahil olmak üzere, literatürde farklı biçimlerdeki vergi teşviklerine değinilmektedir. Bu alanda yürütülen çalışmalarda, vergi teşviklerinin DYY üzerindeki etkisi konusunda farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

[3] United Nations Commodity Trade Statistics Database

Deng (2004) verginin DYY kararları üzerinde etkisinin olmadığını öne sürmüştür. Benzer şekilde Chin (2016), vergi teşviklerinin yatırımcıların kararını önemli ölçüde etkileyen ana faktör olmadığını göstermiştir. Agodo (1978), DYY'nin vergi oranlarındaki değişimlere tepki vermediğini, DYY'nin belirleyicisi olarak vergi imtiyazlarının önemsiz olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, yatırımcıların vergi politikasından ziyade piyasa ve politik faktörlerle daha ilgili olduğunu gösteren yatırımcı anketlerinin sonuçlarıyla tutarlıdır.

Bunun aksini öne süren ve yüksek vergilerin DYY kararlarını olumsuz etkileyebileceğini ve yabancı sermaye akışını engelleyeceğini bildiren çalışmalar da mevcuttur. Morisset ve Pirnia (2002), Karayipler ve Güney Pasifik'teki "vergi cenneti" ülkelerindeki DYY'nin 1985 ile 1994 arasında beş kattan fazla büyüdüğünü ve bunun tesadüf olamayacağını belirtmiştir.

1.3.9. Enflasyon

Buckley ve diğerleri (2007) , pazar arayan DYY için, öngörülemeyen ve değişken enflasyon oranlarına sahip ülkelerin cazip olmadığını belirtmiştir. Bunun nedenini, yüksek enflasyon oranlarının, fiyatların belirlenmesini ve kâr beklentisini hesaplamayı zorlaştırması olarak göstermişlerdir. Ayrıca, yerel para birimi kullanıldığında, pazar arayan ÇUŞ'ların kârları yüksek enflasyon oranları ile devalüe olmakta, ek olarak yerel kaynak girdisi maliyetleri de artmakta, bu da yatırımı daha az kârlı hale getirmekte, hatta ÇUŞ'lar için üçüncü pazarlarda maliyet avantajı sağlamayı daha da zorlaştırmaktadır. Böylelikle, yüksek enflasyon, ihracata yönelik DYY'yi olumsuz etkilemektedir.

1.4. Türkiye'ye DYY Akışı ve Yerel Belirleyicileri

Türkiye'ye olan DYY akışları ve belirleyicilerine ilişkin görece geniş bir literatür vardır. 1980'lere kadar olan araştırmalar büyük ölçüde tarihsel içeriğe sahiptir. Türkiye'de 1980 sonrası başlayan değişim dönemi ve 1990'larda dünyada yaşanan hızlı dönüşümün de etkisiyle 2000'lere kadar olan çalışmalar, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, Avrupa Birliği ile imzalanmasını müteakip 1995'te yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşmasının DYY çekilmesi üzerindeki etkisi ve yabancı yatırımcılara yönelik araştırmalar üzerinde odaklanmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve devamında yeniden yapılanma ve reformların yapıldığı dönemde ise DYY konusu çok detaylı ve sistematik biçimde araştırılmaya başlanmıştır. 2001'deki kriz ve DYY çekmedeki başarısızlığın sonucu olarak, akademik ilgi; uygun bir yasal çerçevenin oluşturulması, DYY çekilmesinin önündeki engeller ve 2004 yılında AB ile müzakerelerin başlatılmasının önemi gibi hususlara yönelmiştir. Ayrıca, DYY konusu, bu dönemde Türkiye'deki gelir eşitsizliğini hafifletmek için ekonomik büyüme ve istihdam, ticaret / ithalat / ihracat, belirli sektörlerin araştırılması ve DYY'nin coğrafi dağılımı üzerindeki önem ve etkilerini kapsayacak şekilde genişlemiştir.

2000 öncesi dönemde Türkiye'ye DYY akışı önemli düzeyde değildir. DYY'nin sıçrama yaptığı son dönem (2001 sonrası) ve hemen öncesindeki bazı çalışmalarda işaret edilen hususlar incelenmiş ve bulgular aşağıda sunulmuştur:

Tatoglu ve Glaister (1998), Batı kaynaklı MNE'lerin Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlarının nedenleri ve özellikleri üzerine 98 firmadan oluşan bir örneklem kullandıkları çalışmalarında, OLI (ownership, location, internalization) faktörlerinin çoğunlukla yatırım yapılan endüstriye göre değiştiğini, daha sonra görece olarak azalan önemde yatırımın boyutu ve yatırımın sahiplik modeliyle (%100 mülkiyet veya ortak girişim) ilişkili olduğunu bulmuştur.

Loewendhal ve Ertugal-Loewendahl (2001) Türkiye'nin DYY performansını analiz ettikleri çalışmalarında, Türkiye'nin, kronik enflasyondan büyük ölçüde etkilenen yavaş ilerleyen özelleştirme ve siyasi-kurumsal engeller nedeniyle DYY çekilmesinde yetersiz kaldığı sonucuna varmış, küresel şirketler ile yapılan görüşmelerden, yatırım teşviki eksikliğinin önemli bir engel olduğunu vurgulamışlar, IMF anlaşması neticesinde özelleştirmenin hızlanması ve enflasyonun düşürülmesi durumunda, AB üyeliği perspektifi ile desteklenecek Türkiye'nin yabancı yatırım için başarılı bir şekilde rekabet edebileceğini belirtmişlerdir.

Erdal ve Tatoğlu (2002) Türkiye'ye DYY girişlerinde etkisi olan yerel faktörlerin ampirik analizini yaptıkları çalışmada (1980-1998), Türkiye'nin pazar büyüklüğü, altyapısı, ekonominin açıklığı ve pazar çekiciliği açısından yurtdışından gelen yatırımlar için birçok konum avantajlarına sahip olduğunu, ancak dövizdeki volatilite ve ekonomide istikrar olmamasının DYY'nin daha yüksek bir seviyeye ulaşmasını engellediği sonucuna varmıştır.

Deichmann, Karidis ve Sayek (2003) çalışmalarında kamu yatırımlarının ÇUŞ'ları belirli bölgelere çekmede başarılı olduğuna dair hiçbir kanıt olmadığı sonucuna varmış, ayrıca lokasyon belirleyicilerinin; sanayi kolu, yatırım kompozisyonu, ve ayrıca gelir grubu ve bölgesi de dahil olmak üzere menşe ülke özelliklerine göre önemli ölçüde farklılık gösterdiğini bulmuşlardır.

Bayraktar 2003 yılında yayımlanan makalesinde (Bayraktar 2003), sahip olduğu pek çok avantaja rağmen Türkiye'nin,DYY çekmede gerilerde kalmasının sebepleri olarak periyodik olarak tekrarlanan siyasi ve ekonomik krizlerin ve bunlara eşlik eden yüksek enflasyon ve faizi belirtmiştir. Bunlara ek olarak Bayraktar (2003), kayıtdışı ekonomi, DYY'ye yönelik yasal düzenlemelerin yetersizliği, fikri mülkiyet hakları sorunları, bürokraside işlem fazlalığı ve yavaşlık, çifte vergilendirme, çalışma izinleri alınmasında karşılaşılan sorunların da DYY akışını negatif yönde etkilediğini bildirmiştir.

Yavan ve Kara (2003) Türkiye'ye DYY akışlarını tarihsel ve bölgesel açıdan inceledikleri 2003 yılındaki çalışmalarında, Türkiye'ye gelen DYY'nin coğrafi dağılımı dikkate alındığında, yabancı şirketlerin yatırım yaparken, fiziki altyapı, iç ve bölgesel pazar, hammadde tedariki gibi hususlara dikkat ettiklerini, Türkiye'de sanayinin coğrafî dağılışı ile yabancı sermayeli firmaların dağılışı arasında bir paralellik olduğunun söylenebileceğini, bir GOÜ olan Türkiye'nin kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmesi amacına yönelik olarak sermaye ve teknoloji transferi için DYY çekmek zorunda olduğunu, istikrar (ekonomik ve politik), şeffaflık ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin daha güçlü şekilde yerleşmesi halinde dış yatırımlar için uygun ortamın oluşacağını belirtmiştir.

Berköz ve Türk (2007) ise Türkiye'ye yönelik 1990-2003 dönemi için doğrudan yabancı yatırımların lokasyon tercihlerini inceledikleri çalışmalarında GDP artışı, altyapının gelişmesi, ve nüfus artış hızının DYY'leri arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Susam (2008) tarafından Türkiye için 1998 - 2007 dönemine ait bilgiler kullanılarak yapılan çalışmada, DYY'ler ile GDP artışı ve enflasyon arasında negatif, bütçe açığı, yurtiçi yatırımlar ve dışa açıklık arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Tarı ve Bıldırdı (2010) ise DYY ile; GDP ve dışa açıklık arasında pozitif; ücretler ve enflasyon arasında negatif ilişki bulmuştur.

Kösekahyaoglu (2006) DYY ve dış ticaret arasındaki nedenselliği analiz ettiği çalışmada, yüksek iş gücü verimliliğinden kaynaklanan çok güçlü rekabet koşullarına rağmen, Türkiye'nin DYY çekme rekabetinde geride kaldığını, bunda, kurumsal ve politik nedenlerle birlikte fiyat istikrarsızlığı ve düşük seviyedeki özelleştirmenin temel faktörler olduğunu savunmuş, Türkiye'nin daha fazla DYY çekmeye yönelik ekonomik ve siyasi politikalarının tartışmasız bir şekilde ülkenin ticaret dengesi üzerinde önemli bir etkisi olacağını, DYY düzeyi ile Türkiye'nin ticaret ve kalkınma stratejileri arasında yakın bir ilişki ve dolayısıyla bağımlılık olduğunu belirtmiştir.

Dumludağ (2011), Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımın belirleyicilerini analiz ettiği çalışmada; piyasa büyüklüğü, büyüme oranı, kişi başına düşen GSYİH gibi makroekonomik göstergelerin DYY'ye etkisinin olumlu olduğunun görüldüğünü, düşük düzeyde yolsuzluk, politik istikrar, sözleşme hukukunun uygulanması, yargı sisteminin işleyişi, şeffaf, yasal ve düzenleyici çerçeve, politik ve ekonomik istikrar, fikri mülkiyet hakları, kurumsal haklar gibi kurumsal değişkenlerin Türkiye'ye DYY akışlarında önemli bir belirleyici olduğunu, kurumların kalitesinin yükseltilmesine yönelik çabaların Türkiye'ye yardımcı olabileceğini savunmuş, uygun yasal ve kurumsal ortamı sağlayarak, ev sahibi ülke hükümetlerinin sadece yabancı yatırımcı çekmekle kalmayacağını, aynı zamanda yerel firmaları yatırımlarını genişletmeye teşvik edecek koşullar yaratacağını belirtmiştir.

Kılıç ve Ateş (2009), Türkiye'nin, liberal dönemde yabancı yatırımlardan istenen düzeyde fayda sağlamadığını, ayrıca analiz sonuçlarına göre incelenen zaman diliminde doğrudan yabancı yatırımların sanayi ihracatı ve GSYİH üzerindeki etkilerinin önemli olmadığını gösterdiğini bulmuştur.

İzmen ve Yilmaz (2009), 1990'lı yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin ticaret yapısındaki değişimler ve sermaye hesaplarındaki gelişmeleri incelemiş ve Türkiye'nin uluslararası sermaye girişleri açısından çekiciliğini tartışmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin zamanla biriken büyük ticaret açığının sık sık ithalatın azalması ve devamında ithalatı azaltarak ticaret açığını otomatik olarak azalttığını, 2005'te başlayan AB katılım müzakereleri ve sürecinin Türkiye'nin doğrudan DYY çekmesini sağladığını, 2005-2009 yılları arasında gerçekleşen DYY girişlerinin neredeyse tamamının birleşme ve devralmalardan oluştuğunu ve çoğunlukla hizmet sektörlerine ve gayrimenkullere yöneldiği tespitini yapmış, bununla birlikte daha uzun vadeli büyüme perspektifi açısından Türkiye'nin, özellikle imalat sanayilerindeki komple yeni yatırımları çekmeye ihtiyaç duyduğunu, bunun için de uzun süredir yapılmayan mikroekonomik yapısal

reformların yanı sıra yargı reformlarının da gerçekleştirilerek mevcut yatırım ortamının geliştirilmesini önermişlerdir.

Hisarcıklılar, Karakaş ve Aşıcı (2009) DYY'nin Türkiye'deki işsizliğe etkisini inceledikleri çalışmada, küreselleşen ekonomiye ve artan entegrasyona rağmen, Türkiye'nin DYY performansının, 2000'lerin başına kadar birçok gelişmekte olan ülkeden daha düşük düzeyde kaldığını, o dönemden sonra ise DYY'de hızlı bir artış yaşandığını ve yüksek büyüme oranlarına ulaşıldığını, ancak, yüksek işsizliğin önemli bir sorun olmaya devam ettiğini belirtmiş, çalışmada DYY girişleri ile istihdam arasında negatif bir ilişki bulmuş, Türkiye'de yabancı sermaye baskın modu olan birleşmeler ve satın almaların bu olumsuz istihdam etkisinin bir nedeni olabileceği, ayrıca, yabancı yatırımın düşük teknolojiden orta ve ileri teknolojiye sahip sanayilere kaymasının, istihdam üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Bal ve Göz (2010), DYY'lerin ağırlıklı olarak gerçekleştiği 2000 sonrası dönemde DYY'yi Türkiye açısından analiz etmiş, Türkiye'ye gelen DYY akışının dünyanın genelinde olan eğilimle paralel şekilde önemli ölçüde hizmetler sektörüne doğru olduğunu bulmuş ve özelleştirmeler, şirket birleşmeleri ve gayrimenkul alımında yoğunlaştığına işaret etmiştir.

Sağlam ve Yalta, 1970-2009 dönemi için Türkiye'de DYY, özel sektör yatırımları ve kamu yatırımları arasındaki dinamik etkileşimi incelemiş; DYY, kamu yatırımı ve özel yatırımlar arasında uzun vadeli bir ilişki olmadığı, DYY'nin yatırımlara katkısının çok olmadığı, DYY ile yurt içi yatırım arasındaki etkileşimin olmamasının, DYY'nin sermaye birikimi yoluyla ekonomik büyümeye katkısını engellediği, yatırım ortamının iyileştirilmesine özel önem verilmesinin gerektiği bulgularına ulaşmıştır.

Arık ve diğerleri (2013) DYY ile piyasa büyüklüğü ve dışa açıklık arasında pozitif; DYY ile ekonomik istikrarla negatif ilişki bulurken, ücretler, döviz kuru, sermaye birikiminin anlamlı bir etkisinin olmadığını bulmuştur.

Eşiyok (2011), 1982-2007 yılları arasında 19 OECD ülkesi üzerinden Türkiye'deki DYY belirleyicilerini incelediği çalışmada, kişi başına milli gelir ve kişi başı gelir farkı, yatırımların serbestleştirilmesi ve Türkiye'ye ihracat maliyeti gibi faktörlerin Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli etkisinin olduğunu, ayrıca, Avrupa Birliği üyeliği beklentisi, hükümet istikrarı, altyapı, ikili döviz kuru, döviz kuru volatilitesi ve ticarete açıklığın, Türkiye'deki DYY miktarını belirlemede önemli bir rol oynadığını, göreceli yüksek birim işgücü maliyetlerinin ve yolsuzluğun DYY'yi etkilediğini savunmuştur.

Ucal, Bilgin ve Haug (2014), 1970 - 2008 yıllarını baz alarak DYY'lerin Türkiye'deki kısa ve uzun vadede gelir eşitsizliğini nasıl etkilediğini araştırmış, ampirik sonuçlara göre DYY'nin başlangıçta gelir eşitsizliğini bir miktar arttırdığını, ancak bu etkinin uzun vadede kaybolduğunu bulmuştur.

Türkiye'ye DYY akışlarını inceleyen diğer çalışmalarda;

- Lebe ve Ersungur (2011) DYY'nin dışa açıklık ve GDP büyüklüğünden olumlu; faiz oranı, hizmet sektörünün gelişmişliği ve ekonomik istikrar arasında olumsuz etkilendiğini;
- Polat ve Payaslioglu (2014), Türkiye'ye gelen DYY akışlarını; 2009 yılındaki yatırım teşviklerinin, olumlu, vergi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ülke riski endeksinin olumsuz etkilediğini;
- Tosun ve Yurdakul (2016), 2002-2012 dönemini içeren araştırmasında Türkiye'ye yönelen DYY'lerin pazar ve verimlilik amacını taşıdığını, yolsuzluktaki artışın DYY'de negatif etkiye sahip olduğunu;
- Kaygısız, Kaya, Kösekahyaoğlu (2016), büyüme ve tasarrufun DYY'ye etkisi olmadığını;
- Yapraklı (2006), DYY'ler ile GDP ve dışa açıklığın pozitif ilişkili, reel döviz kuru ve dış ticaret açığının ise negatif ilişkili olduğunu,

- Katırcıoğlu (2009), GDP artışının DYY akışını olumlu etkilediğini,

- Karagöz (2007), Türkiye'de DYY girişlerinin, geçmiş DYY düzeyinden ve global piyasalarla ilişkilerden etkilendiğini, yatırımların başarısının ileriki dönemlerde DYY girişini arttırabileceğini, ticari açıklık ve dış ticaret hacminin artmasının dış kaynaklı yatırımları teşvik edebileceğini;

- Halıcıoğlu (2008), Türkiye'ye gelen DYY'nin hizmetler sektörüne yoğunlaştığını, genellikle iç piyasaya ve kar transferine yönelik bu yatırımların cari açık sorununu daha da kötüleştireceğini, bu nedenle ihracata yönelik DYY'lerin teşvik edilmesi ve DYY çekmedeki faktörlerle uyumlu olarak yatırım şatlarının iyileştirilmesi gerektiğini;

- Kar ve Tatlısöz (2008) DYY'ler ile GDP, dışa açıklık, uluslararası rezervler ve yatırım teşvikleri arasında pozitif, reel döviz kuru ve ücretler arasında negatif ilişki olduğunu;

- Aydemir ve Genç (2015), DYY akışı ile dışa açıklık ve GDP arasında pozitif, enflasyonla negatif ilişki,

- Koç (2011), GDP ve döviz rezervi ile DYY arasında pozitif yönlü, faiz oranı ve dış borç ile DYY arasında ise negatif ilişki bulmuştur.

Yukarıda incelenen makalelerde Türkiye'ye DYY akışlarına ilişkin olarak incelenen faktörler; siyasi istikrar, ticari olarak dışa açıklık, enflasyon, döviz kuru volatilitesi, faiz oranları, kişi başına düşen milli gelir, büyüme oranı, hizmet sektörü etkinliği, ekonomik istikrar, pazar büyüklüğü, patent haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ve sözleşme hukukuna riayet, kurumsal haklar, saydamlık, Avrupa Birliği üyeliği beklentisi, altyapı, işgücü maliyeti, yolsuzluk, yatırım teşvikleri ve vergiler şeklinde sıralanabilir.

İncelenen literatürde, Türkiye'ye gelen DYY'lerin ihracata dönük imalattan ziyade önemli ölçüde kar transferine yönelik hizmetler sektörüne ve gayrimenkule

yöneldiği, ve girişin de genelde özelleştirmeler, şirket birleşmeleri şeklinde olduğu belirtilmekledir.

1.5. Çin'in Dışa Dönük Doğrudan Yabancı Yatırımları ve Belirleyicileri

Çin'in OFDI'nı etkileyen faktörler hakkında geniş bir literatür mevcut olup, 1990'ların ortalarından bu yana çeşitli teorik ve ampirik perspektiften çok sayıda araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. (Zhan, 1995; Wang, 2002; Child ve Rodrigues, 2005; Buckley ve diğ, 2007; Alon ve Mclntyre, 2008; Dong ve diğ. 2011; Chen ve diğ., 2012; Shen ve Bao, 2013). Xiang, (2009) ile Li ve Yao, (2011), Çin'in OFDI'nı etkileyen faktörleri ev sahibi ülkenin özellikleri açısından incelemiştir. Genel olarak, çalışmalar düzenleyici çerçeveye ve hükümetin OFDI artışı, sektörel dağılım, coğrafi dağılım ve Çin şirketlerinin yatırım güdülerine olan etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır (Zhan, 1995; Wang, 2002; Taylor, 2002; Hong ve Sun, 2004; Wu, 2005). Diğer bazı çalışmalar yurtdışına açılma perspektifinden OFDI'ı incelemiş ve Çinli şirketlerin yurtdışı stratejilerine odaklanmıştır (Warner ve diğ., 2004; Liu ve Tian, 2008; Deng, 2009; Rui ve Yip, 2008). Literatürdeki çok sayıda çalışma, Çin OFDI'ı ve bunun küresel ekonomik ve politik etkilerini açıklayan değişkenlerini de ele almıştır. Deng (2004), ev sahibi ülke özelliklerine dayanan ampirik olmayan çalışmasında, Çinli firmaların yurtdışına gitmesi için beş yatırım motivasyonu kategorisi belirlemiştir: Doğal kaynaklar, teknoloji, pazarlar, ev sahibi ülkenin stratejik varlıkları, yatırım çeşitliliği.

Çin'in Afrika'daki yatırımları literatürde geniş şekilde yer almıştır (Duanmu, 2009; Zheng, 2009). Zong ve diğ. (2012) ve Zhang (2013) Çin'in küresel stratejisi çerçevesinde Çinli şirketlerin lokasyon tercihlerini analiz etmişlerdir.

Buckley ve diğ. (2007), Kolstad ve Wiig (2009) ve Cheung ve Qian (2009), Çin'in OFDI'ını etkileyen faktörleri incelemiş ve bunların, ev sahibi ülkenin politik riski, pazar

büyüklüğü, ticaret politikaları, kültür, büyük pazarlara olan mesafe ve enflasyonun yanı sıra ev sahibi ülkenin GSYİH'sinin Çin'in GSYİH'ya oranını içerdiğini tespit etmiştir.

Voss ve diğ. (2008), Çinli firmaların, yerel kurumlar yeterince geliştiğinde yurtdışına yatırım yaptığını ve sözkonusu kurumsal ortamın, firmalara yurtdışında rekabet avantajlarını daha iyi kullanma imkânını verdiğini belirtmiş, bu açıdan bakıldığında, devlet desteği ve sübvansiyonlar gibi hükümet bazında makro düzeydeki bazı faktörlerin Çin DYY'si için daha belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Child ve Rodrigues (2005), Haier, Lenovo ve TCL gibi çoğu Çinli firmanın denizaşırı faaliyetlerinde hükümetle olumlu ilişkilere vurgu yapmıştır. Satın almalar için sağlanan fonlar ve devlet bankalarının sağladığı düşük faizli krediler Çinli firmaların yatırım kararını etkilemekte ve bu firmalara çok öemli bir rekabet avantajı sağlamaktadır (Child ve Rodrigues, 2005). Zhao ve Wang (2008), Çinli şirketlerin hükümet desteği ve banka kredisi erişimi gibi özel avantajların, anılan firmaların yurtdışına yatırım yapmaları yönünde cesaretlendirdiğini tespit etmiştir. Bununla birlikte, başka bir ampirik çalışmada, Södermana ve diğ (2008), Çin'in dışa dönük DYY'si için 12 motivasyon tanımlamış, ve bunlar arasında üretim kalitesini artırma, müşteri hizmetlerini iyileştirmenin en önemli faktörler olduğunu, hükümet desteği ve finansmanın ise görece daha az önemli olduğunu belirtmiştir.

Özellikle, Çin'deki sermaye piyasasındaki kusurlar (imperfections), dış yatırımcıların belirli bir süre için, sermayeyi piyasa fiyatlarının oldukça altında bir oranda kullanabilmesine olanak sağlamaktadır (Buckley, 2004; Eller ve diğ. 2006) .Özellikle, devlete ait şirketler, piyasa oranlarının altında faiz oranlarıyla sermayeye sahip olabilmekte (Lardy, 1998; Scott, 2002; Warner ve diğ., 2004); ayrıca potansiyel dış yatırımcılar daha ucuz krediler alabilmektedirler (Antkiewicz ve Whalley, 2006; Child ve Rodrigues, 2005; Warner ve diğ., 2004).

Öte yandan Yao ve diğ. (2014), Çin'in dünyadaki OFDI payının artmasına ve OECD'nin payının 2003 yılından itibaren her yıl azalmasına rağmen, Çin OFDI'nın, OECD üyesi ülkelerin hammadde açısından zengin Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerdeki denizaşırı yatırım payını azaltmadığını bulmuş ve Çin'in OFDI'nın piyasa rasyonalitesini karşıladığını savunmuştur.

Pazar büyüklüğü, ÇUŞ'ların DYY kararını motive eden faktörlerden biri olarak ampirik araştırmalar tarafından sürekli olarak dikkate alınmaktadır (Flores and Aguilera, 2007). Ölçek ekonomilerindeki düşük maliyetler ve büyük potansiyel talepten yola çıkan pek çok çalışma, ev sahibi ülke pazar büyüklüğü ile DYY arasında pozitif bir ilişkiyi desteklemektedir (Sethi ve diğ, 2003; Bevan, Estrin, 2004). Ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğünün etkisiyle daha büyük bir pazar beklentisi oluşur ve bu da DYY potansiyelini arttırır (Bhaumik ve diğ, 2011). Çinli ÇUŞ'ların ortaya çıkmasıyla birlikte, çok sayıda çalışma, Çin'in dışa yönelik DYY'sini incelemiş ve Çin'in OFDI'ında pazar büyüklüğünün önemli bir faktör olduğunu ortaya çıkarmıştır (Taylor, 2002; Deng, 2004; Buckley ve diğ, 2007; Buckley ve diğ, 2008).

Teknolojik gelişmişlik seviyesi, DYY'nin temel motivasyonlarından biridir (Dunning, 1993). Yüksek teknolojili endüstrilerden gelen ÇUŞ'lar pazar edinme, dış pazarlara nüfuz etme, ölçek ekonomilerinden yararlanma ve Ar-Ge yatırımlarının maliyetlerini yayma eğilimindedir. ÇUŞ'lar ayrıca, ileri teknolojilerini, beceri ve bilgi birikimlerini daha fazla kar elde etme umuduyla girdikleri ülkedeki yerli şirketlere aktarabilmekte ve paylaşabilmektedir (Tihanyi, Roath, 2002). Teknolojinin, Çin ÇUŞ'larının DYY'sini ne yönde ve nasıl etkilediği konusunda çeşitli açıklamalar yapılmış olsa da bir fikir birliği mevcut değildir. Bunların çoğunluğu, Çin firmalarının varlık arayışında olduğunu belirterek, bu firmaların faaliyetlerini, rekabet dezavantajlarını telafi etmek için gelişmiş ülkelerdeki yerleşik ÇUŞ'lardan stratejik varlıklarının edinilmesi motivasyonuna dayandırmaktadır. Bu bağlamda Kang, Jiang (2012) evsahibi ülkenin

teknolojik kapasitesinin Çinli firmaları DYY'lere yönlendiren başlıca güdülerden biri olduğu belirtirken, Buckley ve diğ (2007, s24), inceledikleri dönemde Çinli firmaların yatırımlarıyla teknolojik kapasite arasında anlamlı ilişki tespit etmemiş, Çin'in stratejik varlık arayışı motivasyonuyla hareket etmediği sonucuna ulaşmıştır.

Dunning'e (1993) göre, doğal kaynak elde etme, kaynak arayan DYY'lerin başlıca motivasyonlarından biridir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki ÇUŞ'ların, bol doğal kaynak olanaklarına sahip ülkelere yönelmesi sürpriz değildir. Çin'in dışa dönük DYY'sini inceleyen pek çok çalışma (Deng, 2004; Buckley ve diğ, 2007; Kang ve Jiang, 2012) doğal kaynakların Çin'in OFDI yönünü belirleyen temel faktörlerden biri olduğuna dikkat çekmiştir.

Zweig'e (2006) göre Çin ekonomisinin, ulusal ekonomisi için hammadde ve enerji tedariğini güvence altına alma çabalarına ilişkin yapılan diplomatik faaliyetler olarak tanımlanan "hammadde diplomasisi" üzerine bir literatür vardır. Çin'in peşinden koştuğu en önemli kaynak petrol olsa da, ülkenin bakır, boksit, uranyum, alüminyum, manganez ve demir cevheri vb. gibi diğer mineraller için de büyük talebi mevcuttur. Seçilen strateji temel olarak uzun vadeli sözleşmelerle ve enerji endüstrisinde denizaşırı varlıkların satın alınmasıyla yabancı enerji kaynaklarının elde edilmesidir. Bu stratejik seçimler diğer önemli doğal kaynaklar için de geçerlidir (Taylor, 2007).

Çin DYY'si ile ilgili 1984'ten 2001'e ve 49 ülkenin oluşturduğu panel verilerini kullanan ampirik çalışma (Buckley ve diğ., 2007), Çin'in dışa dönük DYY'sinin 1992'den 2001'e kadar doğal kaynaklara sahip ülkeler tarafından önemli ölçüde etkilendiğini göstermiştir. Sonuçlar aynı zamanda zayıf kurumsal yönetime sahip ülkelerde yatırımın da Çin'in DYY'si için önemli bir etki faktörü olduğunu belirtmiştir. Çalışmada bu değişkenlerin son yıllarda, Deng Xiaoping'in 1992'de başlamış olduğu liberalizasyon politikalarını izleyerek, OFDI'daki büyümenin açıklayıcı değişkenleri olarak daha anlamlı hale geldiğini ileri sürmektedir. Buna göre, ev sahibi ülkelerin piyasa özellikleri,

doğal kaynakları ve karşılaştırmalı üstünlüğü, Çin OFDI'ı için önemli faktörler olarak görülmektedir.

Cheung ve Qian (2009), Çin'in dış yatırımlarını etkileyen faktörleri analiz ettikleri çalışmada, ev sahibi ülkenin siyasi riski, pazar büyüklüğü, ticaret politikaları, kültürü, büyük pazarlara olan yakınlığı ve ev sahibi ülkenin GSYİH'sının Çin GSYİH'yesine oranının önemli olduğunu bulmuştur.

Pazar arayan DYY için, ev sahibi ülkenin pazar özellikleri önemli bir belirleyici olarak kabul edilir. Literatürde, DYY akışı ve pazar büyüklüğünün pozitif olarak ilişkili olduğu ve bunun Çin OFDI'ı için de geçerli olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Buckley ve diğerleri, (2007), ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğünde % 1'lik bir artışın Çin OFDI'ını % 0,35 artırdığını, ev sahibi ülkenin doğal kaynaklarının, özellikle 1992 sonrası dönemde Çin DYY'sinin önemli bir belirleyicisi olduğunu bulmuştur.

Varlık arayan DYY ile ilgili olarak, Deng (2007) stratejik kaynak arayışının Çin firmalarının sanayileşmiş ülkelerdeki yatırım faaliyetlerinin arkasındaki temel motivasyon olduğunu ortaya koymuştur. Buckley ve diğ. (2007) varlık arama değişkeninin önemsiz olduğunu, Çinli firmaların, incelenen dönemde stratejik sermaye varlıklarını elde etme amacı olmadığını göstermiştir. Kurumsal bir bakış açısıyla, ev sahibi ülkenin mevzuat ve düzenlemeleri, Çin OFDI'ını açıklamada belirleyici bir değişken olarak dikkate alınmıştır (Child ve Rodrigues, 2005-81). Ayrıca, ev sahibi ülke kültürüne yakınlığın, Çin OFDI'ında oldukça anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Buckley ve diğerleri, 2007-1016).

Bekaert ve diğ. (2007) tarafından 2003 - 2012 yılları arasında 51 ülkeyi kapsayan çalışmada ev sahibi ülkelerin büyüme potansiyeli ile Çin'in OFDI arasındaki ilişki araştırılmış, Çin OFDI'ı ile ev sahibi ülkelerin büyüme fırsatları arasında ilişki olmadığı, bununla birlikte gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere göre farklı özellikler gösterdiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, gelişmiş ülkeler için, Çin OFDI'ının ev

sahibi ülkelerdeki büyüme fırsatlarıyla bir noktaya kadar ilişkili olduğu, ancak gelişmekte olan ülkeler söz konusu olduğunda, ev sahibi ülkelerin büyüme fırsatlarıyla bağlantılı olmadığı, ev sahibi ülkenin finansal gelişmişlik düzeyi, politik istikrarı gibi faktörlerdeki iyileşmenin Çin'in OFDI'ını arttırdığı bulunmuş, ayrıca , 2008 küresel ekonomik krizinin Çin'in OFDI faaliyetleri üzerinde çok önemli bir etkisinin olmadığı da tespit edilmiştir.

Yukarıdaki literatürden, Çin'in OFDI'ındaki belirleyici faktörler konusunda tam bir fikir birliği oluşmadığı anlaşılmaktadır.

DYY teorisi, ev sahibi ülke pazarındaki kusurların yabancı yatırımcıların kararları üzerinde önemli bir etki yaratabileceğini göstermektedir (Dunning, 1988). Bu nedenle, normal şartlarda bir DYY'nin yapıldığı ev sahibi ülkenin konum avantajları; geniş pazar veya üretim sunması gibi belirleyicilerden oluşsa da, Çin hükümetinin uyguladığı politikalar, Çin OFDI'ının bu belirleyicilere daha az bağlı kalması sonucuna yol açabilmektedir. Literatürde Çin hükümetinin güçlü belirleyici rolüne ilişkin çalışmalar mevcuttur (Xue ve diğ, 2010; Deng, 2004). Deng (2004), Çin Hükümetinin dışa dönük yatırımları şekillendirmedeki güçlü rolünü, Çin'in hala devlet tarafından kontrol edilen bir ekonomi olduğu gerçeğine bağlamıştır. Deng (2004), Çin OFDI'ında en yüksek paya sahip ilk 500 firmadan sadece bir tanesinin özel mülkiyete sahip olması, 25'inin ise ilçe ve belediye hükümetlerinin sahip olduğu kolektif; geriye kalanların ise KİT'ler olmasını Çinli şirketlerin yaptığı OFDI'ların Hükümetin kalkınma senaryosunun bir parçası olarak görülebileceğine ve yatırım stratejilerinin büyük ölçüde devletin önceliklerini yansıttığının göstergesi olarak görmüştür. Çin'in OFDI'ında diğer ülkelerden farklı olarak merkezi hükümetin rolü çok daha fazla belirleyicidir. Deng (2004) ayrıca, OFDI'ın arkasındaki motivasyon bakımından yaptığı değerlendirmede, Japonya ve Doğu Asya'daki diğer yükselen ekonomilerde dış yatırımların; temel olarak, para birimlerinin değer kazanması, cari işlemler fazlasının artması, işgücü açığının ortaya çıkması, işletme maliyetlerinin artması ve küçük ve doymuş piyasalar gibi "itme" (push) faktörlerinden

dolayı yapılıyorken, ÇHC OFDI'ının ise bunların aksine, öncelikle kritik öneme sahip doğal kaynakların temini, döviz elde etme, ticaret engellerini aşma, yeni pazarlara girme, ileri teknoloji ve yönetim uzmanlığı kazanma ve stratejik varlıklar bulma isteği gibi "çekme" (pull) faktörleriyle motive olduğunu belirtmiştir.

ÇHC'nin yatırım önceliklerini yansıtması ve kalkınma hedeflerinin bir parçası olarak görülmesi bağlamında Çin tarafından başlatılan Bir Kuşak Bir Yol (OBOR) girişiminden söz etmek gereklidir.

Kuşak ve Yol Girişimi (One Belt One Road - OBOR), Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından 2013 yılında açıklanan ve Çin hükümetinin Asya, Avrupa, Afrika, Orta Doğu ve Amerika'daki birçok ülke ve uluslararası kuruluşları dahil etmeyi planladığı küresel bir kalkınma girişimidir. "Kuşak" ya da "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı", Çin'in ülkenin kuzeyinden demiryoluyla Avrupa'ya bağlayacak şekilde demiryolu bağlantılarının oluşturulmasına atıfta bulunmaktadır. "Yol" veya " 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu" kısmında ise, ÇHC'nin, Pakistan ve Bangladeş'ten geçecek demiryolları ve boru hatları vasıtasıyla Umman Denizi ve Bengal Körfezi'ne açılan limanlara bağlanması öngörülmektedir. Proje kapsamında bölgeler ve ülkeler arasındaki ulaşım, iletişi ve enerji hatlarının birbirine bağlanması ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 65 ülkede yüz milyarlarca ABD Dolarını bulacak yatırım öngörülmektedir. Proje kapsamında, OBOR içerisinde yer alan ülkeler arasında demiryolu, karayolu, köprüler, petrol ve doğal gaz boru hatları, lojistik üsler, enerji santralleri, hava alanları ve limanlar gibi büyük tesisler yer almaktadır.

Milyarlarca ABD doları yatırım yapılması (OFDI) beklenen girişim ve bu girişim çerçevesindeki OFDI üzerine bir literatür oluşmaya başlamıştır.

Türkiye ve OBOR ilişkisine ilişkin çalışmalardan birinde Kadılar ve Ergüney (2017) Çin'in önümüzdeki yıllar için en büyük altyapı projesi olabilecek OBOR girişimine karşı Türkiye'nin çekimser kalmadan yapıcı bir yaklaşım sürdürmesi

gerektiğini savunmuştur. Jiang ve Liu (2018),ise, 46 OBOR ülkesine ait panel verileri kullanarak yaptıkları ve GDP, Uzaklık, WTO üyeliği, açıklık, kurumlar, kültürel yakınlık ve işgücü arzı gibi değişkenleri kullandıkları yatırım verimliliği analizinde, Çin'in OBOR ülkelerine yaptığı yatırımların artmasına rağmen yatırım verimliliğinin nispeten düşük olduğunu ve halen düşme eğiliminde olduğunu, teknolojik düzeyin yatırım verimliliğini azaltan en önemli faktör olduğunu bulmuşlar, Çin'in; yatırım yapısını ve yer seçimini optimize ederek yatırım becerilerini geliştirmesi gerektiğini, bu çerçevede inovasyon, uluslararası bilgi ağı sistemi kurulması ve taraflar arasındaki kapasite işbirliğinde daha derin kapsamlı bir işbirliği yapılması gerektiğini önermişlerdir. Sözkonusu analizde Türkiye yatırım verimliliği açısından 46 ülke arasında 23. sırada yer almıştır.

Akçay (2017), Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı OBOR projesinin Türkiye'ye Çin ve Orta Asya ülkeleri ile ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkilerini güçlendirme ve AB ile ABD'ye alternatif ittifaklar bulma şansı verdiğini, ancak projenin Türkiye'nin Çin'e karşı olan ticari açığı arttırabileceğini, yine de Türk medyasının söylemleri ve politikacıların demeçlerinden genel olarak OBOR'un Türkiye'ye ekonomik, politik, ticari ve sosyal avantajlar getireceği yönünde olumlu yaklaşım olduğunun görüldüğünü belirtmiştir.

Zou Zhiqiang (2017), OBOR girişiminin kilit ülkelerinden biri olan Türkiye'nin, sahip olduğu yatırım avantajlarıyla Çin'in uluslararası üretim kapasitesi ve yatırım işbirliği için kilit bir ülke konumunda olduğunu, OBOR girişiminin farklı alanlarda iki ülkenin işbirliği için birçok yeni fırsatlar ortaya çıkardığını, ancak özellikle finansal ve operasyonel riskler bulunduğunu savunmuş; karşılaştırmalı avantajlar ve ekonomik fayda temelinde, Çin'in Türkiye'yle işbirliğinde kilit alanları seçerek OBOR altında yeni ortaklıklar ve geliştirici uygulamalarla somut sonuçlara yönelerek finansal işbirliğini güçlendirmek suretiyle bu riskleri elimine etmesinin elzem olduğunu, Çin'in üretim

kapasitesi işbirliğini, risk tedbirlerini alarak ve koruyucu mekanizmalar inşa ederek yapması gerektiğini vurgulamıştır.

Wang Yong ve diğerleri (2015) "Modern İpek Yolu" için kendi stratejileri olan (OBOR ve Orta Koridor) Türkiye ve Çin'in ulaştırma, enerji, yatırım, kültürel turizm gibi alanlarda daha fazla işbirliği alanları için birçok fırsat olduğunu, ancak Çin-Türkiye ilişkilerinin birçok riske açık olduğunu ve sınamaların mevcut olduğunu, iki ülke arasında derin çıkar çatışmaları olmaması nedeniyle, bu risklerin politika koordinasyonu ve halklar arasındaki iletişimle azaltılabileceğini, İpek Yolu'nun canlandırılması kapsamında ortak bir anlayış geliştirilerek ikili işbirliğinin arttırılabileceğini savunmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE – ÇİN İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Türkiye ve Çin ilişkileri ağırlıklı olarak siyasi ve ekonomik bakımdan incelenecek olup, iki ülke arasındaki yatırım ilişkileri takip eden bölümde ele alınacaktır.

2.1. Türkiye – Çin Siyasi İlişkileri

Çin'in yakın coğrafyası dışındaki ülkelere yönelik politikaları 2000'li yıllara kadar daha çok ekonomik çıkar temelinde yakın ve pragmatik ilişki geliştirmek üzerine kuruludur. Çin'in bu ülkelerle ilişkilerinde genellikle enerji, hammadde ve pazar ihtiyacı ön plandadır. 2001 yılındaki DTÖ üyeliği ve "yurtdışına gidiş" stratejisi sonrası hızlı büyümenin eşlik ettiği dönemde, uzak coğrafya ilişkilerinde enerji açığı ve pazarlara erişime ek olarak küresel yönetişim ve uluslararası konularda aktif olarak yer almaya başlamış, Arap Baharı'ndan sonra Asya Altyapı ve Yatırım Bankası, OBOR gibi somut önerilerle yeni bir sürece doğru evrilme yönünde ilerlemiştir (Ma Junjie, 2015).

Türkiye-ÇHC diplomatik ilişkilerinin 1971 yılında kurulmuş olmasına rağmen, ilişkiler her iki ülkenin de dışa açılmaya ve ekonomik anlamda gelişmeye başladığı 1980'lerden itibaren hareketlilik kazanmıştır. Çin-Türkiye ilişkileri, Türkiye açısından 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin uzak coğrafyalara açılım politikası ekseninde şekillenmeye başlamıştır. Bu yıllarda yakalanan ivmeyle ikili ilişkiler 2010 yılında "Stratejik Ortaklık" seviyesine yükseltilerek yeni bir aşamaya geçmiş, karşılıklı üst düzey ziyaretler[4] artmış, dönemin ÇHC Başbakanı Wen Jiabao'nun 2010'daki Türkiye ziyareti

[4] Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül- 2009 Çin
ÇHC Başbakanı Wen Jiabao 2010 Türkiye
ÇHC Devlet Başkan Yardımcısı Xi Jinping, 2012 – Türkiye
Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 2012 Çin

sırasında imzalanan 8 anlaşma, ekonomik ilişkilerde uzun vadeli bir perspektife işaret etmiştir (Atlı ve Ünay, 2014) . Ayrıca Çin ve Türkiye arasında, ikili ilişkilerin yanı sıra uluslararası gündemde öne çıkan konuların da ele alınmasını teminen, çeşitli seviyelerde istişare mekanizmaları tesis edilmiş; BM, G20, CICA, AIIB, APSCO gibi çok taraflı platformlarda da temaslarını sürdürmüşlerdir[5].

Özellikle Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi sonrasında Türkiye ve Çin arasındaki ilişkiler daha pozitif bir hale gelmiş, aynı yıl Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi 'Türkiye ve Çin'in kara gün dostu olduğunu' söyleyerek ilişkilerdeki ilerlemeye vurgu yapmıştır[6].

Bu olumlu tabloya rağmen ikili siyasi ilişkilerin halen sağlam bir zemine oturduğunu söylemek güçtür. Türkiye'nin özellikle Batı ile ilişkilerinin gerildiği periodlarda ilişkilerde hızlı bir yakınlaşma gerçekleşse de özellikle ekonomik ilişkiler potansiyelinin çok altında kalmıştır (Temiz, 2017). Belli aralıklarla ilişkilere olumsuz etki eden "Uygur meselesi" dışında, Türkiye'nin, füze savunma sistemi için en uygun teklifi veren Çin firmasıyla sürdürülen görüşmeleri iptali durumlarında olduğu gibi ikili ilişkilerin konjonktürel olarak ani yükselişi ve düşüş şeklinde frekansı yüksek dalgalanmalar yaşanabilmektedir.

Türkiye-Çin ilişkilerinde, özellikle bir "fay hattı" olarak değerlendirilebilecek "Uygur meselesi", ideolojik algılamalar ve iki ülkenin konuya yaklaşımları arasındaki farklılıklar nedeniyle, ikili siyasi ilişkilerde zaman zaman dalgalanmalara neden olmakta, ayrıca halkalarda karşılıklı olarak olumsuz algılamalara neden olmaktadır. Pew Global'ın

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping – Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan G-20 Antalya (14-16 Kasım 2015), Hangzhou (4-5 Eylül 2016), ve Buenos Aires (30 Kasım 2018) Zirve toplantıları, 14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde Pekin'de düzenlenen Kuşak ve Yol Uluslararası İşbirliği Zirvesi ile 23-28 Temmuz 2018 tarihlerinde Pretorya'da düzenlenen BRICS Zirvesi marjında bir araya gelmiştir.

5 http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa

6 https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-disisleri-bakani-vang-cin-turkiye-nin-kara-gun-dostudur/685064

araştırmasında[7] Türkiye'de Çin'le ilgili olumlu görüşlere sahip olanların oranının -2002'den itibaren alınan verilerde- yıllar itibariyle azaldığı, Uygur kökenli nüfusun yoğun olarak yaşadığı Sincan Uygur Özel Bölgesi'nde olayların yaşandığı 2009 yılında en düşük seviyeye (%16) geldiği, keza aynı şekilde Çin'de "ibadet özgürlüğü", "oruç tutma yasağı" vb. hususlarda yasaklamaların olduğuna dair Türk basınında haberlerin (sözkonusu haberler ve akabinde yaşanan olaylar Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından "manidar" ve "provokatif" olarak nitelenmiştir[8]) yer aldığı 2015 yılında ise 2009 sonrasında en düşük seviyeye (%18) geldiği görülmüştür. Ayrıca anılan araştırmada yer alan 60 ülke arasında Türkiye, ÇHC algısının en düşük olduğu altıncı[9] ülkedir. 2015 yılında Türkiye'deki Çin karşıtı gösteriler sonrasında Çin'in Global Times (环球时报) gazetesi tarafından yapılan ankete [10] katılanların %57,9'u Türkiye hakkında fazla bilgi sahibi olmadıkları, %86'sı "Doğu Türkistan" kuvvetlerinin Türkiye tarafından desteklendiğine inandığı, %64,4'ü Türkiye hakkında olumsuz görüşlere sahip olduğu, %71'i Türkiye'nin Çin'e dost olmadığı, %87'si ise Türkiye'nin turizm listesinden çıkarılması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. 11.02.2019 tarihinde yine Global Times gazetesinin internet sayfasında yayınlanan başyazıda da[11], Türkiye'nin "Uygur meselesi"ndeki tavrına eleştiriler yöneltilerek, Türkiye'nin Çin ile uzun vadeli bir işbirliği geliştirmek için, Çin halkının duygularını iyi anlaması gerektiği belirtilmiştir.

Siyasi ilişkilerdeki dalgalanmalara rağmen, Türkiye ve Çin arasındaki sosyal ve kültürel ilişkiler yoğunlaşmaktadır. 2012 ve 2013 yılları sırasıyla 'Türkiye'de Çin Yılı" ve 'Çin'de Türkiye Yılı' olarak kutlanmış, 2018 yılı da Çin'de 'Türkiye Turizm Yılı' olarak ilan edilmiştir. Çin'den Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı, 2016'da 167.570,

7 https://www.pewglobal.org/database/indicator/24/survey/all/
8 https://www.aksam.com.tr/siyaset/cin-gezisi-oncesi-manidar/haber-421500
9 2018 yılı için veriye sahip olmayan ülkelerde en yakın yıldaki veri alınmıştır.
10 https://new.qq.com/cmsn/20150709/20150709011178
11 http://opinion.huanqiu.com/editorial/2019-02/14284526.html

2017'de ise 247.277[12] iken, 2018'de bir önceki yıla göre %59,38'lik artışla 394.000[13]'e ulaşmıştır. Bu kültürel etkileşimin de etkisiyle yukarıda bahsekonu araştırmada (Pew Global), Türkiye'de Çin'e olumlu bakanların oranı 2015'teki %18 seviyesinden 2018'de % 33 seviyesine çıkmıştır. Karşılıklı hükümet bursları kapsamında eğitim gören öğrenci sayıları artmış, Türkiye'de ilki 2008 yılında açılan Konfüçyüs Enstitülerinin sayısı 5'e çıkmıştır.

2.2. Türkiye – Çin Ekonomik İlişkileri

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkiler 1971 yılında kurulmuştur. Diplomatik ilişkilerin kurulmuş olsa da ekonomik ilişkiler uzun süre kısıtlı seviyede kalmıştır. Bu durumun nedenleri arasında 1980'lere kadar Çin ekonomisinin sosyalist sistem altında dış dünyaya kapalı olması ve bu dönemde Türkiye'de de ithal ikamesi politikasının uygulanması, coğrafi uzaklık, politik-ideolojik tehditlerle ilgili kaygılar gösterilebilir (Atlı ve Ünay, 2014).

1980'lerden itibaren hem Türkiye hem de ÇHC'nin ekonomi politikalarında köklü değişimler olmaya başlamıştır. Deng Xiaoping'in yönetim üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte Çin dışa açılmaya başlamış, Türkiye ise Özal yönetiminde liberal politikalar uygulamaya başlamış, ithalatı ikame yerine kalkınma ve ihracata yönelmiş, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri gelişimi için bu dönemde adımlar atılmaya başlanmıştır.

Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren 1982'de, Başbakan Turgut Özal ise 1985'te heyetlerinde Türk özel sektöründen çok sayıda iş adamıyla birlikte Çin'e ziyarette bulunmuştur. Ancak her iki ülkede de değişim süreçlerinin henüz başlamış

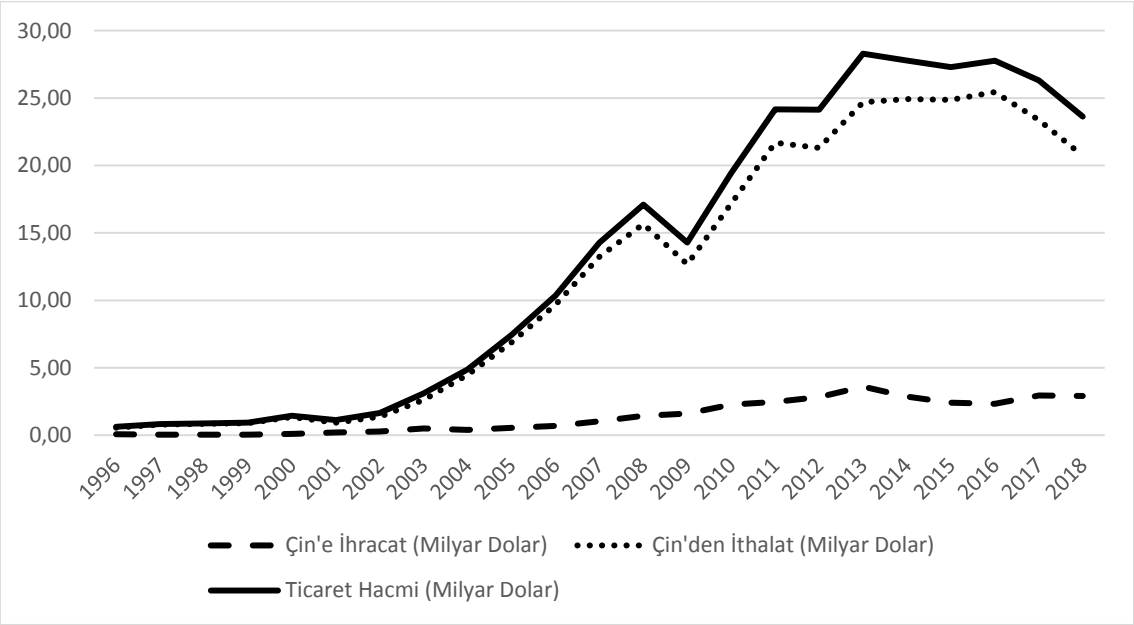
[12] http://www.turizmdatabank.com/haber/2017-de-turkiye-yeniden-ilk-10-da
[13] https://tr.sputniknews.com/turkiye/201902181037734878-cin-turkiye-turist-sayisi-milyona-ulasabilir/

olması ve uluslararası konjonktür nedeniyle 1990'lara kadar kayda değer bir ticari veya ekonomik ilişkiden söz etmek mümkün değildir.

"Soğuk Savaş"ın sona erdiği ve dünyada liberal eğilimlerin yükseldiği 1990'lı yıllarda, iki ülkenin başlattığı ekonomi alanındaki değişimlerin belli bir seviyeye ulaşmasının da etkisiyle ekonomik ilişkiler – özellikle ticari ilişkiler- gelişmeye başlamıştır. Ancak, bu yıllardan itibaren daha önce ihracat amacıyla Çin'e giden Türk iş çevreleri, Çin'deki düşük maliyetli Çin ürünlerini Türkiye'ye ithal etmeye başlamış, Türkiye Çin'e karşı dış ticaret açığı vermeye başlamış ve bu açık artarak sürekli hale gelmiştir. Bu durum, 2001 yılında Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Çin'le ticaretin arttırılması için görüş sorduğu İstanbul Ticaret Odası'nın hazırladığı rapora; "Türk girişimcileri, dünyaya kapılarını açmaya başlamasıyla dev bir çekim merkezi haline gelen Çin pazarında beklediklerini bulamadılar. Ülkeye mal satmaya giden Türk işadamlarının hemen hepsi, Çin piyasasındaki malların ucuzluğu karşısında, ihracatçı olarak ayrıldıkları Türkiye'ye ithalatçı olarak döndüler." şeklinde yansımıştır[14]. Türkiye tarafı, 2000'lerin ortasına kadar, Çin ile ekonomik ilişkilerde önceliği kısa vadeli planlara dayanacak şekilde ikili ticaret açığını kapatmaya vermiş, ancak bu alanda bir ilerleme sağlanamamıştır. Ayrıca karşılıklı yatırım ilişkileri yok denecek seviyelerde kalmıştır.

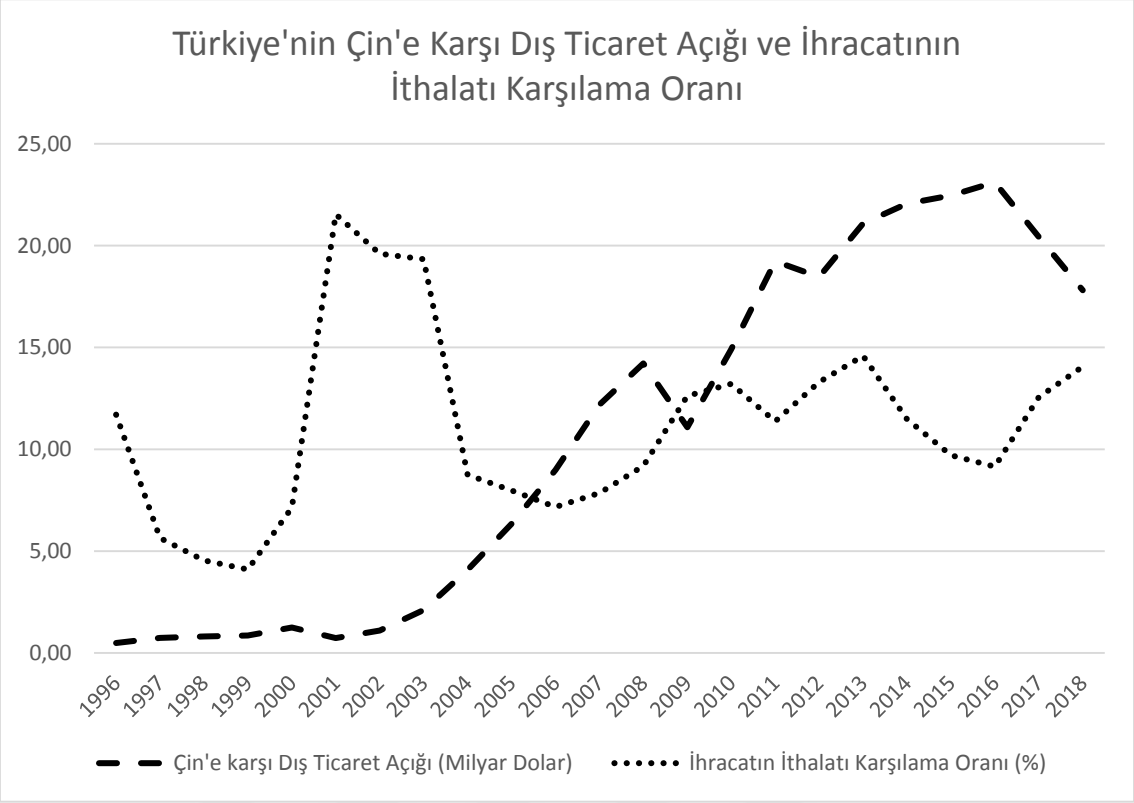
2000'li yılların başından itibaren ise Çin ve Türkiye'nin ticari ilişkileri önemli bir gelişme göstermiştir. Bunda, aynı döneme gelen Çin'in DTÖ üyeliği ve buna paralel olarak "Yurtdışına Gidiş" stratejisi ile Türkiye'nin uzak coğrafyalara açılım politikasının etkisi büyüktür. Şekil 1'den görüleceği üzere, iki ülke arasındaki ticaret hacmi özellikle 2002'den sonra hızla artmıştır.

[14] http://www.milliyet.com.tr/2001/02/05/ekonomi/eko04.html

Şekil 1. Türkiye'nin Çin'e İhracatı - Çin'den İthalatı ve Toplam Dış Ticaret Hacmi (milyar dolar)

Ancak ticaret dengesi sürekli olarak Türkiye aleyhine gelişmiştir (Şekil 2). 1996 yılında Çin Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler arasında %1,28'lik payla 18. Sırada yer alırken, 2016 yılında %12,81'lik payla birinci sıraya yükselmiştir (Ek - Tablo 13). Aynı yıllar için Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında ise 55. sıradan (% 0,28) 19. sıraya (%1,63) yükselmiştir (TÜİK). 2016 yılında Türkiye'nin Çin'e ihracatı 2,3 milyar dolar iken, ithalatı ise 25,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat-İthalat farkı yaklaşık 10 kattır. 2017 yılında 47,1 Milyar Dolar cari açık veren Türkiye'nin dış ticaret açığı da 76 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Sözkonusu dış ticaret açığının %26,6'sına karşılık gelen 20,435 Milyar Doları tek başına Çin ile yapılan ticaretten kaynaklanmaktadır.

Şekil 2. Türkiye'nin Çin'e Karşı Dış Ticaret Açığı ve İhracatının İthalatı Karşılama Oranı (y ekseni, dış ticaret açığını, milyar dolar ve ihracatın ithalatı karşılama oranını yüzde olarak göstermektedir)

2000'li yılların başından itibaren, Türkiye - Çin ekonomik ilişkilerinde başlarda kısa vadeli bir düşünceyle Türkiye'nin ihracatını arttırması yoluyla dış ticaret açığını dengelemek gibi gerçekçi olmayan bir hedeften, daha uzun vadeli bir perspektifle ihracatı çeşitlendirme ve arttırma çabalarının yanı sıra yatırım ilişkilerinin geliştirilerek açığın Çin'den daha fazla DYY çekilmesi yoluyla finanse edilmesi hedefine evrilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kazan/kazan anlayışı çerçevesinde, DYY iki ülke arasındaki ticari ilişkilerdeki dengesizliğin telafi edilmesi açısından önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak yatırım ilişkileri de dahil olmak üzere, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler bazı risklere açıktır. Literatürdeki genel belirleyiciler dışında, ÇHC ve Türkiye'nin ikili siyasi ilişkilerinin düzeyi, ekonomik ilişkileri ve özellikle yatırım ilişkilerini etkileme potansiyeline sahiptir. Bu hususla ilgili olarak 2019 Mart ayında Çin'in Ankara Büyükelçisi Deng Li tarafından yapılan açıklama bu savı destekler

niteliktedir. Li, siyasi ilişkiler ve bu tezin de konusu olan yatırım ilişkileri hususunda "Uygu meselesi" bağlamında yaptığı açıklamada[15];

- İyi diplomatik ve siyasi ilişkilerin; ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve daha fazla Çin şirketinin yatırımının gelebilmesi için vazgeçilmez olduğunu,

- Çinli firmaların ve bankaların içinde nükleer enerji santrali de olmak üzere Türkiye'de yatırım imkanlarına baktıklarını belirtmiştir. Çin'in resmi görüşünü yansıtan sözkonusu açıklamada, yatırım ilişkileri için iyi siyasi ilişkilerin önemine yapılan vurgu dikkat çekicidir. Önceki başlıkta (3.1.1) verilen Global Times'daki başyazıda da benzer şekilde uzun vadeli ilişkiler için Türkiye'nin Çin'in duygularını anlaması gerektiği ifadesine yer verilmiştir.

Başka bir Çinli araştırmacı tarafından yapılan araştırmada ise (Zhiqiang 2017) Türkiye ile ÇHC'nin yatırım ilişkileri bağlamındaki ortak çıkarlarından elde edecekleri faydanın aralarındaki çatışmalardan daha büyük olduğu, ancak etnik ve dini meselelerin iki ülke arasındaki OBOR girişimi kapsamında yapılacak işbirliğini engellediği, hükümetler arası diyalog ve uzlaşmanın gerçekleşmemesi halinde OBOR girişimindeki "Beş Bağlantı"nın gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca son yıllarda, Türkiye'nin Ortadoğu'daki olumsuz imajı ve komşu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık, Suriye'deki gerginlikler, Suriyeli mülteciler ve "Kürt meselesinin" , Çinli şirketlerin Türkiye'ye yatırım yapma riskini büyük ölçüde artırdığı belirtilmiştir. Yazıda hem siyasi risk ve çatışma ortamı hem de ikili siyasi ilişkilerin düzeyinin yatırım ilişkileri üzerindeki belirleyiciliği üzerine vurgu yapılmıştır.

[15] https://tr.euronews.com/2019/03/01/cin-den-turkiye-ye-uygur-turkleri-tehdidi-ekonomik-iliskileri-tehlikeye-atarsiniz

2.2.1. Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Ürünler

Türkiye'den ÇHC'ye yapılan ihracatın yapısına bakıldığında, Çin'de ekonominin ihtiyaç duyduğu kimyasallar ve hammaddelerin büyük çoğunluğu oluşturduğu bir yapı göze çarpmaktadır. 2017 yılında Türkiye'nin ÇHC'ye ihraç ettiği ürünler sıralamasında ilk 6'yı oluşturan değerli taşlar ve madenler toplam ihracatın % 56'sına karşılık gelmektedir[16]. Sözkonusu ürünlerin üretimi için Çin tarafından özellikle 2011'e kadar yoğun olarak yatırım yapılmıştır.

[16] https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'YE DYY AKIŞLARI VE ÇİN OFDI'I

Bu bölümde sırasıyla, Türkiye'ye DYY akışları, Çin'den diğer ülkelere olan DYY akışları ve son olarak Türkiye ve Çin arasındaki yatırım ilişkileri incelenecektir.

3.1. Türkiye'de DYY

3.1.1. Türkiye'de DYY ve DYY Akışları Bağlamındaki Düzenlemeler ve Teşvikler

Türkiye'de DYY'lere ilişkin olarak kaydadeğer (1950) (1951) sayılı yasalarla yürürlüğe girmiş, ardından 1954 yılında çıkarılan ve 2000'li yıllara kadar yürürlüğü devam sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası" (YSTK) çıkarılmıştır. Ancak, gerek ekonominin yapısı gerekse dünyadaki konjonktürün etkisiyle DYY konusunda 1980'li yıllara kadar önemli bir aşama kaydedilmemiştir. 1980'den sonra benimsenen ekonomik politikalar sınırlı da olsa DYY akışlarında kıpırdanma sağlamıştır.

1990'lı yıllarda ise Türkiye ekonomisi dünyadaki gelişmelere paralel şekilde daha liberal ve açık bir sisteme dönüşmeye başlamıştır. 1989 yılında sermaye hesaplarının tam serbestleşmesinden ve 1990'lardaki liberalleşme hareketinden sonra, Türkiye ekonomisi uluslararası finansal piyasalara açılmıştır. Teknolojinin hızla gelişmesi ve iletişimin hızını arttıran araçlar gibi faktörler de bu serbestleşme sürecinde etkili olmuştur. Bununla birlikte, 1990'lı yılların artan talep ve iç tüketim ile birlikte genişlemeci para politikaları yüksek enflasyona neden olmuş ve ekonomik istikrarsızlığa yol açmıştır. 1990'lardaki hızlı dönüşüm, Türkiye'de daha liberal ve açık bir ekonomi yaratsa da, ekonominin kırılganlığını krizlere karşı korumak için gerekli yapısal reformlarla yeterince

desteklenmemiş, bu dönüşüm sürecine dışarıya yönelik bir rekabet durumundan kurumsal bir adaptasyon sağlanmamıştır.

Enflasyon oranları 1990'larda yüksek seviyelerde kalmıştır. 1997'den sonra sınırlı da olsa bir düşüş eğilimi başlamıştır. Ancak devam eden yüksek enflasyon, istikrarsızlık ve Türkiye tarihindeki en büyük depremlerden biri olan 1999 depremi, 2001 yılında sosyo-ekonomik yapıya büyük zarar veren ciddi bir ekonomik krize neden olmuştur. Anılan kriz büyük ölçüde ekonomide, özellikle bankacılık sektöründe yapısal değişikliklere yol açmış, takip eden dönemde enflasyonda daha güçlü bir ivme kazanan düşüş eğilimi başlamıştır.

6224 sayılı YSTK, özellikle 90'lı yıllarda dünyada yaşanan hızlı ekonomik ve siyasi değişimler sonucunda ihtiyaca cevap vermez hale gelmiştir. O dönemdeki mevcut mevzuata göre yabancı yatırım izinleri büyük ve uzun bürokratik işlemler gerektirmekteydi ve yatırım alanları sınırlandırılmıştı. Yabancı personel çalıştırma izinleri de uzun bürokratik işlemler gerektirmekte, ayrıca kar transferlerinde güçlükler yaşanmaktaydı. Yabancı yatırımcıya güvence veren yasalar ise yetersiz kalmıştır. Bu nedenlerle Türkiye için yeni bir DYY Yasası ihtiyacı ortaya çıkmış, 2003'te 4875 sayılı yeni DYY yasası, yatırım standartlarını yeniden tanımlamış ve Türkiye'de bir serbest yatırım ortamının kurulmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Yeni DYY Kanunu, yabancı yatırımların kayıt altına alınmasına yeni bir yaklaşım getirmiş ve yatırımlara ilişkin bazı işlemleri azaltarak/kaldırarak bürokratik prosedürleri basitleştirmiştir.

Yapılan bu değişiklikler sonucunda temel olarak aşağıdaki düzenlemeler hayata geçirilmiştir:

- Hazine Müsteşarlığı'na yabancı yatırımlarla ilgili her türlü veriyi toplama ve Türkiye'nin dış yatırım politikasını belirleme rolü verilmiştir (Camlı 2007).

- Yabancı Yatırım Genel Müdürlüğü'nden DYY için izin alınması süreci kaldırılmış, yabancı sermayeli bir şirket kurmak için yapılan tüm işlemler yerel şirketlerle

aynı olmuştur. Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde Türkiye'de kurulan tüm şirketler Türk şirketleri olarak kabul edildiğinden, sermaye oluşumunun doğasına bakılmaksızın tüm görev ve sorumluluklar eşit hale getirilmiştir (Camlı 2007). Yeni Kanunun bu yaklaşımı, yabancı ve yerli yatırımcılar için eşitlik ilkesini oluşturmuştur. Ayrıca, yeni Kanunda, DYY'nin kamu yararı dışında ve hukuka uygun bir şekilde tazmin edilmesi halinde kamulaştırılamaz veya kamulaştırılamayacağı belirtilmiştir (Türkiye Hazinesi, 'DYY Yasası' 2003).

- Yabancı sermaye yatırımcılarının; net kârlarını, temettülerini, yatırımın tamamının veya bir kısmının satışından veya tasfiyesinden elde edilen gelirlerini, tazminat ödemelerini, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar ile geri ödemelerden doğan tazminatlarını, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla elde ettikleri faizleri yurtdışına kısıtlama olmaksızın transfer etmesi mümkün kılınmıştır (TC Hazine, DYY Yasası 2003).

- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay zorunluluğu kaldırılmıştır. Sadece tescil yaptırılması yeterli hale gelmiştir.

- Dış kredi anlaşmalarının onay zorunluluğu yoktur.

- Yabancı yatırımcılar, Türk vatandaşları için satın alınmasında kısıtlama olmayan gayrimenkullerin ayni veya gayri ayni haklarını Türkiye'de kurdukları veya ortak oldukları tüzel kişi aracılığıyla serbestçe alabilirler (Türkiye Hazinesi, DYY Yasası 2003).

- Özel hukuka tabi yatırım anlaşmalarından doğan uyuşmazlıkların çözümü ve kamu hizmetlerine ilişkin imtiyazların verildiği idare ile yapılan şart ve sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarla ilgili olarak, yabancı bir yatırımcı, yetkili yerel mahkemelerin yanı sıra, ilgili yönetmeliklerdeki koşulların yerine getirilmesi ve tarafların üzerinde mutabık kalınması koşuluyla, ulusal veya uluslararası tahkim veya diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurabilir (Camlı 2007).

2003 yılında çıkarılan bu yasa, özetle, bürokrasiyi azaltarak, ve birçok avantajlar sunarak yabancı yatırımcılara Türkiye'ye daha kolay yatırım yapma imkanı sağlamaktadır. İçeriği açısından dünyadaki en liberal DYY mevzuatlarından biri haline gelmiştir. Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarları yıllar itibariyle incelendiğinde bu DYY Yasası'nın yürürlüğe girmesinin, yabancı yatırımların çekilmesi bakımından önceki dönemle kıyaslandığında olumlu bir etki yarattığı söylenebilir.

DYY akışlarını arttırmak için yasal düzenlemelerin yanında, Türkiye'de teşvik sistemi de uygulanmaktadır. 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan yeni düzenlemeler, ekonomideki stratejik alanlar için önemli ara mallara bağımlılığı düşürmeye katkı sağlayabilecek yatırımları özendirmek gayesiyle hazırlanmıştır. Bu düzenlemelerle temelde, cari açığın düşürülmesi, gelişmişlik açısından geride kalmış bölgelere yatırım bağlamında sağlanan desteklerin çeşitlendirilmesi ve arttırılması, teknolojik dönüşüme yardımcı olacak yatırımlara destek sağlanması amaçlanmıştır (invest.gov.tr). Bu kapsamda hayata geçirilen 4 ayrı rejimden biri olan bölgesel yatırım teşvik sistemi çerçevesinde, bölgeler gelişmişlik durumu seviyesine göre 1 ile 6 aralığında azalarak gruplandırılmış, bu sistem; sağlanan vergi indirimi, KDV istisnası, prim desteği (sigorta), arazi tahsisi, gelir vergisi stopaj indirimi, kredi kolaylığı gibi avantajların gelişmişlik seviyesi bakımından daha geride kalan bölgelerin daha çok yararlanabileceği bir şekilde düzenlenmiştir (madencilik sektörü lokasyondan bağımsız olarak 5. Bölge için sağlanan teşviklerin tamamından yararlanmaktadır).

Türkiye, istikrarlı bir yatırım ortamını sağlamak için, yatırımların teşvik edilmesi ve korunmasına yönelik olarak ülkelerle ikili anlaşmalar imzalamaktadır. Bu tip anlaşmalar, diğer şartların yanısıra doğabilecek anlaşmazlıkları uluslararası tahkim dahil etkin şekilde çözümüne ilişkin hükümler içermektedir. biçimde çözülmesine ilişkin yolları ortaya koymaktadır. Türkiye'nin 2018 itibariyle ÇHC'nin de dahil olduğu 75 ülkeyle karşılıklı yatırım anlaşması mevcuttur.

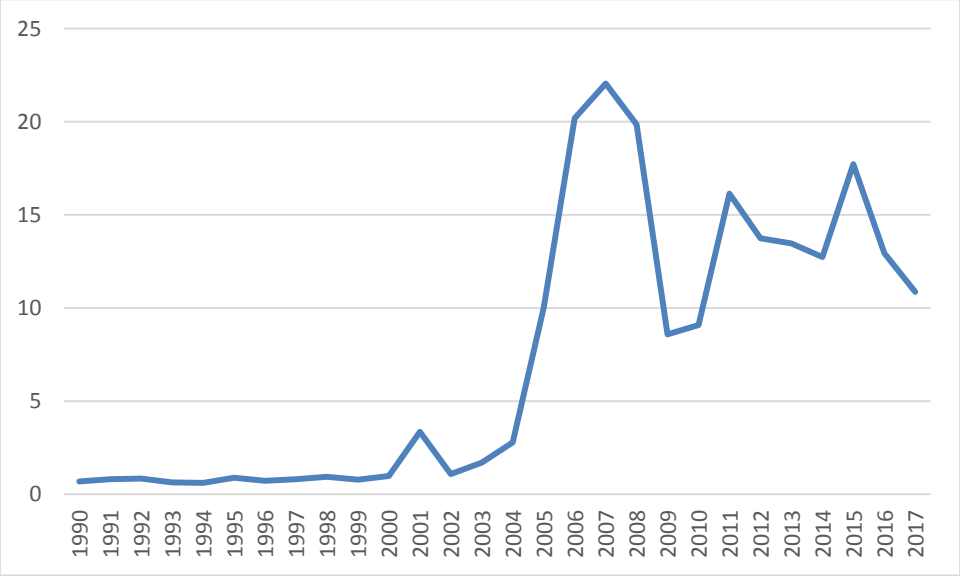
Türkiye, ayrıca 80 ülkeyle de herhangi iki ülkeden birinde ödenmiş olan bir verginin, diğerinde ödenmesi gereken vergiden düşülmesine olanak sağlayan Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması imzalamıştır. Keza Türkiye ile ÇHC arasında imzalanan anlaşmalardan biridir.

Türkiye'nin DYY'nin önemli belirleyicilerinden biri olan ekonomisinin açıklığı bağlamındaki önemli bir avantajı 1996'dan itibaren yürürlükte olan AB ile olan gümrük birliğidir. Gümrük birliği Türkiye ve AB ülkeleri arasında gümrük kısıtlamaları olmaksızın ticaret yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bu anlaşmaya ek olarak, 21 ülke ile de Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır. Bu durum DYY açısından önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'ye yapılan yatırımlarda; ulaşım maliyetlerinin düşük olması, nispeten düşük maliyetli ancak iyi eğitimli iş gücünün de sağladığı avantajla birlikte, AB ve yakın coğrafyadaki ülkeler ve hızla büyüyen Türkiye pazarının hedeflenmesi, ayrıca Ortadoğu, Karadeniz ve Kuzey Afrika için de Türkiye'yi, bir tedarik merkezi ve üretim üssü olarak kullanabilmesi mümkündür.

3.1.2. Türkiye'ye Dönemler İtibariyle DYY Girişi

1990'lı yılların başına kadar Türkiye'ye DYY girişi önemli boyutlarda değildir. 1990'lı yıllarda dünyada değişen konjonktür ve liberalleşme sonucunda Türkiye'nin de buna paralel olarak attığı adımların etkisiyle DYY girişleri artmıştır. 1990 – 2000 döneminde çekilen DYY yaklaşık 15 milyar ABD Dolarıdır[17]. Bu dönemdeki DYY'nin sektörel dağılımına bakıldığında imalat sektörünün başı çektiği görülmektedir.

[17] www.invest.gov.tr

Şekil 3. Yıllar itibariyle Türkiye'ye DYY girişleri - Milyar Dolar (UNCTAD)

Türkiye'ye yıllık DYY girişleri 1990-2000 arasında 600-980 milyon dolar arasında değişmiştir. 2001 yılında ilk kez milyar dolar seviyesini aşmıştır. 2001 Şubat krizinin ise 2002'deki DYY girişlerine etkisi negatif olmuştur (HMYSGM, 2003). 2000, 2001 ve 2002 yıllarında çekilen toplam DYY 5,6 milyar ABD Dolarıdır.

2003 yılında gerek yeni DYY yasası, gerekse 2001 krizi sonrası atılan adımlar ve yapısal reformlar DYY ve yabancı sermayeli şirket sayısını arttırmıştır. 2004 yılında 2,8 milyar dolara çıkan DYY, 2005 yılında ise geçmiş yıllara oranla önemli bir sıçrama göstererek 10,03 milyar Dolara yükselmiştir. Takip eden 3 yıl ise Türkiye'de yıllık bazda hala en fazla DYY gerçekleşen dönemdir. 2006'da 20,18 milyar dolar, 2007'de 22,07 milyar Dolar (2018 yılı itibariyle Türkiye tarihinde bir yıldaki en yüksek giriş), 2008'de ise 19,85 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2005-2008 dönemindeki DYY girişlerinin büyük çoğunluğu Türkiye'deki yoğun özelleştirme faaliyetlerinin de etkisiyle ve satın almalar yoluyla veya gayrimenkul alımları şeklinde olmuştur.

2008'deki küresel krizden etkilenen DYY girişi 2009'da 8,58 milyar dolara gerilemiştir. Bu yıl gerçekleşen DYY'nin 6,8 milyar doları sermaye bileşeni, 1,8 milyar

doları ise gayrimenkul alımıdır (Ticaret Bakanlığı, Uluslararası doğrudan yatırım istatistikleri).

2010 yılında da özellikle enerji alanındaki özelleştirme faaliyetleri işlemleri, toplam DYY girişinin yarısına yakınını oluşturmuştur. 2011 yılında M&A'ların etkisiyle sanayi sektörüne DYY girişleri, önceki yıla kıyasla %178 artarak 8,04 milyar $'a, hizmet sektöründe de %145'lik artışla 8,06 milyar dolara yükselmiştir (YASED. 2010 Yılsonu DYY Değerlendirme Raporu [18]). 2012 yılında 13,7 milyar dolara gerileyen DYY akışının 2,6 milyar doları gayrimenkul alımları oluşturmuştur.

2013 sonu itibariyle uluslararası doğrudan yatırım girişleri azalmaya devam ederek 12,7 milyar dolar olmuştur. bu miktarın dörtte birini gayrimenkul yatırımları oluşturmuştur. 2012 yılında düşmeye başlayan sanayi alanına olan girişler bu yıl da devam etmiş, ancak enerji sektöründeki DYY 3 kat artmıştır. (T.C. Ekonomi Bakanlığı UDY 2013 YILI RAPORU).

DYY girişleri 2014'te de düşerek 12,7 milyar dolar olmuş, ancak gayrimenkule yönelik DYY 4,3 milyar dolara yükselerek artış trendini sürdürmüştür. DYY, 2015'te bir önceki yıla göre sıçrama göstererek 17,7 milyar dolara yükselmiştir. 4,2 milyar dolarlık büyüklüğüyle gayrimenkul alımları DYY girişleri içindeki güçlü konumunu devam ettirmiştir. 2015'teki gayrimenkul haricindeki DYY girişlerin %52'si hizmetler, % 47'si ise sanayi sektörüne olmuştur. 2015'teki en büyük yabancı yatırım girişlerinden biri Çin Sanayi ve Ticaret Bankası"nın (ICBC) Tekstilbank'ı satın alması olmuştur (YASED 2015).

2016 yılında, yaşanan darbe girişiminin de etkisiyle keskin bir düşüşle DYY 12,6 milyar dolara gerilemiştir. Bu yıldaki DYY girişinin %60'ı hizmetler, % 30'ı sanayi sektörüne olmuştur. DYY girişleri 2017 yılında düşmeye devam ederek 10,83milyar dolara gerilemiştir. Bu rakam, yıllık bazda %19'luk bir düşüşe karşılık gelmektedir.

[18] https://www.yased.org.tr/ReportFiles/2010/UDY_RAPORU-YIL_SONU.pdf

2017'de hizmetler sektörünün payında, önceki 3 yıldaki artış süreci hızlanmış ve %72'ye yükselmiştir. İmalat sektörünün payı ise %29'a gerilemiştir.

Özellikle 2000'li yıllardan sonra yoğunlaşan özelleştirmeler Türkiye'ye DYY akışlarında önemli bir belirleyici olmuştur. Türkiye'ye DYY girişleri 2005 yılından itibaren küresel ekonomik krizin etkilerinin hissedildiği 2009 yılına kada süren güçlü bir ivme yakalamıştır (2007'de 2018 itibariyle halen bir yıldaki en yüksek DYY girişi olan 22 milyar dolara ulaşmıştır). DYY 2009 yılından itibaren ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir (Tablo 1).

2002 yılına kadar Türkiye'ye giren toplam DYY 15,5 milyar ABD doları iken, takip eden 15 yılda 193 milyar ABD doları olmuştur. 2000'li yıllardan itibaren görece olarak yakalanan siyasi ve makroekonomik istikrar ve özelleştirmeler ile dünyada DYY akışlarındaki artışın bu durumda etkili olduğu görülmektedir. Teşvik düzenlemelerinin; takip eden yıllardaki DYY girişlerinin seyri gözönüne alındığında, beklenen etkiyi yaratmadığı, ancak özellikle 2016'daki darbe girişimi ve takip eden yıldaki siyasi risk ve kur dalgalanmasının DYY girişlerini önemli ölçüde etkilediği (bir önceki yıla göre sırasıyla 2016'da %27, 2017'de % 20 azalmıştır) görülmektedir.

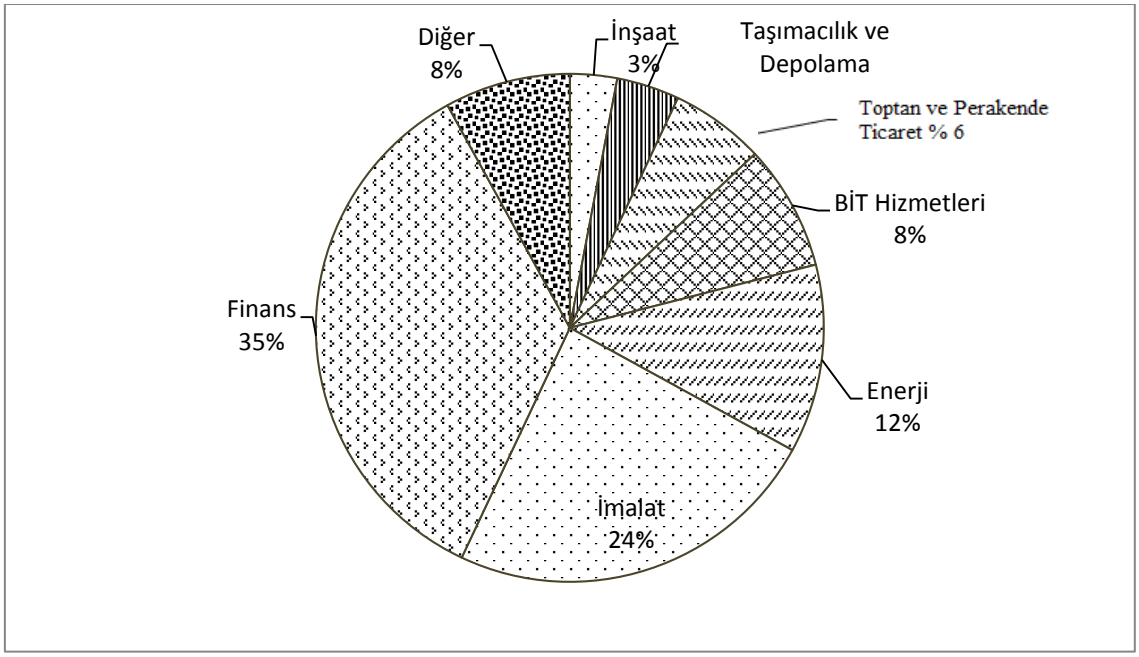
Tablo 1. 2002 - 2017 Yılları Arası Türkiye'ye Yıllık Bazda DYY Girişleri, Sektörel dağılım* (milyon dolar)

	TARIM SEKTÖRÜ	SINAİ SEKTÖRLER	HİZMETLER SEKTÖRÜ	TOPLAM
2002	0	166	405	571
2003	0	447	249	696
2004	4	343	843	1.190
2005	5	908	7.622	8.535
2006	6	2.988	14.645	17.639
2007	9	5.037	14.091	19.137
2008	41	5.187	9.520	14.748
2009	48	3.887	2.331	6.266
2010	81	2.887	3.288	6.256
2011	32	8.040	8.064	16.136
2012	43	5.480	5.238	10.761
2013	47	5.390	5.086	10.523
2014	61	4.258	4.313	8.632
2015	31	5.774	6.272	12.077
2016	38	3.067	4.429	7.534
2017	31	2.051	5.450	7.532

Kaynak: TCMB * gayrimenkul yatırımlarını içermemektedir

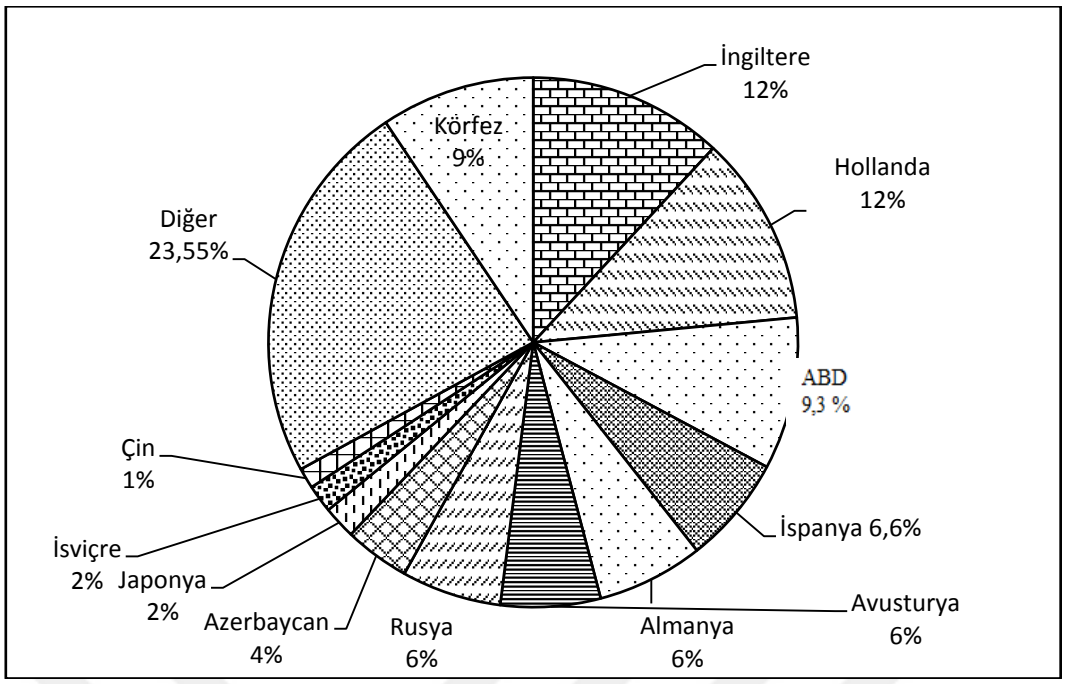
3.1.3. Türkiye'de Sektörlere ve Kaynak Ülkelere/Bölgelere Göre DYY Girişi

Türkiye'ye 2003 DYY akışlarının sektörel 4'te gösterilmiştir. Görüldüğü üzere finans ve imalat en fazla yatırım çeken sektörlerdir. Bu dönemdeki DYY'nin kaynak bölgelerine bakıldığında ise girişlerin büyük kısmının Avrupa, Kuzey Amerika ve Körfez'den geldiği görülmektedir (Şekil 5). Ancak bu dönemde, Asya kaynaklı DYY akışında da bir artış göze çarpmaktadır.

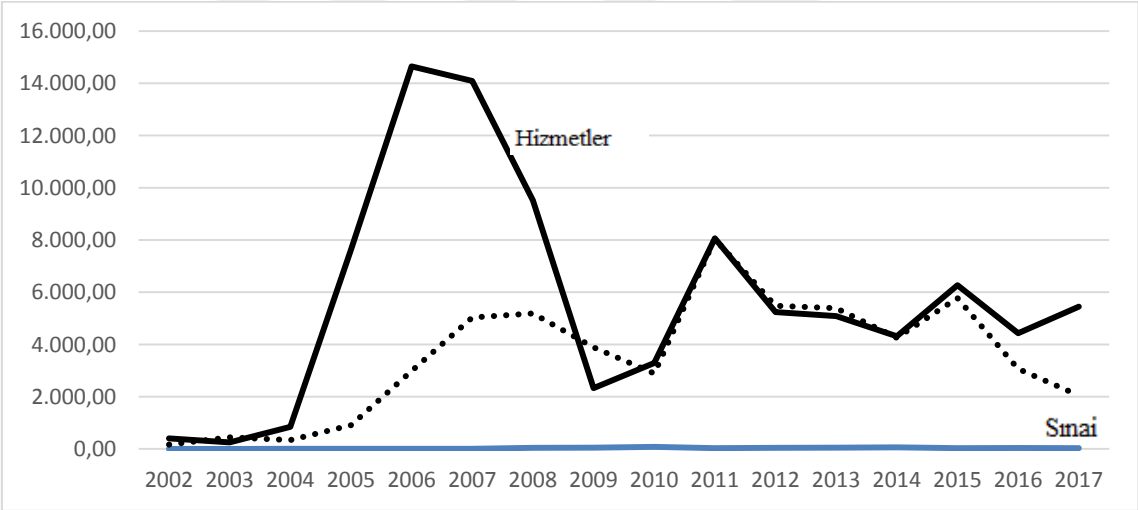
Şekil 4. 2003-2017 Yıllarındaki DYY'nin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 2003-2017 (invest.gov.tr)

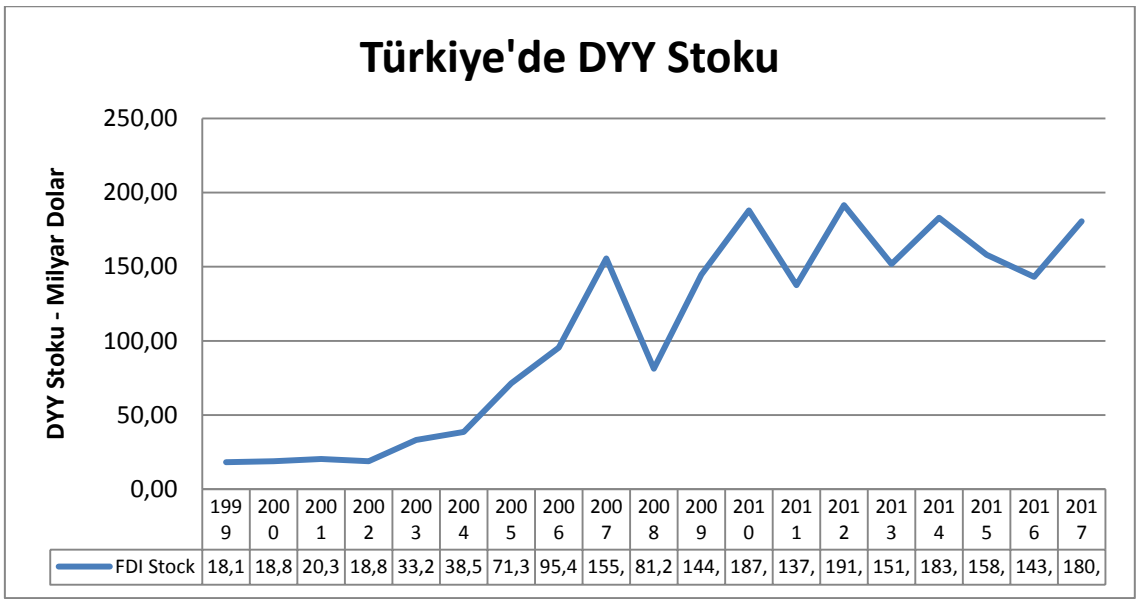

Şekil 5. Türkiye'nin Önde Gelen DYY Kaynak Ülkeleri

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 2003- 2017 (invest.gov.tr)

Şekil 6. Türkiye'de Yıllar İtibariyle DYY Akışlarında Sektörlerin Payları (Milyon Dolar) (TCMB)

Şekil 7. Türkiye'de Yıllar İtibariyle DYY Stoku (UNCTAD)

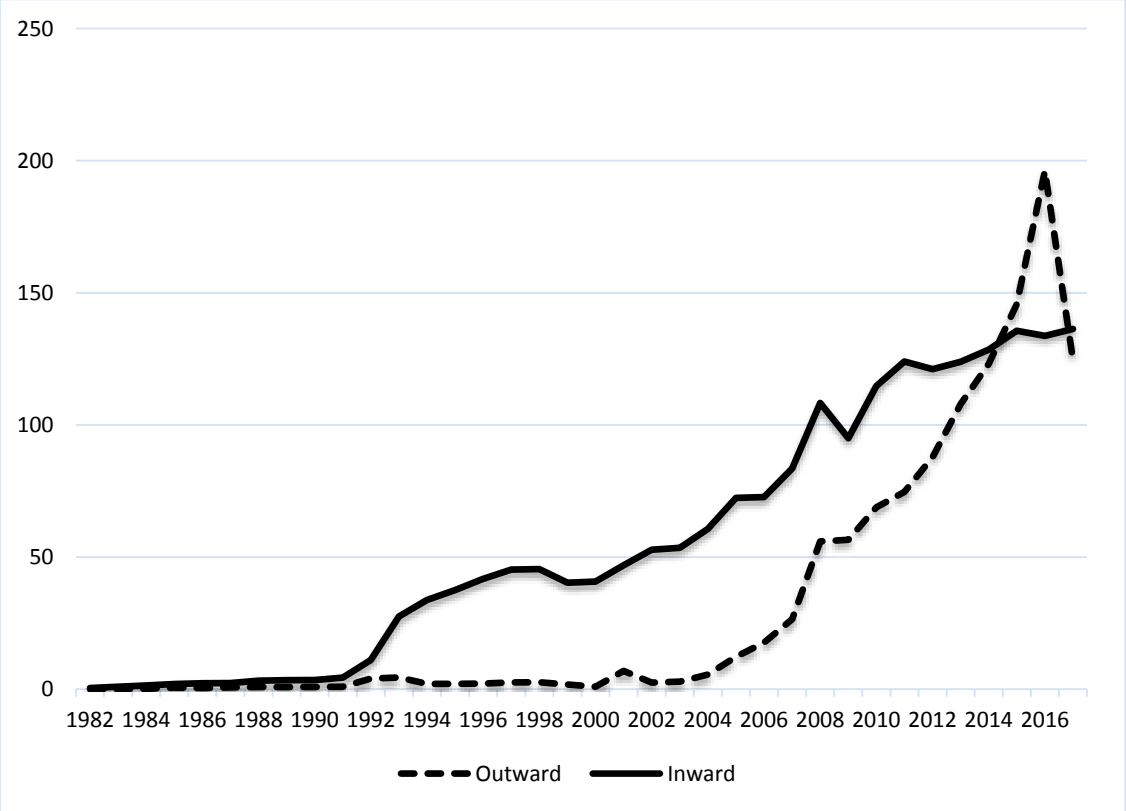
Uluslararası Sermayeli Şirketler

Türkiye'deki uluslararası sermayeli şirketlerin sayısı da DYY'nin artışına paralel olarak hızlı bir artış göstermiş, 2002 yılında 5.600 olan sayı 2017 yılı sonunda 58.400'e ulaşmıştır.

3.2. Çin'den Diğer Ülkelere Yapılan DYY

Dünyada gayri safi yurtiçi hasılaya göre gelişmekte olan en büyük ülke Çin, ayrıca en fazla DYY çeken ülkelerden biri haline gelmiştir (2017 yılında ABD'den sonra en fazla DYY çeken ülkedir). Çin, ayrıca dünyanın geri kalanıyla da hızlı bir şekilde bütünleşmektedir (Bu ekonomik entegrasyonun son dönemdeki en büyük atılımı ise 2013 yılında duyurulan Bir Kuşak Bir Yol girişimidir). Bu bütünleşmenin sonucu olarak Çin'in OFDI'ı da çok hızlı bir şekilde artmaktadır. 2000'lere kadar görece olarak önemli bir büyüklüğe sahip olmayan Çin'in Dışa dönük doğrudan yabancı yatırım (OFDI) miktarı, 2002'den sonra, Çin'in cari hesap fazlasının çok hızlı şekilde yükselmesi, DTÖ üyeliği, gerçekleşen yüksek büyüme oranları ve "yurtdışına gidiş" stratejisinin etkisiyle önemli ölçüde artış kaydetmiştir (Şekil 8).

UNCTAD verilerine göre Çin'in 2001 yılı sonunda 34,6 milyar ABD doları olan OFDI' stoku 2017 yılında 1,482 trilyon ABD Doları'na ulaşmıştır. Aynı dönemde küresel OFDI payı da % 0,48'den % 4,81'e yükselmiştir (Şekil 9). Çin 2016'da doğrudan yatırım akışı bakımından dünyanın ikinci, 2017'de ise en büyük 3. yatırımcısı olmuştur. Ayrıca 2016'da GOÜ'lerin yaptığı yatırımın % 48'ini 2017 yılında ise % 32,73'ünü gerçekleştirmiştir. Özellikle Kuşak ve Yol projesi (OBOR) çerçevesinde Çin'in özellikle OBOR ülkelerine dönük DYY yatırımlarında artmaya başlamıştır. Bu artışın hızlanarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

Şekil 8. Yıllar İtibariyle Çin OFDI'ı (Outward) ve Çin'e Gelen DYY (İnward) Milyar Dolar

ÇHC'nin 1980'lerin sonlarında "Açık Kapı" politikasına geçmesinden sonra OFDI politikaları günümüze kadar "kısıtlayıcı-kolaylaştırıcı-destekleyici-teşvik edici" bir süreçten geçmiştir. Bu gelişimin temel hedefi, Çinli firmaların uluslararası rekabet gücünü arttırmak ve ülkenin kalkınmasını desteklemek olarak tanımlanabilir (Chen ve Sauvant, 2014) . Çin OFDI'ının gelişimi kısmen dünyada OFDI gelişimiyle benzerlik

gösterse de ülkedeki ekonomik reform ve dönüşüm süreçleriyle belirlenen kendine özgü özellikleri de vardır ve ciddi sapmalar gösterdiği dönemler olmuştur.

Şekil 9. Çin'in Dünyada ve GOÜ'ler Arasında Yıllar İtibariyle OFDI Stokunun Payı (%)

Kaynak: UNCTAD

Çin'in OFDI'ı literatürde genel olarak üçe ayrılsa da, Bir Kuşak Bir Yol (OBOR) projesinin ilan edildiği 2013 yılı sonrasının yeni bir dönem olarak sınıflandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede aşağıdaki gibi bir sınıflandırma yapılmıştır:

Başlangıç dönemi; 1979-1991, Çin'in açık kapı politikasına geçmesi

Formalizasyon; 1992-2001, Deng Xiaoping'in Güney Turu, komünist blokun yıkılması ve hızlanan küreselleşme ve liberalleşme eğilimi

Büyüme; 2002-2012, ÇHC'nin DTÖ üyeliği (2001) ve ardından yurtdışına gidiş politikasının hayata geçirilmesi

Atılım; 2013 sonrası; OBOR Projesi

3.2.1. 1979-1992 Dönemi

3.2.1.1. Dönemin OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri

ÇHC'de Deng Xiaoping'in yönetim üzerindeki etkisinin artmasına paralel olarak gelişen 1970'lerin sonlarındaki "açık kapı" politikası, başta dış ticaret olmak üzere dış iktisadi ilişkilere olan bakışı yumuşatmaya başlamış, 1982'den itibaren Çin'in dışa dönük DYY yatırımlarının başlamasını sağlamıştır. Çin'in açık kapı politikasına geçmesiyle ülkenin ilk yıllık doğrudan yabancı sermaye çıkışı, 1982 yılında gerçekleşmiştir. Bu dönemde göreli bir liberalizasyonun başladığı ileri sürülebilmekle birlikte, 1985'e kadar dış iktisadi ilişkiler üzerindeki yoğun kısıtlamalar sürmüştür. Planlı ekonominin varlığını güçlü bir biçimde sürdürdüğü, kapitalist dünya-ekonomisi ile bütünleşme düzeyinin son derece sınırlı olduğu bu dönemde ülke dışına doğrudan sermaye yatırımı öncelikli konular arasında yer almamıştır. OFDI konusunda herhangi bir düzenleme olmayan bu periyodda dış yatırım yapmasına izin verilen kuruluşların talepleri (devlete ait şirketler ve eyalet veya beledi düzeydeki uluslararası ekonomik ve teknolojik işbirliği şirketleri) sadece Devlet Konseyi tarafından incelenmiş ve onaylanmıştır. Dış ticaret ve doğrudan yatırımlar, Devlet Konseyi tarafından yetkilendirilmiş devlet firmaları tarafından hükümetin politik öncelikleri doğrultusunda yürütülmüştür (Cai, 1999; Nicolas ve Thomsen, 2008; Yang, 2003). Cai (1999), bu erken dönem yatırım faaliyetlerinin birçoğunda hükümetin ticari çıkarlar yerine politik tercihler yaptığını; bu durumun, bazı stratejik/politik olarak önemli Üçüncü Dünya ülkeleri yerine özellikle Hong Kong'a yapılan yatırımlardan çok açık şekilde görüldüğünü belirtmiştir.

1985 sonu itibariyle yıllık ortalama yatırım değeri 1 milyon ABD Dolarını ancak geçmiş, yatırım alanları ise deniz nakliyatı, restoran hizmetleri, finans ve sigortacılık ile sınırlı kalmıştır. 189 yatırım projesi onaydan geçmiş, toplam yatırım tutarı 197 milyon ABD Doları olmuştur (Wong ve Chan, 2003; Wu ve Chen, 2001).

1985'e kadarki politika tamamen sermaye çekmek üzerine kurulduğundan Çin'in dış yatırımları yok denecek kadar az kalmış ve dış ticaretle uğraşan birkaç büyük devlet şirketine OFDI izni verilmiştir. Bu politikanın başlangıçtaki amacı ekonomik kalkınmayı desteklemek için dışarıdan sermaye getirilmesi olup, dışarıya yatırım yapmayı içermemekteydi. 1985 yılından itibaren hükümet tarafından daha geniş bir yelpazede şirketlerin yurtdışına yatırım yapmasına izin verilmiş, OFDI politikaları kısmen serbestleştirilmiştir. Devlete ait olmayan firmalara da yurtdışı iştirak izin verilmiştir. Merkezi otoriteden onay hala gerekli olsa da bu onaylar, aşamalı olarak, vaka bazlı bir yaklaşımdan daha standart prosedüre evrilmiştir.

Çin Dış Ekonomik İlişkiler ve Ticaret Bakanlığı tarafından, 1985 yılında FDI çıkışlarını düzenleyici bir çerçeve niteliğinde olan "Yurtdışı Ticaret Girişimlerini Açmak için Kontrol ve Onay Prosedürleri" başlıklı bir yönetmelik (belge) yayımlanmış, az sayıda yetkili firmaların yatırım tekeli kâğıt üzerinde de olsa kaldırılmıştır. Yurtdışı DYY'lerin sınırlarını çizen bu belge, aşağıdaki gereklilikleri ön plana almıştır (Daly ve Zhang, 2013):

- Yurtdışındaki yüksek teknolojiye sahip makine ve ekipmana yatırım
- Uzun vadede Çin'in ekonomik gelişimi için gerekli olan hammadde tedariğinin güvence altına alınması
- Çin'e döviz kazandıracak yatırımlar
- Çin'in makine, işgücü ve mühendislik hizmetlerinin ihracına hizmet eden yatırımlar

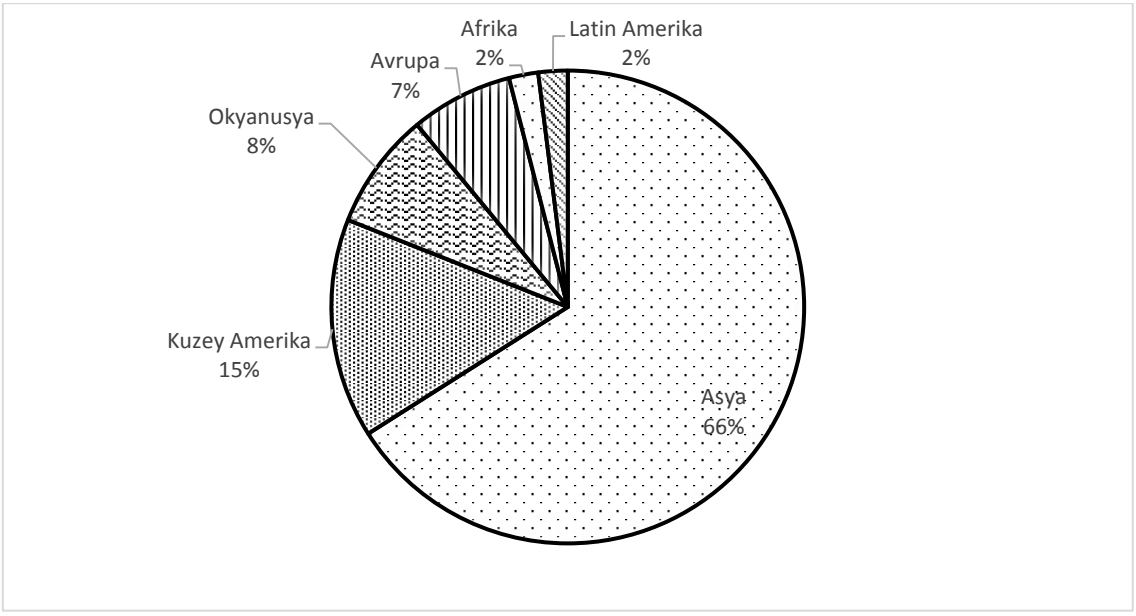
1985'teki kısmi liberalleşmeyle birlikte Çin OFDI'ında artış yaşanmaya başlamıştır. Dış ticaret firmalarının yanı sıra sanayi firmalarına, teknoloji firmalarına ve finansal ve sigorta şirketlerine OFDI izni verilmiştir. Yatırım alanları ticari hizmet sektöründen tarım, enerji, ulaştırma ve inşaat sektörlerine de yayılmıştır. Hong Kong gibi

komşu bölgeler ile sözleşmeye dayalı projeler, hammadde ve ulaşım gibi sermaye yoğun endüstriler en çok tercih edilmiştir.

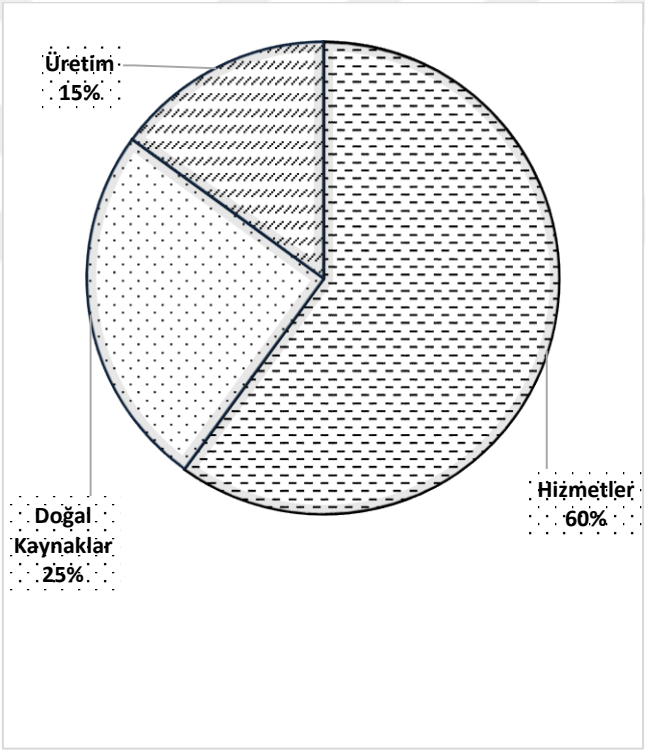
Yukarıda belirtilen dolaysız sermaye yatırımlarına yönelik kısıtlamaların bir ölçüde gevşetildiği dönemde; büyük çoğunluğu devlete ait şirketlerin yurt dışında faaliyet yürüttükleri sektörlerin çeşitliliği ve dolaysız yatırım yaptıkları ülkelerin sayısı artmıştır. Artık devlete ait olmayan firmalar da yeterli sermaye ve uygun yabancı ortak bulmaları koşuluyla yatırım onayı alabilir olmuş, yatırım motivasyonu politik önceliklerle sınırlı kalmayarak kar maksimizasyonu özelliği de göstermeye başlamış, kontrollü liberalizasyon çerçevesinde onaylanan proje sayısı 891'e yükselmiş, doğrudan dış yatırım tutarı 1,2 milyar ABD Doları olmuştur (Cai, 1999; Salidjanova, 2011; Wu ve Chen, 2001).

3.2.1.2. OFDI'ın Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi

1979-92 döneminde, % 61'i Hong Kong ve Makao'da olmak üzere Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarının yaklaşık üçte ikisi Asya'ya yapılmıştır (%66) . Diğer bölgeler azalan sırada Kuzey Amerika (% 15), Okyanusya (% 8), Orta ve Doğu Avrupa (% 5), Afrika (% 2), Latin Amerika (% 2) ve Batı Avrupa (% 2) olmuştur (Cai, 1999). Çin'in 1994'e kadar olan OFDI'ının yaklaşık % 60'ı hizmetler sektöründe, ağırlıklı olarak ihracata hizmet etmek ve ihracatı arttırmak amacıyla yapılmıştır. Kalan DYY ise doğal kaynaklara (% 25) ve üretim sektörüne (% 15), temel olarak tekstil, giyim ve başta Afrika, Asya ve Pasifik'te bulunan diğer emek yoğun sektörlere dağılmıştır (Cheng ve Ma, 2007).

Şekil 10. 1979-1992 Dönemi ÇHC OFDI Coğrafi Dağılımı

Şekil 11. 1979-1992 Dönemi ÇHC OFDI Sektörel Dağılım

3.2.2. 1993 – 2002 Dönemi

3.2.2.1. 1993 – 2002 Dönemini OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri

(1993-2002) Sovyetlerin dağılmasıyla Doğu Avrupa'da yaşanan geçiş süreci bu ülkeleri küresel ekonomiye entegre etmiştir. Bu dönemi Çin açısından başlatan kilometre

taşı ise 1992 yılında Çin'in önde gelen lideri Deng Xiaoping'in güney turudur. Güney turu, Çin'in dışa yönelik DYY'lerinin teşvik edilmesinin gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Xiaoping konuşmalarında, merkezi hükümetin dışa açık olma kararlılığını göstermiş ve Çin'in, reformlara ve açık kapı politikasına olan bağlılığını teyit etmiştir (Beijing Review, 1992, s. 20). 14. Ulusal Halk Kongresi'nde (Ekim 1992) Genel Sekreter Jiang Zemin, ülke dışında yatırım yapacak firmaların ve ulus ötesi operasyonlarının desteklenmesi gerektiğini açıkça vurgulamıştır (Nicolas ve Thomsen, 2008). OFDI o günden bu yana birçok önemli durumda ve belgede vurgulanmıştır. Yaşanan politika değişiklikleri ve dünyadaki konjonktürün de etkisiyle bu dönemde ÇHC'ye DYY akışları daha hızlı artsa da, yurtdışında faaliyet yürüten firmaların, ulusal kalkınma stratejisinin bir aktörü olarak resmen ilanının ardından, bu doğrultuda yurtdışı yatırım arayışları da hızlanmış, çok sayıda Çinli işletme uluslararası ticari ve yatırım faaliyetlerine girişmiştir. Doğu Asya yatırımların yoğunlaştığı coğrafya olarak dikkati çekmiştir.

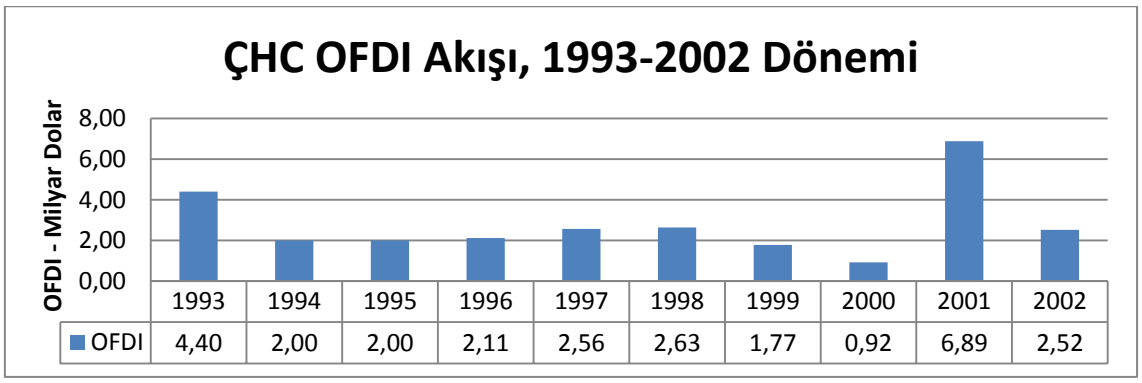
Çinli yatırımcıların girişimleri, hedefleri, finansmanları ve pazarlara giriş biçimleri de bu dönemde değişiklikler geçirmiştir. Bu dönemde birleşme ve satın almaların yurtdışı yatırımlardaki payı yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Doğal kaynaklar hala önemli bir neden olsa da, OFDI'ın önemli motivasyonlarından biri ileri teknoloji ve yönetim becerileri edinmek için yapılan yatırımlar olmuştur. Bu dönemde OFDI politikaları kurumsal değişim geçirmiş ve OFDI stratejisi ulusal bir düzeye taşınmıştır.

3.2.2.2. 1993 – 2002 Dönemi OFDI'ının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi

Özellikle 1990'ların sonlarında giderek daha fazla Çinli firma, teknoloji ve yönetim becerileri elde etmek amacıyla ABD'ye DYY yapmıştır. 1992'den 2002'ye, kadar Çinli firmalar Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki göreceli avantajlarını giderek daha fazla kullanmıştır. Özellikle 1997-2001 yıllarında, Afrika, Çin'in FDI akışlarının %

24,1'ini alarak Asya'dan sonra Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarının ikinci en büyük bölgesel destinasyonu olmuştur. 1990'lı yılların ortalarından itibaren, giderek daha fazla Çinli firma, hisse senedi sermayesini artırmak ve uluslararası itibarlarını yükseltmek için yurtdışı borsalara da (Hong Kong ve New York) yönelmiştir (Cheng ve Ma 2007). Çin'in dışa yönelik doğrudan yabancı yatırım stoku 2001 yılı sonunda 34,6 milyar ABD dolarına ulaşmış, 160'ı aşkın ülkeye ve bölgeye yayılmıştır (Sang, 2016).

Bu dönemdeki strateji değişikliği ve görece liberalleşmeye rağmen, Çin OFDI'ı yıllık veriler gözönüne alındığında dalgalı bir seyir izlemiştir. 1992 ve 1993'te OFDI yıllık 4 milyar ABD dolarından fazla olmasına rağmen, 1994-2000'deki toplam OFDI 14 milyar olmuştur. 1998'deki Asya kaynaklı ekonomik krizden sonra ÇHC'nin ekonomik büyümesi devam etmesine rağmen, anılan krizin de etkisiyle takip eden 2 yılda Çin'in dışa yönelik doğrudan yabancı yatırımları önemli ölçüde azalmış, 2000 yılında 1 milyar doların altına düşmüştür. Kriz ve sonrası dönemde Çin'deki MNE'lerin gelişimi, yaşadıkları ağır kayıplar nedeniyle yavaşlamıştır (Ding, 2000; Yu ve diğ.; 2005). Çin hükümeti bu dönemde yaşanan sermaye kaçışı, devlet varlıkları üzerindeki kontrolün azalması gibi nedenlerle OFDI projeleri için onay prosedürlerini sıkılaştırmıştır (Daly ve Zhang, 2013). Döviz varlıklarında oluşan kayıplar Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığını (MOFTEC) harekete geçirmiş, onay prosedürleri katılaştırılmış, yatırıma yetkili kılınan işletme sayısı azaltılmış, 1 milyon ABD doları'nın üzerindeki dolaysız yatırım girişimleri sıkı bir tarama ve gözetim sürecine tabi kılınmıştır (Cheng ve Stough, 2008; Salidjanova, 2011; Wong ve Chan, 2003; Yang, 2003).

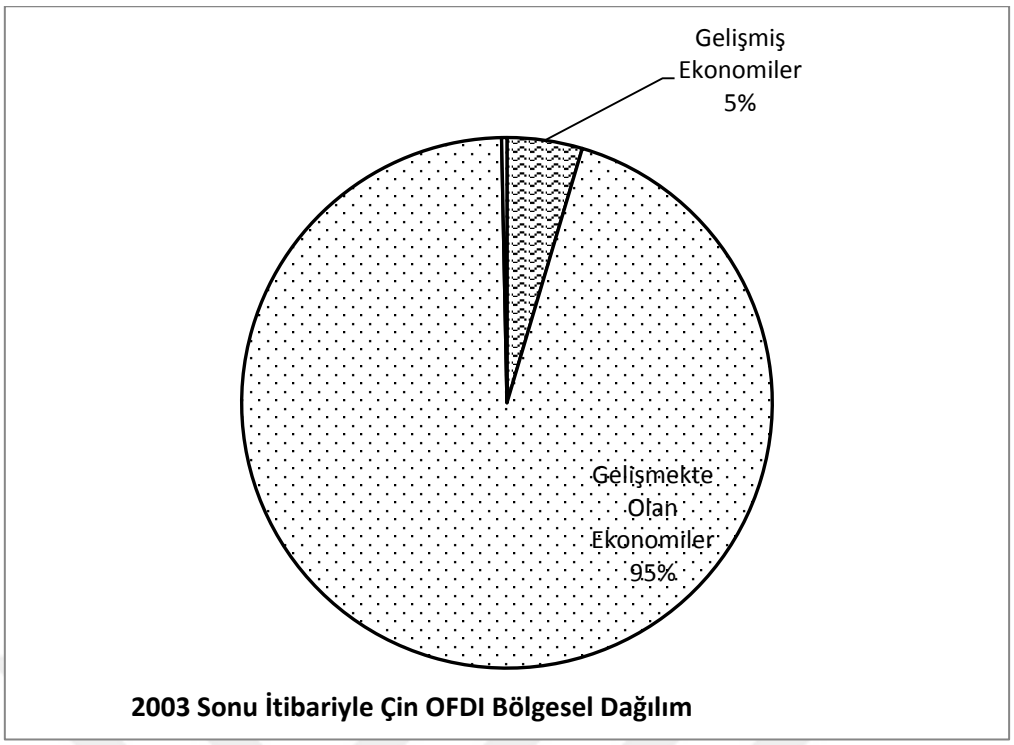

Şekil 12. ÇHC OFDI Akışı, 1993-2002 Dönemi (UNCTAD)

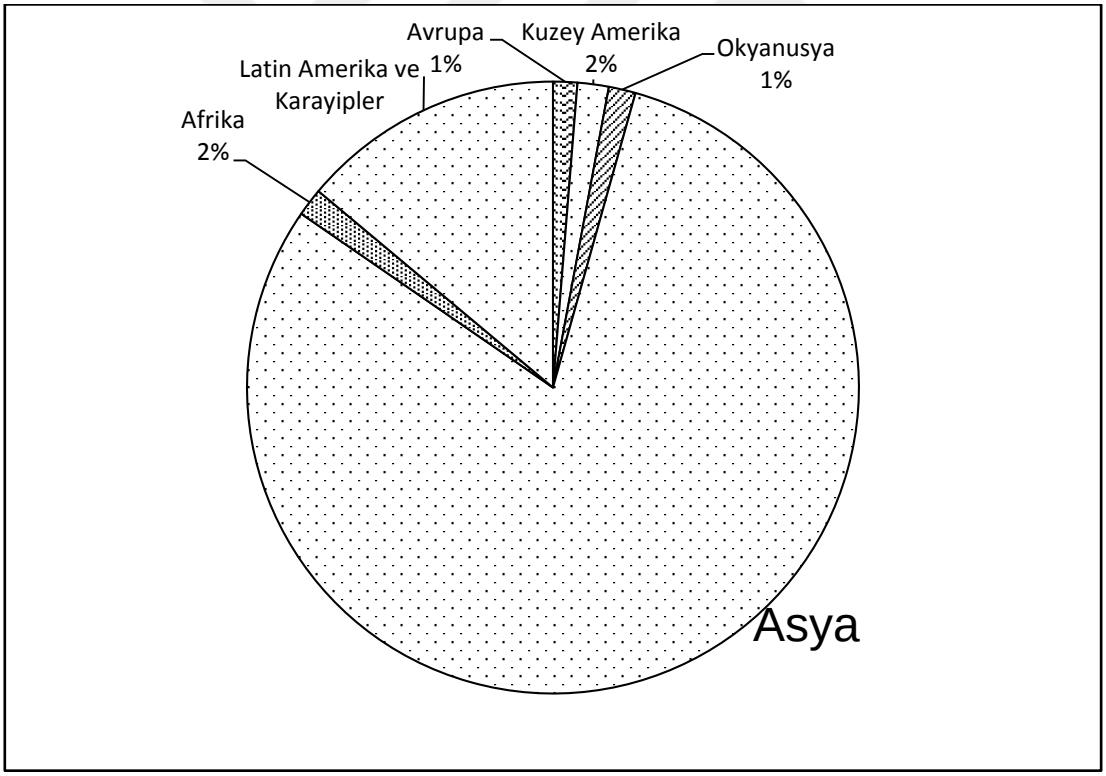
2003 yılı sonu itibariyle 33,22 Milyar ABD doları OFDI stokuyla ÇHC bu bakımdan dünyada 25. Sırada yer almıştır (UNCTAD istatistikleri). 1992 sonu itibariyle dünya ve gelişmekte olan ülkeler OFDI'ındaki yüzdelik payı bir miktar azalarak sırasıyla 0,37 ve 5,3'ten 0,36 ve 3,8'e düşmüştür (UNCTAD Statistics). 1993 sonu itibariyle payı % 60 olan hizmetler sektörü %70'i aşmış, doğal kaynaklar ve üretimin payları ise sırasıyla %25 ve %15'ler seviyesinden %11 ve % 8'ler seviyelerine gerilemiştir (2003 Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment).

Tablo 2. ÇHC'nin 2002 Sonu İtibariyle OFDI Stoku Sektörel Dağılımı (2002 Statistical Bulletin of China's OFDI)

2002 Sonu İtibariyle OFDI Stoku sektörel dağılımı	**Miktar (Milyar Dolar)**	**OFDI Stokundaki pay (%)**
TOPLAM STOK	36,68	100
Kiralama ve İş Hizmetleri	15,3	41,7
Toptan ve Perakende Ticaret	6,5	17,73
Madencilik	4,04	11,01
Taşıma, Depolama ve Posta	3,55	9,68
İmalat	3,01	8,21
Bilgi İletimi, Bilgisayar Hizmetleri ve Yazılım	1,16	3,17
Su Koruma, Çevre ve Çevre Yönetimi	0,91	2,48
Hane ve Diğer Hizmetlere Hizmetler	0,89	2,43
İnşaat	0,46	1,25
Tarım, Ormancılık, Hayvancılık ve Balıkçılık	0,37	1,02
Gayrimenkul	0,19	0,52
Elektrik, Gaz ve Su Üretimi ve Dağıtımı	0,14	0,38
Bilimsel Araştırma, Teknik Servis ve	0,11	0,29
Otel ve Restoranlar	0,02	0,06
Kamu Yönetimi ve Sosyal Organizasyon	0,01	0,04
Kültür, Spor ve Eğlence	0,01	0,02
Sağlık, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Refah	0	0
Finansal Aracılık	0	0
Jeolojik Araştırma	0	0
Kamu tesisleri	0	0
Eğitim	0	0

Şekil 13. 2003 Sonu İtibariyle ÇHC'nin OFDI Stokunun Ekonomilere Dağılımı

Şekil 14. 2003 Sonu İtibariyle Çin OFDI Bölgesel Dağılım

Tablo 3. ÇHC'nin 2003 Yılı Sonundaki OFDI Stoku, İlk 25 Ülke

Sıralama	Ülke	Miktar (Milyon Dolar)	Pay (%)
1	Hong Kong, Çin	24632,26	74,14442
2	Cayman Adaları	3690,68	11,10914
3	İngiliz Virgin Adaları	532,64	1,603275
4	Amerika Birleşik Devletleri	502,32	1,51201
5	Makao, Çin	446,86	1,345073
6	Irak	436,96	1,315273
7	Avustralya	416,49	1,253657
8	Kore Cumhuriyeti	235,38	0,708506
9	Singapur	164,83	0,496147
10	Tayland	150,77	0,453826
11	Zambiya	143,7	0,432545
12	Peru	126,18	0,379809
13	İspanya	101,81	0,306454
14	Malezya	100,66	0,302992
15	Meksika	97,18	0,292517
16	Japonya	89,31	0,268828
17	Almanya	83,61	0,251671
18	Birleşik Krallık	75,15	0,226206
19	Danimarka	74,43	0,224038
20	Rusya Federasyonu	61,64	0,18554
21	Kamboçya	59,49	0,179068
22	Endonezya	54,26	0,163326
23	Brezilya	52,19	0,157095
24	Kanada	46,18	0,139004
25	Güney Afrika	44,77	0,13476

3.2.3. 2003 – 2012 Dönemi

3.2.3.1. 2003 – 2012 Döneminin OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri

Üçüncü dönemin mihenk taşları, Çin'in 2001 yılı sonunda DTÖ'ye girişi ile 2002'deki 16. Halk Kongresi'nde kongresinde, Devlet Başkanı Jiang Zeming tarafından ilan edilen ve Halk Kongresi'nin (2012 Kasım) raporuna resmen giren "Yurtdışına Gidiş" (Go Global - "走出去- zouchuqu", "dışarı çıkmak) stratejisidir.

Bu döneme kadar, Çinli firmaların bir kısmı dış rekabetten korunan ülkelerde pazarlar aramıştır (Wong ve Chan, 2003; Zhang, 2003). Bu strateji, temel olarak OFDI'a yönelik resmi tutum ve politikanın yönünü değiştirmiş ve ülkedeki OFDI konusundaki

düzenleyici çerçeveyi kısıtlamadan kolaylaştırmaya ve desteklemeye kaydırmıştır. Yeni stratejinin sunulduğu başlangıç zamanlarında, başlıca politika tedbirleri, bu tür yatırımların incelenmesi ve onayı üzerindeki kısıtlamaların gevşetilmesi, ayrıca bazı küçük mali destekler şeklinde olmuştur. Ayrıca geleneksel olarak hammadde kaynaklarına yönelik yatırımların desteklenmesine ek olarak, Çin şirketlerinin genel rekabet gücünü desteklemek amacıyla, OFDI'a özgü politikalar, teknoloji ve inovasyonu da teşvik etmiş, OFDI, siyasi yönlendirmeyle belirli sektörlere ve faaliyetlere teşvik edilmeye çalışılmıştır**.**

OFDI'ı teşvik etmek için Çin 2003, 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla, "Notice on Simplifying Foreign Exchange Administration Relating to OFDI", "FurtherMeasures on Foreign Exchange Administration Stimulating OFDI" ve "Supplement Measures of Foreign Exchange Usage for OFDI" dahil olmak üzere döviz işlemlerini sadeleştiren tedbirler almıştır. Ayrıca 2004 Ocak ayında Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Kambiyo İdaresi (ihracat işlemleri dahil) denizaşırı yatırımları teşvik etmek amaçlı bir dizi tedbiri yürürlüğe koymuştur. Yeni düzenlemeye göre, 3 milyon $ veya altındaki yatırımların incelenmesi ve onayı eyalet düzeyindeki yerel hükümet birimlerine bırakılmış ve proje önerisi ve fizibilite çalışması için ön onay şartı kaldırılmıştır. Buna ek olarak, yurtdışı yatırım faaliyetlerini desteklemek için 3,3 milyar RMB'lik bir "Merkezi Dış Ticaret Geliştirme Fonu" ayrılmış, ayrıca hem faiz ödeme sübvansiyonunun kapsamı hem de oranı artırılmıştır. DYY'leri destekleyici politikalara ek olarak, yurtdışı inşaat / mühendislik projelerine verilen teklifler için proje finansmanı ve sigorta sübvansiyonları şeklinde fonlar oluşturulmuştur (Cheng ve Ma, 2007).

Ayrıca Çinli firmaların "go overseas" çerçevesinde teşviki için hükümet tarafından çok sayıda hizmet sunulmuştur. Bunların başlıcaları, devlet kuruluşlarının Çinli yetkililerin resmi ziyaretlerindeki heyetlere dahil edilmesi, iş görüşmelerinin hükümetler işbirliği çerçevesine alınması, ev sahibi ülkelerdeki fırsatlar ve yatırım

ortamına ilişkin veritabanı bankası oluşturulması, yurtdışında yatırım yapmayı düşünen Çinli firmalara danışmanlık hizmeti sunulmasıdır.

Dahası, merkezi hükümete ve yurtdışı ofislere ek olarak, yerel yönetimler de denizaşırı yatırımları desteklemeye dahil olmuş, devlet kurumları, yatırım yapan firmaların menfaatlerini teşvik etmek için yatırımcı firmalar ve sanayi odalarıyla yakın bir şekilde çalışmıştır. Bankalar, DYY dahil olmak üzere yurtdışı faaliyetlerin finansmanına müdahil olmuştur. Bu kapsamda ayrıca 2004 Mayıs ayında, Çin Sanayi ve Ticaret Federasyonu ve Ticaret Bakanlığı tarafından bir mekanizma kurulmuş, 2006'da ise vergilendirme, finans, döviz ve sigorta alanlarında özel şirketlere daha güçlü bir destek çağrısı yapan taslak bir belge hazırlanmıştır. Bu belgeyle, yurtdışı borsalara girme, proje finansmanı ve denizaşırı yan kuruluşlar için garanti dahil olmak üzere küresel sermaye piyasasından finansman elde edilmesi kolaylaştırılmıştır.

2010 yılı Hükümet Çalışma Raporu, onay sürecindeki kısıtlayıcı şartları azaltmak ve denizaşırı birleşme ve satın almalar konusunda yetkin firmalara destek sağlamak yönünde adım atmıştır (NPC, 2010). 12. Endüstriyel Reform Beş Yıllık Planı da yetkin ve sermayesi yüksek olan firmaları Birleşme ve Satın alma (M&A) yatırımları, fikri mülkiyet hakları, küresel hammadde yatırımları konusunda teşviklerini öngörmüştür. Aynı zamanda teknoloji yoğun ülkelerde Ar-Ge merkezlerinin inşasını ve yabancı Ar-Ge kurumları ve inovasyon teşebbüsleriyle ortaklığı teşvik etmiştir (ÇHC Devlet Konseyi, 2012). 2011 ve 2015 yılları arasında doğrudan dış yatırım politikalarını yönlendiren bu iki belgeyle uyumlu olarak 12. Beş Yıllık FDI ve OFDI Planı, OFDI'ı bazı ülkelere ve belirli endüstrilere yönlendirmiştir. Bu durum, yeterliği olan firmaların M&A işlemlerinin net yönünü ortaya koymuştur (NDRC, 2012). Fikri mülkiyetleri kazandırma dışında aynı zamanda pazarlara giriş imkanı sağlayan M & A, aynı zamanda nispeten düşük rekabet gücü olan Çinli işletmelere rekabet güçlerini artırmak açısından yardımcı olmuş, Çinli firmaların küresel ekonomiye entegre olmasını kolaylaştırmıştır.

2002’den 2013’e gelen dönemde OFDI sınırlı ve yoğun bir alandan genişleyerek farklı alanlara yönelmiş ve üçüncü sektörlere kaymıştır. OFDI yönelimi genel olarak doğal kaynaklara olan geleneksel ilginin yanı sıra piyasalara, teknolojiye ve markalara erişimin sağlanmasına ilişkin daha karmaşık bir hedefe erişmeye dayanan bir anlayışa evrilmiştir. Çin merkezi hükümeti, resmi açıklamalar ve belgeler yoluyla dışarıya yatırımı teşvik etme ve yönlendirme sürecinde yoğun bir şekilde yer almıştır.

3.2.3.2. 2003 – 2012 Dönemi OFDI’ının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi

Yurtdışına gidiş politikasının ilk yıllarını takiben, OFDI'daki artış daha açık ve belirgin hale gelmiş, 2004 yılında OFDI’da keskin yükselişle görülmüştür. Gelişmiş ülkelerin yaptıkları OFDI’ı negatif yönde etkileyen 2008'deki küresel finansal ve ekonomik kriz Çin'in OFDI’ını azaltmak bir yana oldukça artmıştır. MOFCOM verilerine göre Çin OFDI’ı 2008 yılında yüzde 110 artmıştır (Şekil 15). 2012'nin sonunda, 16.000'den fazla Çinli firma 179 ülkeye yatırım yapmış ve yaklaşık 22.000 denizaşırı işletme kurmuştur. UNCTAD tarafından yayınlanan 2013 Dünya Yatırım Raporu'ndaki verilere göre, Çin OFDI akışları 2012’de 87,8 milyar ABD doları ile dönemin rekor seviyesine ulaşmış ve dünyanın en büyük üçüncü dış yatırımcısı olmuştur. Raporda belirtildiği şekliyle, 2012’de gelişmiş ülkelerden gelen OFDI yüzde 23 azalırken, Çin büyümeye devam etmiş ve gelişmekte olan ülkelerden gelen DYY'nin önde gelen kaynağı olmaya devam etmiştir. Çin'in OFDI’ı akışları ve stokları dünyada 2012 yılında sırasıyla yüzde 6,3 ve yüzde 2,3 paya ulaşmıştır (UNCTAD). Çin OFDI’ı, geç başlangıç nedeniyle toplam stok bakımından 13. sırada yer almıştır.

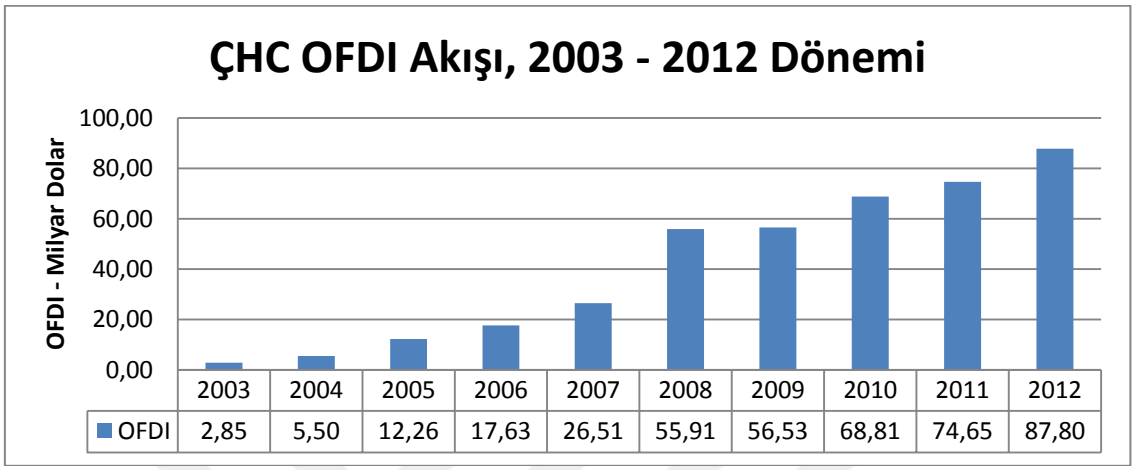
Enerji kaynaklarından başlayarak yavaş yavaş mineraller, taşımacılık ve ticari hizmet sektörlerine kayan Çin OFDI’ının yapısı zamanla değişirken, hammadde yoğun büyüme modeli ülkeyi ilk yıllarda kaynak aramaya teşvik etmiştir. 2003 yılında, çıkışların

yüzde 48,4'ü madencilik sektörüne giderken, ticari hizmet sektörü sadece yüzde 9,8'ini oluşturmuştu (2003 Statistical Bulletin of China's OFDI). 2010 yılına gelindiğinde ise tamamen farklı bir durum ortaya çıkmış, hizmet sektörlerinin payı yüzde 44'e yükselirken, madencilik sektörü toplam çıkışların sadece yüzde 8,3'ünü oluşturmuştur (2011 Statistical Bulletin of China's OFDI). 2012 yılında bu eğilim devam etmiş, Çin'in OFDI akışlarının ana alıcısı kiralama ve iş hizmetleri (yüzde 26,74) olmuş, madencilik (yüzde 13.54) ve toptan ve perakende ticaret (yüzde 13.05) kiralama ve iş hizmetlerini takip etmiştir.

Çin'deki döviz rezervlerinin hızlı bir şekilde birikmesi, ülkenin 2008 yılında küresel mali kriz döneminde bile yurtdışına yatırım yapmasına olanak vermiştir. İhracatta azalma yaşansa da, Çin'in dışa yönelik yatırımı, hükümet teşvikleri sayesinde güçlü kalmıştır. 2008-2009 mali ve ekonomik krizi ve sonrasında yaşanan borç krizleri, Çin şirketlerine özellikle ABD ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde yatırımlarını arttırma fırsatını sağlamıştır. Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya yapılan OFDI, 2003 yılında sırasıyla sadece yüzde 5,3 ve yüzde 2 olarak gerçekleşirken (MOFCOM, 2004), 2010 yılında Avrupa Birliği ve ABD'ye olan Çin OFDI'ı sırasıyla yüzde 101 ve yüzde 44 arttı (MOFCOM, 2011). Çin OFDI'ı, 160'tan fazla ülkeye genişlemiş ve % 44'ü üretim sektörüne gitmiştir (Sang, 2016). Giderek daha fazla Çinli firma gelişmiş ülkelere yatırım yaparken, bunu daha fazla birleşme ve satın alma (M & A) yoluyla yapmaya yönelmiştir. Çin OFDI'ı, Amerika Birleşik Devletleri'ni M&A için ana hedef olarak seçmiş, diğerleri ise daha az rekabetçi ortam nedeniyle Avrupa'ya gitmiştir. MOFCOM'a göre, M&A 2003 yılında toplam dış yatırımın yüzde 18'ini oluştururken, 2010 yılında oran % 43.2 olmuştur (MOFCOM, 2011).

Çin OFDI'ı 2000'li yılların başına kadar ağırlıklı olarak SOE'ler (devlet firmaları) tarafından yapılmıştır. 2003 yılında denizaşırı ülkelerde yatırım yapan özel şirketlerin oranı sadece yüzde 1,5 iken (MOFCOM, 2004), 12. Beş Yıllık Ulusal Ekonomi ve Sosyal

Gelişim Planı ve 12. DYY Beş Yıllık Planı (NPC) özellikle küçük ve orta ölçekli şirketleri de (NDRC, 2011) denizaşırı yatırım yapma konusunda teşvik etmesinin de etkisiyle, OFDI stokunda SOE'lerin payı 2010 yılında yüzde 66,2'ye, 2012 yılında yüzde 59,8'e gerilemiştir (MOFCOM, 2011).

Şekil 15. ÇHC OFDI Akışı, 2003 - 2012 Dönemi (UNCTAD)

3.2.4. 2013'ten Günümüze ÇHC OFDI'ı

32.4.1. 2013'ten Günümüze ÇHC'nin OFDI Politikaları ve Genel Karakteristikleri

2013'ten bu yana Çin ekonomisi bir dönüşümden geçmektedir. 2008 krizi sonrası ortam ekonomik büyüme için daha fazla kaynak ve fırsat sağladığından, hükümet "Batı'ya açılma" üzerine daha fazla odaklanmıştır. "Açılma" konusundaki artan çaba, yalnızca kalkınmanın bir sonucu değil, aynı zamanda yerel girişimciler tarafından hükümet üzerinde oluşturulan baskıdan kaynaklanmaktadır (Chen ve Sauvant, 2014). ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013'teki Orta ve Güneydoğu Asya'yı ziyareti sırasında önerdiği "OBOR Girişimi"nin ("Kuşak ve Yol Girişimi) bu dönemi başlattığı söylenebilir. Daha sonra Mart 2015'te, NDRC, Dışişleri Bakanlığı ve ÇHC Ticaret Bakanlığı tarafından İpek Yolu Ekonomik Bölgesi ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu Vizyonu belgeleri yayımlanmıştır. Bu resmi belgelere göre, OBOR Girişimi bölgesel ekonomik işbirliğini

teşvik etmeyi ve Kuşak ve Yol ülkelerinin gelişim stratejilerini entegre etmeyi amaçlamıştır. İşbirliği önceliklerine göre, bu strateji bir ülkenin kalkınmasının politika, tesis, enerji, ticaret, yatırım ve finansal entegrasyon gibi her yönünü kapsamakta, hatta turizm ve kültürel işbirliğini de dahil edilmektedir (NDRC, 2015).

OBOR'un ilanı sonrası Çin'in OFDI'ı 2013'ten sonraki yıllarda çok hızlı bir şekilde yükselmeye başlamış, hükümet de, özellikle denizaşırı M&A konularında, idari ve yerel politikalar yoluyla, doğrudan DYY'leri teşvik etmiştir. Çin Başbakanı Li Keqiang, 5 Mart 2015 tarihinde Ulusal Halk Kongresi'ne sunduğu Hükümet Çalışma Raporu'nda demiryolu, elektrik, telekomünikasyon, makine imalat, otomotiv, uçak imalat ve elektronik sektörlerinin yurtdışına açılma konusunda öncelikli sektörler olarak belirlendiğini açıklamıştır.

Ayrıca Çin'de yavaşlayan ekonominin, Çin OFDI'ının yönünü değiştirmeye zorlaması sonucunda, Çin hükümeti, özellikle yurt içinde artan talebi karşılamak ve ileri teknolojileri transfer etmek için denizaşırı M&A'yı teşvik etmiştir. Bu amaca yönelik olarak 2015 yılında, "Devlet Konseyinin Açık Ekonominin İnşasına İlişkin Görüşleri" (The State Council's Opinions on Building an Open Economy), OFDI yoluyla küresel ekonomiye entegre olma amacını ortaya koymuştur (State Council, 2015a). "Devlet Konseyinin Üretim Kapasitesi ve Ekipman Üretimi Konusunda Uluslararası İşbirliğinin Teşvikine İlişkin Görüşü"ne (State Council's Opinion on Promoting International Cooperation on Production Capacity and Equipment Manufacturing,) göre de, ileri teknoloji alanlarında işbirliğine ağırlık verilmelidir (State Council, 2015b).

Çin Ticaret Bakanlığı'nın 14 Ağustos 2015'te yürürlüğe koyduğu Yurtdışı Ekonomik ve Ticari Alanların Değerlendirilmesine İlişkin İdari Önlemler isimli belgeye, "teknoloji ve araştırma işbirliği bölgeleri"nin destekleneceği eklenmiştir (MOFCOM, 2015). Ülkenin OFDI desteğinin bu genel yönünü ele alan bir başka belge de, Devlet Konseyi tarafından yayınlanan "Made in China 2025" stratejisidir. Bu belgede, küresel

kaynakların ve piyasaların aktif bir şekilde kullanılarak açıklık düzeyinin artırılması ve yeni rekabetçi avantajlarla değer zincirinin yükseltilmesi ve entegrasyonun gerçekleştirilmesi iradesi yinelenmiştir. (State Council, 2015).

Son dönemdeki en genel ve resmi OFDI kılavuzu 13. Beş Yıllık Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Planı'nda (13. Beş Yıllık Plan) ortaya konmuştur. 13. Beş Yıllık Plan, "inovasyonu" öne çıkarmış ve değer zincirinin yükseltilmesi ile entegrasyonun önemini tekrarlamıştır. Ayrıca, NDRC 2016 yılında değer zincirini geliştirecek yöndeki OFDI için desteğini açıklamıştır (NDRC, 2016). 13. Stratejik Gelişmekte Olan Endüstriler Beş Yıllık Planı isimli belge, OFDI için potansiyel etkileri olan aşağıdaki dört önceliği ortaya koymuştur:

1) Uluslararası kapasite ve Ar-Ge alanında birleşmeleri teşvik ederek teknolojinin absorbesini ve geliştirilmesini kolaylaştırmak;

2) Önde gelen işletmelerin yurtdışı endüstri parkları kurmalarını ve çok taraflı kurumsal sisteme katılmalarını teşvik ederek küresel bir platform kurmak;

3) Stratejik gelişmekte olan sanayi alanların işbirliğini desteklemek ve yatırım yapmak için sermayeye ve stratejik gelişmekte olan sektörlerin M & A'larına rehberlik ederek uluslararası şirketler ve innovasyon merkezleri geliştirmek.

4) Farklı lokasyonlarda farklı yöntemlerle üst düzey ekipman ve bilgi teknolojisi gibi alanlarda kaynakları optimize ederek küresel değer zincirine entegre etmek (State Council, 2016).

Yukarıda belirtilen belgelerde de görüleceği üzere, Çin OFDI'nın vurgusu OBOR hariç tutulduğu takdirde, teknoloji sektörüne kaymıştır. Sonuç olarak, Çinli şirketler 2015 yılında 579 adet birleşme ve devralma gerçekleştirmişlerdir. Bilgi aktarımı / yazılım ve bilişim hizmetleri sektörü 18 sanayi kategorisinde ikinci sırada yer alırken, yıllık % 135,6'lık bir artış göstermiştir (MOFCOM, 2016). Teknoloji endüstrisinde denizaşırı

birleşme ve satın alma, giderek artarak, Çin OFDI'ının ortak teması haline gelmiştir. Bu durum Çin OFDI'ı üzerindeki devletin belirleyici rolünü desteklemektedir.

OBOR Projesi çerçevesinde OFDI'lar ÇHC Yönetimi tarafından teşvik edilmektedir. ÇHC'nin OBOR ülkelerine olan OFDI'ı, 2017 yılında bir önceki yıla göre %30 artış göstermiştir. 2017 yılı Kasım ayında NDRC tarafından yayınlanan belgede (Tablo 4) Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifine katkı sağlayacak altyapı projeleri resmen teşvik edilen yatırımlar kapsamına alınmıştır. Anılan belgeye göre teşvik edilen, kısıtlanan ve yasaklanan yatırımlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. NDRC Tarafından Yayınlanan Belgede OFDI için Teşvik Edilen, Kısıtlanan ve Yasaklanan Yatırımlar

OFDI Projesi	Nitelikler
Teşvik Edilen	**Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi (一带 一路) politikasıyla uyumlu altyapı projeleri;**
	Çin'in ekipman ve teknolojilerini geliştirmesine katkı sağlayacak yatırım projeleri;
	Yüksek teknoloji ve yenilikçi innovasyon, araştırma
	Enerji ve madencilik
	Tarım
	Hizmet
Kısıtlanan	Çin ile diplomatik ilişkilere sahip olmayan ülkeler veya savaş bölgelerine yapılan yatırımları
	Gayrimenkul, oteller, sinemalar, eğlence ve spor kulüpleri;
	başvuran şirketin temel iş operasyonuyla ilgisi olmayan öz sermaye yatırımları
	Yatırımın bulunduğu yerdeki çevre, enerji veya güvenlik standartlarını ihlal eden yatırımlar.
Yasaklanan	Çin'in askeri teknolojisi veya askeri ürünleriyle ilgili yatırımları
	İhracı yasak olan ürünlerle alakalı teknikleri veya ürünleri içeren yatırımlar
	Kumar ve pornografi endüstrileri;
	Çin'in taraf olduğu uluslararası anlaşmaları ihlal eden yatırımlar
	Çin'in ulusal çıkarlarını veya güvenliğini olumsuz etkileyen yatırımlar

Çin Hükümeti, OBOR Girişimi'nin ilanını takiben, 2013 yılında CPC'nin 18. Merkez Komitesi 3. Genel Kurulunda hem DYY ve OFDI kombinasyonunun önemini vurgulamıştır (CPC, 2013). Yeni politikada DYY ve OFDI'a eşit derecede öncelik verilmiştir. Çinli firmaların denizaşırı M & A'larının temel amacı, devletin

yönlendirmesiyle hammadde/kaynak arayışından varlık arayışına kaymıştır. Gelişmekte Olan Stratejik Sektörler 13. Beş Yıllık Planında (13th Five-Year Plan on Strategic Emerging Industry), ileriye yönelik sermaye ve "dışarıya çıkma" faaliyetleri ile kazanılan teknolojilerin, yurtiçi gelişimi desteklemek ve yeni rekabet avantajları oluşturmak için geri getirilmesi gerektiği belirtilmektedir (State Council, 2016). "13'üncü Beş Yıllık Plan" dönemi (2016-2020) rekabet avantajının dönüşümü için kritik bir zaman olarak görülmekte ve ülke M & A'yı değer zincirinin bütünleştirilmesi ve yükseltilmesi için bir araç olarak kullanmaktadır. "Yurtdışına Gidiş" politikası aslında, M & A'nın ulusal ekonomik yapı dengesini ve gelişimini beslemek için kullanıldığı "getirme" politikasına hizmet etmektedir.

3.2.4.2. 2013'ten Günümüze ÇHC OFDI'ının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı ve Gelişimi

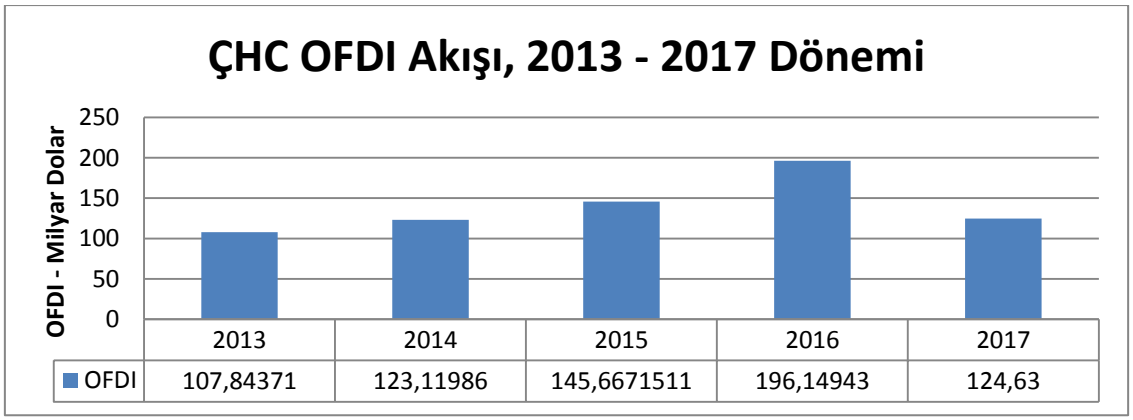
Çin özellikle 2013 sonrasında yaptığı atılımla küresel yatırım pazarında önemli bir oyuncu haline gelmiştir. 2013 yılında Çin'in OFDI'ı zayıf küresel ekonomik koşullar altında dahi büyümeye devam etmiş ve ilk kez 100 milyar ABD dolarını aşmıştır (MOFCOM, 2014). Çin'in dışa dönük yatırımı, 2015 yılında dünya genelinde 145.67 milyar ABD doları ile ikinci sırada yer alarak tarihi bir atılım gerçekleştirmiştir. 2015 yılında ilk kez ÇHC'nin OFDI'ı çektiği DYY'yi geçmiş, ülke ilk defa net sermaye çıkışları yaşamıştır. (MOFCOM, 2016). Kriz sonrası kalkınma ve "OBOR Girişimi"nin etkisi altında, gelişmiş ekonomilere yönelik Çin OFDI'ında çarpıcı bir artış gerçekleşmiştir.

Çin OFDI'ı 2015 yılında Kuzey Amerika ve Avrupa'da artmaya devam etmiştir. 2015 yılında Afrika çıkışları bir önceki yıla göre yüzde 19,4 azalmıştır (MOFCOM, 2016). Küresel yatırım piyasasına geç giren Çin'in, OFDI stoku diğer yatırımcı ülkelere kıyasla geride olsa da hızla artmaktadır. 2014 yılında Çin menşeli OFDI stoku 882.6

milyar ABD doları olup, dünyada 8. sırada yer almış ve ilk defa ilk ona girmiştir (MOFCOM, 2015).

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren yaşanan artış ve OBOR'la birlikte, Çin'in OFDI dağılımı hem sektör hem de coğrafi olarak değişmeye devam etmektedir. Leasing ve ticari hizmetler, 2016 yılına kadar toplam çıkışların yüzde 33,5'ini ve toplam stokun yüzde 34.9'unu oluştururken, 2003'te %72'lik paya sahip olan ikincil sektör (madencilik, imalat, inşaat ve üretim, elektrik ve gaz tedariki) ikinci sırada toplamın yüzde 23'ünü oluşturmuştur. DTÖ üyeliği ve Yurtdışına Gidiş sonrası yaklaşık yirmi yıl süren hızlı gelişmeden sonra, Çin'in OFDI yoğunluğu azalmış, sektörel olarak genişlemiş, kültür, spor, eğlence ve konaklama gibi yeni alanlara da yönelmiştir.

Sektörel dağılımın aksine, Çin'in OFDI'ının coğrafi dağılımı, istikrarlı seyrini korumaktadır. Çin'in OFDI'nın büyük bölümü başlangıçtan beri Asya'ya yönelmiştir ve bu durum halen sürmektedir. Çin dış yatırımının yarısı 2002 yılında Asya ülkelerine gitmiş ve bu oran 2012 yılında yüzde 73,8 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında ÇHC OFDI'ında yüzde 66,4'e gerileyen ve yaklaşık 64,78 milyar ABD dolarlık payı olan Asya, hala en büyük alıcı konumundadır. Çin'in OFDI'ındaki en önemli destinasyon, Çin'in Asya'ya yaptığı toplam dış yatırımın yaklaşık yüzde 80'ini oluşturan Hong Kong'dur. Bunun sebebi, Hong Kong'un, özellikle gelişmiş alanlarda, diğer ülkelere yapılan yurt dışı yatırımlar için bir ara destinasyon olarak kullanılmasıdır (Szunomar, 2014).

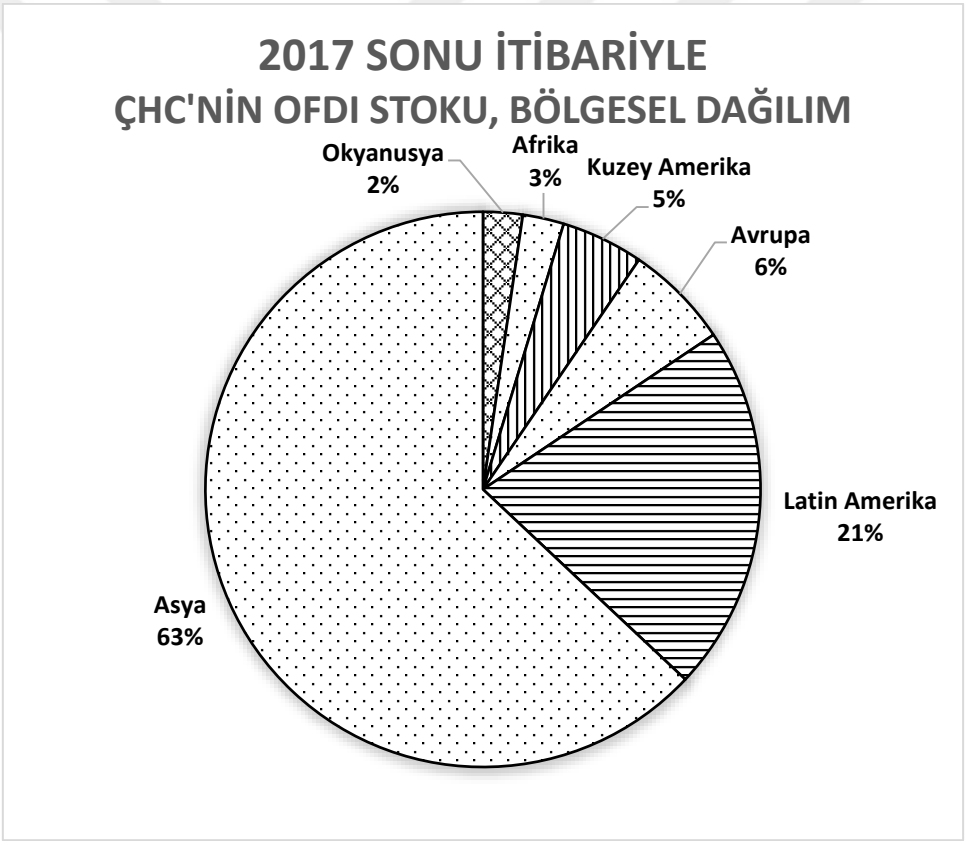

Şekil 16. ÇHC OFDI Akışı, 2013 - 2017 Dönemi

2017 yılı sonunda, Çin'in OFDI stoku bir önceki yıla göre 451,65 milyar dolar artarak 1,81 trilyon dolara ulaşmış ve 2002 yılı sonu ile kıyaslandığında 60,5 kat artmış ve küresel stokun % 5,9'unu oluşturmuştur (MOFCOM 2018).

2017'nin sonunda, Çin'in dışa yönelik doğrudan yabancı yatırımları 189 ülkeye yayılmıştır. OFDI'ın bölgesel dağılımı Şekil 17'de gösterilmiştir.

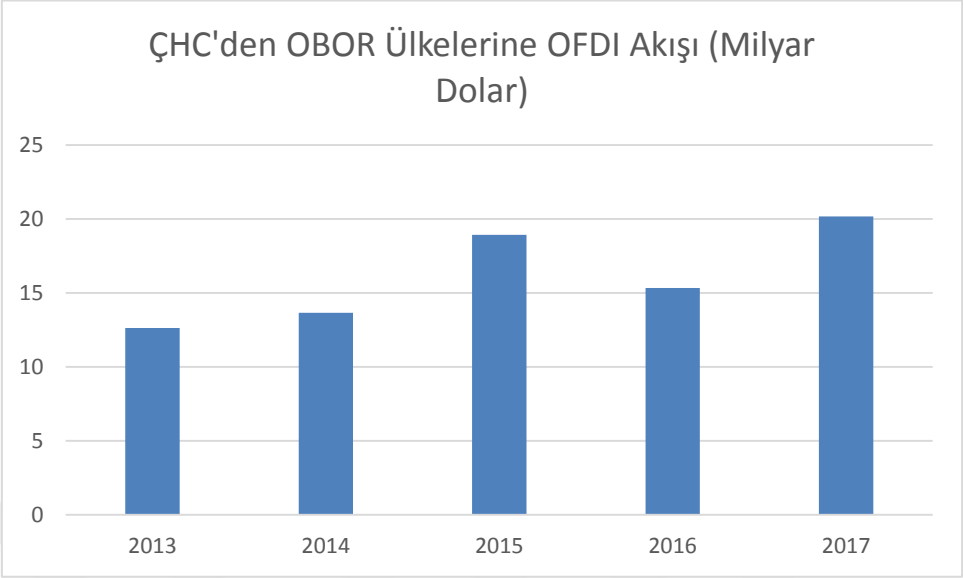
Gelişmekte olan ülkelerin 2003 sonu itibariyle ÇHC OFDI stoku içindeki payı % 95 iken 2017 yılı sonunda %85,8 olmuştur. 2003 ile kıyaslandığında gelişmiş ülkelerin aldığı pay 2,5 kat artarak % 5'ten 12.7'ye yükselmiştir (2017 Statistical Bulletin of China's OFDI).

Şekil 17. 2017 Sonu İtibariyle ÇHC'nin OFDI Stoku, Bölgesel Dağılım

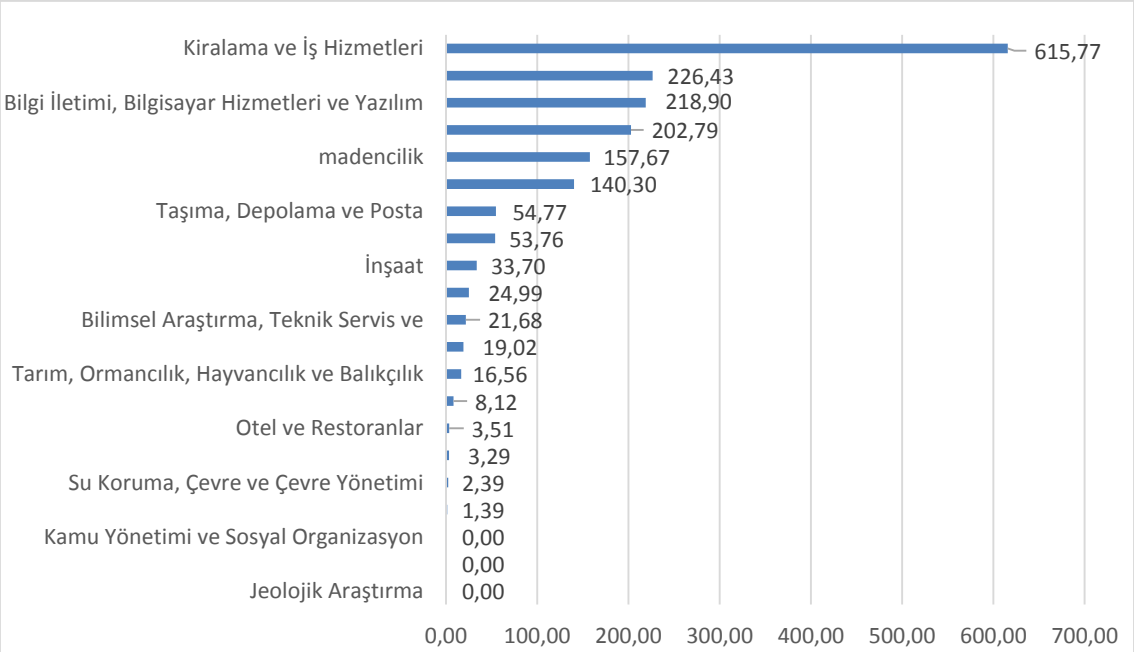
Öte yandan OBOR ülkelerine yatırım, ÇHC'nin OFDI artış oranına göre daha hızlı yükselmektedir. 2017 yılında OBOR ülkelerine giden OFDI bir önceki yıla göre %30 artışla 20,17 milyar ABD Dolarına, toplam stok da 154,4 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Girişimin başlatılmasından itibaren toplamda 80,73 milyar dolarlık yatırım

yapıldığı gözönüne alındığında toplam stok miktarının yarısından fazlasının son 5 yılda yapılan yatırımdan oluştuğu görülmektedir (2017 Statistical Bulletin of China's OFDI).

Şekil 18. ÇHC'den OBOR Ülkelerine OFDI Akışı (Milyar Dolar) (MOFCOM 2017)

2017 yılı sonu itibariyle OFDI stokunun sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında üçüncül sektörlerin (finans ve hizmet) toplam stokun %79,3'ünü oluşturduğu, ikincil sektörün (madencilik, üretim, inşaat) payının ise % 19,75 olduğu görülmektedir.

Şekil 19. ÇHC OFDI Stoku - Sektörler İtibariyle 2017 sonu (Milyar Dolar)

Tablo 5. Dönem Sonları İtibariyle ÇHC'nin OFDI Stoku, Bölgesel Dağılım (%)

Bölge	1992 Yılsonu	2003 Yılsonu	2012 Yılsonu	2017 Yılsonu
Afrika	2	2	4,35	2,4
Asya	66	80	71,01	63
Avrupa	7	1	6,37	6,1
Kuzey Amerika	15	2	4,43	4,8
Latin Amerika	2	14	13,65	21,4
Okyanusya	8	1	0,19	2,3

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere, ÇHC'nin Afrika'daki OFDI stokunun payı ÇHC'nin ortalama %10 civarında büyüme hızı yakaladığı 2003 – 2012 döneminde neredeyse 1,5 kat artmış, büyümenin %6-7'ler civarına düştüğü 2013'ten 2017'ye kadarki dönemde ise tekrar %2,4'ler seviyesine gerilemiştir. Bu durum ÇHC'nin Afrika ülkelerine yatırımlarında doğal kaynakların önde gelen motivasyon olduğuna işaret etmektedir.

2003 – 2012 döneminde Kuzey Amerika'nın payının %2'den %4,3'e çıktığı ve 2017 sonu itibariyle de artış trendini sürdürdüğü gözlenmiştir. En dikkat çekici artış Latin Amerika'nın %2 olan payının % 21,4'e çıkmasıdır.

Tablo 6. 2017 yılı sonu itibariyle ÇHC'nin OFDI Stokunun Kıtalara sektörel bazda dağılımı (2017 Statistical Bulletin of China's OFDI)

Kıta	Endüstri	Stok (Milyar Dolar)	(%)
Asya	Kiralama ve İş Hizmetleri	510,34	44,8
	Finans Hizmetleri	140,39	12,3
	Toptan ve Perakende Ticaret	153,41	13,5
	Madencilik	79,52	7
	İmalat	73,26	6,4
	Ara toplam	956,92	84
Afrika	İnşaat	12,88	29,8
	Madencilik	9,76	22,5
	Finansal hizmetler	6,08	14
	İmalat	5,71	13,2
	Kiralama ve İş Hizmetleri	2,31	5,3
	ara toplam	36,74	84,8
Avrupa	İmalat	34,13	30,8
	Madencilik	22,49	20,3
	Finansal hizmetler	17,72	16
	Kiralama ve İş Hizmetleri	10,63	9,6
	Toptan ve Perakende Ticaret	5,17	4,7
	Ara toplam	90,14	81,4
Latin Amerika	Bilgi İletimi, Yazılım ve Bilişim	186,57	48,2
	Kiralama ve İş Hizmetleri	76,57	19,8
	Toptan ve Perakende Ticaret	59,45	15,4
	Finansal hizmetler	25,13	6,5
	Madencilik	8,77	2,3
	ara toplam	356,49	92,2
Kuzey Amerika	İmalat	19,51	22,4
	Madencilik	14,73	16,9
	Kiralama ve İş Hizmetleri	12,8	14,7
	Finansal hizmetler	10,62	12,2
	Bilgi İletim Yazılımı ve BT	6,61	7,6
	ara toplam	64,27	73,8
Okyanusya	Madencilik	22,4	53,6
	Emlak	4,41	10,6
	Kiralama ve İş Hizmetleri	3,13	7,5
	Finansal hizmetler	2,85	6,8
	İmalat	1,97	4,7
	Ara toplam	34,76	83,2

3.2.5. ÇHC'nin Mevcut OFDI Aktörleri ve İzin Alma Süreci

Çin OFDI'ı üç katmanlı hiyerarşik denetime tabi tutulur. Tablo 7'de bu katmanlar, ilgili kurumlar ve görevleri gösterilmiştir (Sauvant ve Chen, 2014):

Tablo 7. ÇHC'de OFDI Sürecinde Kurumların Görev ve Sorumlulukları

Katman	Kurum	Görevi
Birinci Katman	Çin Devlet Konseyi	Yönlendirme ve OFDI'ın genel gelişimini dizayn eder.
İkinci Katman	Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu (NDRC),	OFDI'a ilişkin idari tedbirleri yayınlamakla yükümlüdür
	Ticaret Bakanlığı (MOFCOM)	NDRC'nin yayınladığı belgeler çerçevesinde OFDI projelerini onaylamaktan ve denetlemekten sorumludur.
	Devlet Varlık Denetimi ve İdare Komisyonu (SASAC)	Finans dışı işletmelerin devlet mülkiyetindeki varlıklarını yönetir izler. Merkezi hükümete ait şirketlerin üstlendiği yatırım projelerinden sorumludur
	Çin Halk Bankası (PBoC)	Finans şirketlerinin üstlendiği OFDI'nın onayından ve denetiminden sorumludur.
	Mali sektör düzenleyicileri Çin Bankacılık Düzenleme Komisyonu (CBRC), Çin Menkul Kıymetler Düzenleme Komisyonu (CSRC), Çin Sigorta Düzenleme Komisyonu (CIRC).	
Üçüncü Katman	SAFE - Devlet Kambiyo Yönetimi (State Administration of Foreign Exchange)	Sermaye kaynaklarını ve OFDI ödemelerinin yasallığını araştırıp izler, yurtdışı döviz hesaplarını yönetir.

3.3. Çin'den Türkiye'ye DYY Akışı

3.3.1. Genel Yatırım İlişkileri

İlk olarak "Çin Cumhuriyeti" ile başlayan Türkiye-Çin ekonomik ve ticari ilişkileri, 1971'de diplomatik ilişkilerin tesis edilmesiyle Çin Halk Cumhuriyeti ile de devam etmiştir. Bununla birlikte 2000'li yıllara kadarki dönemde çok sınırlı bir düzeyde kalan ekonomi-ticaret ilişkilerine paralel olarak aynı dönemde ÇHC'nin Türkiye'deki DYY'si de oldukça düşük miktarda kalmıştır. MOFCOM verilerine göre ÇHC'nin Türkiye'deki DYY stoku 2003 yılı sonu itibariyle sadece 1,53 milyon ABD Dolarıdır (Tablo 9). Türkiye, 2001 bankacılık krizinden sonra yaptığı reformlar ve pazarının dünyaya açılmayı teşvik eden köklü değişikliklerle, uluslararası yatırımcılar için cazip bir ortam oluşturmuş ve ülkeye DYY girişlerinde bir ivme yakalamıştır. Kendi önemli pazar büyüklüğü, kaynakları, Ortadoğu, Avrasya ve Avrupa'daki piyasalara erişimi ve AB ile Gümrük Birliği entegrasyonu, ÇHC'nin Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin kilit ülkelerinden biri olma potansiyeliyle Türkiye, esasen Çinli yatırımcılar için önemli bir yatırım potansiyeline sahiptir.

ÇHC'nin 2001'deki DTÖ üyeliği ve akabinde gelişen hızlı büyümesine uygun olarak strateji değişikliğine gittiği DYY politikası sonucunda kısmen olsa da Türkiye'deki yatırımlarında kıpırdanma olmaya başlamıştır. Bununla birlikte 2016 yılında dünyanın ikinci büyük yatırımcısı konumundaki Çin'in doğrudan yatırımlarında Türkiye'nin aldığı pay binde 3'ün altında olup gerçek potansiyelin çok gerisinde kalmıştır. Çin Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2017 yılı itibarıyla Çin'in Türkiye'deki DYY stoku 1,3 Milyar ABD Doları civarındadır (Tablo 9). Türkiye'nin coğrafi konumu, Avrupa Birliği'yle Gümrük Birliği içerisinde olması gibi hususlar gözönüne alındığında ve Çin'in dünyadaki DYY stoku (UNCTAD verilerine göre 2017 yılı itibariyle 1,482

trilyon dolar –Ek Tablo 16) düşünüldüğünde bu yatırımların çok az kısmının Türkiye'ye yöneldiği görülmektedir.

Tablo 8. Çin'den Türkiye'ye Doğrudan Yatırımlar

	MOFCOM	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*
	DYY akışı (milyon dolar)	DYY akışı (milyon dolar)
2003	1,53	0
2004	1,58	0
2005	0,24	2
2006	1,15	3
2007	1,61	1
2008	9,1	0
2009	293,26	1
2010	7,82	1
2011	13,5	0
2012	108,95	10
2013	178,55	9
2014	104,97	30
2015	628,31	451
2016	-96,12	301
2017	190,91	115

* TCMB verileri gayrimenkul alımlarını içermemektedir.

Tablo 9. Çin'in Türkiye'deki DYY Stoku (MOFCOM)

Yıl	DYY Stoku (Milyon Dolar)
2003	1,53
2004	2,89
2005	4,23
2006	10,38
2007	11,99
2008	22,36
2009	386,17
2010	403,63
2011	406,48
2012	502,51
2013	642,31
2014	881,81
2015	1328,84
2016	1061,38
2017	1301,35

Türkiye ve Çin arasındaki ticarette Türkiye aleyhine büyük bir açık sözkonusudur ve yıllar içindeki artış trendine bakıldığında, Türkiye'nin Çin'e ihracatını arttırması yoluyla daha dengeli bir ticaret yapısına ulaşılması çok olası görünmemektedir. Türkiye için dış ticaret açığının belirli ölçüde telafi edilmesi açısından Çin'den daha fazla yatırım çekilmesi önem taşımaktadır. Bu meyanda, Çin'den Türkiye'ye yatırım çekilmesi ve uygun koşullu finansman sağlanması, Çin şirketlerinin Türkiye'de büyük maliyet ve teknoloji gerektiren altyapı projelerinde yer almaları, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile Türkiye'nin Orta Koridor projesinin uyumlaştırılması / bütünleştirilmesi öncelik verdiği konulardandır[19].

Türkiye'nin Onuncu Kalkınma Planı'nda da belirtildiği üzere enerji güvenliğinin sağlanması önem taşımaktadır ve bu da yeni teknolojilerin kullanımını gerektirmektedir. Benzer şekilde tarımda teknolojiye dayalı bir büyüme sağlanması, madenlerin yurtiçinde katma değeri artırılarak üretimi ve ihracı, lojistik, taşımacılık ve ticaret sektörlerinde yeni teknolojilerin kullanımıyla verimliliğin artırılması Türkiye'nin ekonomik kalkınması için

[19] http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa

büyük önem taşımaktadır. Tüm bu alanlarda Çin'den gelecek yatırımların ülkede katma değer yaratması ve yeni teknolojiler getirmesi Türkiye'nin önemli beklentileri arasındadır.

2015 Mart ayında düzenlenen Çin Ulusal Halk Kongresi'nde demiryolu, elektrik, telekomünikasyon, makine imalat, otomotiv, uçak imalat ve elektronik sektörlerinin yurtdışına açılma konusunda öncelikli sektörler olarak belirlendiği açıklanmıştır. Çin'de devletin yatırımlardaki belirleyici rolü gözönüne alındığında, Türkiye'nin demiryolları ve genel olarak taşımacılık ve ulaştırma altyapısı konularında Çin'den yatırım çekme potansiyelinin daha ihtimal dahilinde olduğu söylenebilir. Çin'i demiryolları ve deniz hatları üzerinden Avrupa'ya bağlayan bir ekonomik kuşak oluşturmayı hedefleyen Yeni İpek yolu projesinde Türkiye, Avrupa ile Asya arasındaki konumuyla önemli bir yer tutmaktadır. Bu husus da yukarıda belirtilen sektörlere daha kolay yatırım çekilebileceğinde işaret etmektedir.

OBOR girişimi kapsamında Çin'in Türkiye'deki ulaştırma altyapısı projelerine yatırım yapması hem Çin'in Avrupa'ya bağlanması hem de Türkiye'nin Avrasya coğrafyasında bir lojistik üssü olmak yönündeki hedefiyle uyumludur. Bu bağlamda, Antalya'daki G20 Zirvesi sırasında 14 Kasım 2015 tarihinde Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti hükümetleri arasında imzalanan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Edirne-Kars Yüksek Hızlı Tren projesini kapsayan Demiryolu İşbirliği Anlaşması, işbirliğinin artırılması ve somut sonuçlara ulaşılabilmesi için gerekli zemini hazırlamıştır.

Türkiye ve Çin halihazırda güneş enerjisi ve hidroelektrik alanlarında işbirliği yapmaktadır. Ayrıca, iki ülke arasında 2016 Haziran ayında nükleer enerji alanında işbirliğine dair mutabakat zaptı imzalanması ve 2012 yılında imzalanmış olan "Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımına Dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin

Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İşbirliği Anlaşması" (25 Ağustos 2016 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir) iki ülkenin de enerji teknolojisi arasında işbirliğini artırılması yönünde atılan önemli adımlardır. Mersin ve Sinop'ta inşa edilecek iki nükleer santralin ardından inşası öngörülen üçüncü santrale ilişkin olarak Çin Devlet Nükleer Teknoloji Şirketi (SNPTC) ile görüşmelere başlanmıştır[20] [21]. Bu bağlamda nükleer enerjinin, yatırım işbirliği açısından yeni bir boyut olma potansiyelini haizdir.

3.3.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Çinli Firmalar

2006 yılı sonu itibariyle Türkiye'de 267 Çin sermayeli firma bulunurken (Türkiye Uluslararası Yatırımcılar Derneği, 2006 yılı raporu), bu sayı 2013 yılında 540'a, 31.12.017 itibariyle ise 929'a yükselmiştir (2017 sonu itibariyle toplam yabancı sermayeli firma sayısı 58419'dur). Toplam firma sayısı gözönüne alındığında bu sayılar oran olarak düşük olsa da, ÇHC sermayeli firmalarda dikkat çekici bir artış görülmektedir. 2017 sonu itibariyle Türkiye'deki Çin sermayeli şirketlerin sektörel dağılımı aşağıdaki Tablo 10'da gösterilmiştir.

[20] https://www.haberturk.com/ekonomi/enerji/haber/1012752-ucuncu-nukleer-santrale-iki-talip#

[21] https://www.sabah.com.tr/yazarlar/oguz/2016/03/25/teknoloji-transferi-yapariz

Tablo 10. Türkiye'deki Çin sermayeli şirketlerin sektörel dağılımı

SEKTÖR	Firma sayısı	
ANA METAL SANAYİİ	4	İMALAT
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	13	İMALAT
BASIM VE YAYIM; PLAK, KASET V.B. KAYITLI MEDYANIN ÇOĞALTILMASI	2	HİZMET
BİLGİSAYAR VE İLGİLİ FAALİYETLER	15	HİZMET
DERİNİN TABAKLANMASI, İŞLENMESİ; BAVUL, EL ÇANTASI, SARAÇLIK, KOŞUM TAKIMI VE AYAKKABI İMALATI	5	İMALAT
DESTEKLEYİCİ VE YARDIMCI ULAŞTIRMA FAALİYETLERİ; SEYAHAT ACENTELERİNİN FAALİYETLERİ	38	HİZMET
DİĞER HİZMET FAALİYETLERİ	8	HİZMET
DİĞER İŞ FAALİYETLERİ	29	
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	3	İMALAT
EĞİTİM HİZMETLERİ	4	HİZMET
EĞLENCE, DİNLENME, KÜLTÜR VE SPORLA İLGİLİ FAALİYETLER	6	HİZMET
ELEKTRİK, GAZ, BUHAR VE SICAK SU ÜRETİMİ VE DAĞITIMI	40	HİZMET/ İMALAT
GAYRİMENKUL FAALİYETLERİ	7	GAYRİMENKUL
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	1	İMALAT
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	2	İMALAT
HAVAYOLU TAŞIMACILIĞI	2	HİZMET
İNŞAAT	27	İNŞAAT
KARA TAŞIMACILIĞI VE BORU HATTIYLA TAŞIMACILIK	6	HİZMET
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	4	İMALAT
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	5	
METAL CEVHERİ MADENCİLİĞİ	2	MADENCİLİK
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	5	İMALAT
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	7	İMALAT
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	5	İMALAT
MOTORLU TAŞITLAR VE MOTOSİKLETLERİN SATIŞI, BAKIMI VE ONARIMI; MOTORLU TAŞIT YAKITININ PERAKENDE SAT	555	HİZMET
OPERATÖRSÜZ MAKİNE VE TEÇHİZAT İLE KİŞİSEL VE EV EŞYALARININ KİRALANMASI	1	HİZMET
OTELLER VE LOKANTALAR	39	HİZMET[22]
PLASTİK VE KAUÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	5	İMALAT
POSTA VE TELEKOMÜNİKASYON	11	HİZMET
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	9	İMALAT
SAĞLIK İŞLERİ VE SOSYAL HİZMETLER	8	HİZMET
SİGORTA VE EMEKLİLİK FONLARI HARİÇ, MALİ ARACI KURULUŞLARIN FAALİYETLERİ	3	HİZMET
SU YOLU TAŞIMACILIĞI	2	HİZMET
SUYUN TOPLANMASI, ARITILMASI VE DAĞITILMASI	1	HİZMET
TARIM, AVCILIK VE İLGİLİ HİZMET FAALİYETLERİ	4	HİZMET
TAŞOCAKÇILIĞI VE DİĞER MADENCİLİK	26	MADENCİLİK
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	14	İMALAT
TETKİK VE ARAMA HARİÇ, HAM PETROL VE DOĞALGAZ ÇIKARIMI VE BUNLARLA İLGİLİ HİZMET FAALİYETLERİ	2	ENERJİ
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	6	İMALAT
YENİDEN DEĞERLENDİRME	2	İMALAT

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

[22] Tablo takip eden sayfada devam etmektedir

Tablo 10'dan da görüleceği gibi, Türkiye'deki ÇHC sermayeli şirketler sayısal olarak çoğunlukla toptan ve perakende ticarette yoğunlaşmış olup, bu şirketlerin büyük kısmının faaliyeti ÇHC'den Türkiye'ye mal ithalatı ve Türkiye'deki dağıtımından ibarettir.

3.3.3. Türkiye'de OBOR Öncesi Çin OFDI'ı

Madencilik ve altyapı projeleri alanında Çin firmaları Türkiye'de hâlihazırda faaliyet göstermekte ve üstlendikleri projelerde Çin teknolojisini kullanmaktadırlar. Taş ocakçılığı ve madencilik alanı, firma sayısı nispeten az olsa da 2013 öncesinde Çin'den Türkiye'ye yapılan en geniş çaplı yatırımlardan olmuştur. Çin şirketleri özellikle Antalya, Burdur ve Isparta'da yer alan blok mermer ocağı işletmeleri satın almış olup, buralarda yapılan üretim Türkiye'nin Çin'e ihracatında hacim açısından ilk sırada yer almaktadır. Bu bölgelerde üretilen mermerin teknoloji yetersizliği nedeniyle çeşitliliği, azken ve sadece küçük plakalar halinde üretim yapılıyorken, Çin yatırımları sonrasında üretim kalitesinin ve çeşitliliğinin arttığına dair Türk basınında haberler yer almıştır[23,24]

Çin Makine Mühendislik Şirketi (CMEC), 1984'ten beri Türkiye'de faal durumdadır. Türkiye'de ilk kez Çin finansmanı ile 1994 yılında kömür madeni inşa eden CMEC, 2001 yılında beri de termal enerji alanında faaliyet göstermekte olup 2017 sonu itibariyle 12 santral inşa etmiştir. CMEC'in Türkiye'de tamamladığı enerji santrallerinin toplam kapasitesi 2.000 MW'a ulaşmıştır.

Çin teknoloji firması Huawei Türkiye pazarına 2002 yılında girmiş olup, sabit hat ve GSM operatörlerine telekomünikasyon altyapısı hizmetleri vermektedir. Şirket, henüz

[23] http://www.madenkatalog.com/haberler/turk-mermeri-icin-hindistan-yeni-cin-olabilir

[24] http://www.hurriyet.com.tr/cinli-burdur-a-neden-gelir-21517277

Türkiye'de üretim yapmamakla birlikte, bu yönde planları olduğunu açıklamıştır. Ayrıca İstanbul'da 2010 yılında 50 milyon dolarlık bir yatırımla Ar-Ge merkezini faaliyete geçirmiştir.

3.3.4. OBOR Sonrası Türkiye'de Çin OFDI'ı

Kuşak ve Yol Projesi'nin açıklandığı 2013 sonrasında Çin'den Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda artış görülmektedir. Esasen 2013'ten 2017 yılına (dahil) kadar Çin'den Türkiye'ye DYY akışlarının %70'ini oluşturmaktadır (Tablo 8'e göre hesaplanmıştır).

Çin'in OBOR döneminde Türkiye'deki yatırımları finans, lojistik, enerji, imalat ve telekomünikasyon sektörlerine odaklanmıştır. Bu dönemdeki başlıca yatırımlar ve yatırımların arkasında yatan motivasyonlar ilgililerin açıklamaları çerçevesinde aşağıda verilmiştir:

İstanbul-Ankara Yüksek Hızlı Demiryolu

2014 yılında, Çin devlet şirketleri, İstanbul-Ankara Yüksek Hızlı Demiryolunun ikinci etabını Çin Exim Bankasından 720 milyon ABD doları tutarında krediyle tamamlamıştır[25].

ZTE-NETAŞ

2016 yılında, Çin'in en büyük telekomünikasyon ekipmanı ve ağ çözümleri sağlayıcısı ZTE, Türkiye'nin NETAŞ firmasının % 48,04'ünü 101,3 milyon dolara satın almıştır[26]. ZTE CEO'su Zhao Xianming ZTE'nin bu yatırımı Netaş ve Türkiye İletişim ve Bilgi Teknolojileri pazarına uzun vadeli stratejik perspektif kapsamında yaptığını,

[25] http://world.people.com.cn/GB/57506/6248974.html.
[26] https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/chinese-zte-buys-stake-in-turkeys-netas-for-101m/699999

Netaş'ın ZTE'nin küresel 20 Ar-Ge merkezi arasında yerini aldığını, Netaş'a Ar-Ge yetkinlikleri ve ürün geliştirme süreçlerinin yanında mevcut 4,5G ULAK ürününü küresel anlamda daha rekabetçi yapmasına destek olacağını belirtmiştir[27]. ZTE'nin sözkonusu yatırımı daha önceki bölümlerde belirtilen, Türkiye'nin bölgedeki konum avantajını kullanarak küresel erişimi arttırma, teknolojiyi yatırım yapılan ülkeye aktararak kârlılığı artırma motivasyonuyla uyumludur.

ICBC-Tekstil Bank

2015 yılında, Çin'in en büyük bankası ICBC, Türkiye GSD Holding'in Tekstilbank'taki % 75,5'lik hissesini 314 milyon dolara satın almıştır[28]. ICBC Turkey Yönetim Kurulu Başkanı Xu Keen, 2017 Mayıs ayında verdiği röportajda, ICBC'nin Türkiye'de faaliyete başladığı dönemde Türkiye'de (2015 yılında iki genel seçim, 2016 yılında başarısız bir darbe girişimi ve 2017'de anayasa referandumu) ve Türkiye'nin çevresinde jeopolitik sorunların arttığını, bununla birlikte Türkiye'yi potansiyeli olan bir pazar olarak görmeleri ve uzun vadeli bir perspektifle Türkiye'ye yatırım yapmaları nedeniyle, uzun vadeli hedef ve önceliklerini değiştirmeden piyasadaki değişimler çerçevesinde kısa vadeli hedeflerinde değişikliklere gittiklerini, Türkiye'nin konumu itibariyle, OBOR girişimi açısından kilit önemde olduğunu, Bankalarının da bu küresel girişimde önemli bir rolü olduğunu, ICBC'nin, OBOR'un inşa sürecinde iki ülkenin de yararına olacak projelere ve yatırımlara finansal destek sağlayacak önemli bir aktör olacağını belirtmiştir.

Bank of China (BOC)

Mevduat bankacılığının işletilmesinin onaylanmasını takiben Çin Merkez Bankası (BOC) 2017 yılında Türkiye'ye 300 milyon dolarlık bir yatırım yaparak faaliyetlerine

[27] http://www.netas.com.tr/medya/netas-in-yeni-ortagi-zte-oldu/

[28] http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/news/Pages/300414-chinese-icbc-acquires-turkish-tekstilbank.aspx

başlamıştır[29]. Bank of China Genel Müdürü Ruojie Li 20.01.2018 tarihinde AA'ya yaptığı açıklamada [30] OBOR'un Türkiye'de yatırım kararı almalarında önemli bir etken olduğunu, OBOR'un en önemli ülkelerinden biri olan Türkiye'deki altyapı projelerinin finansmanına talip olduklarını, Türkiye'nin genç nüfusu ile yüksek büyüme potansiyeline sahip olduğunu, BOC'un Türkiye'ye gelmeden önceki dönemde de 2016 yılına kadar, Türkiye'de yerel projeler ve kurumsal müşteriler için 2,5 milyar dolarlık finans sağladığını, doğru birleşme ve satınalmalar aracılığıyla Türkiye'deki varlıklarını artırmak istediklerini, BOC'un, OBOR girişimine dahil olan ülkelerdeki enerji, telekomünikasyon, demir yolu ve limanlar gibi altyapı yatırımlarına yatırımcı veya yüklenici olarak katılacak Çinli şirketlere finansman ortağı olacağını, Türkiye ekonomisinin son 10 yılda genişlemeye devam eden dinamik bir yapısı olduğunu ifade etmiştir.

COSCO – Kumport

Çin'in devlete ait nakliye ve lojistik şirketleri, COSCO Pacific, China Merchants Holdings International ve CIC Capital ile birlikte, Türkiye'nin en büyük 3. konteyner terminali Kumport'un % 65 hissesini almak için 940 milyon dolar yatırım yapmıştır[31].

İstanbul'un Ambarlı sahilinde bulunan ve Türkiye'nin toplam konteyner trafiğinin yüzde 16'sını oluşturan Kumport Limanı'na yapılan yatırım 2018 itibariyle Çin'den Türkiye'ye tek seferde yapılan en büyük DYY'dir. Bu yatırım Çin'in OBOR girişimi açısından stratejik bir ticaret rotası üzerinde kritik bir yatırım niteliğindedir.

Alibaba - TRENDYOL

2018 yılında Türkiye'nin önde gelen e-ticaret şirketi Trendyol'un çoğunluk hissesi Çin'in en büyük e-ticaret şirketi Alibaba tarafından 728 milyon ABD Doları tutarında yatırım yapılarak satın alınmıştır. 28 Haziran 2018 tarihinde yatırıma ilişkin

---

29 http://europe.chinadaily.com.cn/business/2017-12/03/content_35170046.htm.

30 https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cinli-banka-turkiyedeki-dev-projelerin-finansmanina-talip/1036318

31 http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/news/Pages/280915-cosco-pacific-buys-turkish-kumport.aspx

olarak yapılan açıklamada [32] Trendyol ve Alibaba, Trendyol'un Türkiye'deki ve bölgedeki büyümesini hızlandırmak üzere işbirliği yapacağı, bu işbirliğinin Alibaba'nın teknoloji, çevrimiçi ticaret, mobil ödemeler ve lojistik alanındaki liderliğini ve uluslararası genişleme konusundaki tecrübesini artıracağı belirtilmiş, ayrıca Trendyol'un bölgede hızlı şekilde büyüyen e-ticaret pazarından payını arttırmak için iyi konumda olduğu, Türkiye'nin 80 milyonluk nüfusu ve %50'lik 30 yaş altı nüfusuyla uzun vadede geniş bir tüketici pazarı fırsatını temsil ettiğini, Türkiye'nin ayrıca, 3 milyon KOBİ, mükemmel üretim kabiliyeti, güçlü lojistiği ve bölgesel pazarlara bağlantısı ile Alibaba'nın gelecekte bölgedeki büyümesi için önemli bir potansiyele sahip olduğuna vurgu yapılmıştır.

3.3.5. Çin Bakış Açısından Türkiye'deki Yatırım Ortamı

Çin Ticaret Bakanlığı tarafından yatırımcılara kılavuz niteliğinde 170'ten fazla ülke ve bölge için hazırlanan yatırım kılavuzunun Türkiye bölümünde (2018 对外投资合作国别指南- 土耳其- 2018[33] Country Guide for Foreign Investment Cooperation – Turkey -2018 edition) yatırım açısından bakıldığında, Türkiye'nin yüksek büyüme hızı, ekonomisinin büyüklüğü, Avrupa-Asya ve Afrika'nın kesişim noktasında olması ve AB ile Gümrük Birliği içinde olması çerçevesinde yurtdışı pazarlara açılma imkanı sağlaması, OECD ülkeleri arasında en rekabetçi kurumlar vergisi sistemine sahip olması, işgücü arzı ve kalitesi, gibi karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu, ayrıca ülkedeki liberal DYY düzenlemelerinin de bir diğer avantaj olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan, ülkenin 2023 hedefleri çerçevesinde iddialı altyapı ve enerji yatırımı projeleri mevcut olsa

[32] https://www.trendyol.com/resources/documents/Press_280618.pdf

[33] https://www.yidaiyilu.gov.cn/wcm.files/upload/CMSydylgw/201902/201902010447037.pdf

da, Türkiye'nin mevcut finasman açığı göznüne alındığında, bu projelerin hem greenfield yatırımları hem de dış finansman boyutuyla DYY'ler için önemli bir cazibe alanı olduğu ve yatırımlar bağlamında "Yap-İşlet Devret/ Kamu-Özel Sektör İşbirliği" (BOT/PPP) modelinin bir seçenek olduğuna yer verilmiş, Türk hükümetlerinin enerji, ulaşım ve liman alanlarında belirli sonuçlar elde ettiği, halen, Türkiye'de BOT/ PPP projeleri yürüten yabancı sermayeli şirketlerin, çoğunlukla Avrupa, Amerika, Japonya, Almanya, Fransa ve İtalya'dan geldiği, Çinli şirketlerin geleneksel olarak çoğunlukla EPC (Engineering Procurement and Construction - Mühendislik, Tedarik ve Kurulum') projeleriyle ilgilendiği, ancak giderek daha fazla Çinli şirketin BOT/PPP'ye yönelme eğiliminde olduğu belirtilmiştir.

Yatırım ortamıyla ilgili olarak ise bazı risklere ve zorluklara dikkat çekilmiştir. Politik risk ve güvenlik bağlamında, Türkiye'nin, Orta Doğu'ya komşuluğu ve hassas "Kürt meselesi"nin güvenlik riskleri arasında sayılabileceği, Türkiye'nin Irak ve Suriye sınırındaki Kürt yerleşimlerinde zaman zaman şiddetli terör eylemleri yaşandığı, "Suriye iç savaşı"ndan etkilenerek Türkiye'ye giren Suriyeli mültecilerin sayısını arttırdığı, bu mülteci dalgasının Türk hükümetinin ekonomik yükünü arttırmanın yanında, aynı zamanda güvenlik riskleri de yarattığı ifadelerine yer verilmiştir.

Ekonomik riskin anlatıldığı bölümde ise, enflasyon oranındaki artışa vurgu yapılarak, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın uygulamak zorunda kaldığı para politikası nedeniyle ekonominin canlanma kabiliyetinin sınırlandığı, cari açığın hala yüksek olduğu, 2017'de toplam ekonominin yaklaşık % 7'sini oluşturan büyük bir cari hesap açığına sahip olduğunu, Türkiye'nin bu boşluğu doldurmak için düşük maliyetli yabancı sermayeye uzun süre bağlı olması nedeniyle küresel likidite koşullarına son derece duyarlı olduğu, gelen yabancı sermayenin çoğu, finansal piyasalardaki oynaklığı ve ekonominin kırılganlığını artıran, finansal piyasalara yönelik spekülatif kısa vadeli yatırımların yaygın olduğu ve cari işlemler açığı, ekonomideki daralma belirtileri ile kredi

notu görünümündeki düşüşlerin Türkiye'ye gelen DYY üzerinde olumsuz bir etkisi olacağı belirtilmiştir.

Kur riskinin yer aldığı bölümde ise, Türkiye'de kur riskinin dış yatırımı ve dış ticareti etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu, Türkiye'nin, 2001'den bu yana sabit kur politikasını terk ettiği ve serbest döviz kuru sistemi uygulamakta olduğu, yurtdışına / yurtdışından döviz transferlerinin serbest olduğu, ayrıca, borsa ve devlet tahvili piyasalarının da yabancı yatırımlara açık olduğu, bu nedenle, döviz kurlarının; **siyaset ve ekonomi** gibi dış etkenlerden kolayca etkilendiği, Türk Lirası'nın son yıllarda önemli ölçüde değer kaybettiği ve kurda büyük dalgalanmalar olduğu[34], Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Mayıs –Eylül 2018 döneminde haftalık repo faizini 3 kez arttırarak %8'den %24'e kadar yükselttiği, sert bir şekilde arttırılan faiz oranlarının kısa vadede piyasaya güven verse de orta vadede kaçınılmaz şekilde Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde olumsuz bir etkisi olacağı belirtilmiştir.

Yatırımcıların Türkiye'de karşılaşabilecekleri diğer sorunlarla ilgili olarak ise;

- Damga vergisinin uygulamada en yaygın sorun olduğu ve Çinli şirketlere göre, Türkiye'de bir sözleşme imzalarken, Türk yasalarına göre ödenecek damga vergisinin, ödenen diğer vergilere kıyasla çok yüksek olduğu;

- Çalışma izni başvurularının sonuçlandırılmasının uzun zaman aldığı ve son Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı'nın Çinli şirketlerde çalışanlar için oturma ve çalışma izinlerini sıkılaştırdığı, altı ay beklemelerine rağmen çalışma izni alamayanlar olduğu, bu sorun nedeniyle birçok Çinli şirketin zamanında çalışmaya başlayamadığını görüldüğü, bu nedenle Çinli şirketlerin varsa yerel ortakları üzerinden çalışma izni başvurularını yapmayı tercih edebilecekleri,

[34] 14 Nisan 2015 tarihinde 1 ABD doları 2,67 TL iken, 2018 Ağustos ayında 7,2 TL'ye kadar çıktığı ve daha sonra 5,5 ile 6,2 arasında bir istikrar kazandığı bilgisi verilmiştir.

- Türk yasalarına göre, yerel olarak kurulan şirketlerin teklif verirken, yabancı şirket sahiplerine göre % 15 fiyat önceliğine sahip olabileceğini öngördüğü, bu nedenle Çinli şirketlerin Türk şirketlerle bir "yatırım + proje sözleşmesi" modeli oluşturduğu[35]

- Türkiye'de İngilizce çok kullanılmadığından, Türkiye'ye yatırım yaparken dil faktörünün gözönünde bulundurulması, dil engelinin aşılması için yerel Çinli öğrenciler arasından profesyonel Türkçe tercümanların istihdam edilebileceği,

- Türkiye'de ticari davaların açılmasının uzun zaman aldığı ve maliyetli olduğu, bu çerçevede firmaların bu durum için mental olarak hazırlıklı olması gerektiği, hususlarına yer verilmiştir.

[35] Bu bağlamda, Shanghai Electric Power ve EMBA Elektrik Üretim Şirketi, AVIC International Complete Equipment Co., Ltd. ve China Power Investment Corporation firmalarının kurduğu ortak girişimle, Çin tarafının 660 MW'lık iki ünite içeren termik santrali için yatırım yaptığı ve bu projenin OBOR girişimi kapsamında yapım ve kapasite işbirliği açısından yeni bir başarı öyküsü olduğu belirtilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM, HİPOTEZLER VE AMPİRİK BULGULAR

4.1. Hipotezler

Çin'den Türkiye'ye yönelen DYY'nin miktarlarının OBOR öncesi dönemde düşük düzeyde olması ve OBOR sonrası dönemin de yetkin ve tutarlı bir ekonometrik model oluşturulması için tüm verilerin eksiksiz şekilde toplanabildiği 2017 yılı sonuna kadar süre olarak yeterli uzunlukta olmaması nedeniyle, öncelikli olarak Türkiye haricinde OBOR ülkelerinin toplam ülke sayısının yarısını oluşturduğu bir örneklem üzerinden ÇHC OFDI'ının genel belirleyicilerinin daha geniş bir ekonometrik modelle tespit edilmesi ve çıkan sonuçların değerlendirilerek Türkiye özelindeki belirleyiciler için referans olarak kullanılması planlanmıştır. Bu çerçevede oluşturulan varsayımlar aşağıda sunulmuştur:

Hipotez 1: Siyasi istikrarın artması ve güvenlik riskinin azalması Çin'in OFDI'ını olumlu yönde etkilemektedir

Siyasi istikrara sahip ve çatışma ortamı olmayan evsahibi ülkelerde, yatırımların geleceği ve karlılığı üzerindeki riskler azalmakta ve ÇHC OFDI'ı artmaktadır.

Hipotez 2: Çin OFDI'ı evsahibi ülkeden yaptığı ithalat arttıkça artmaktadır.

Çin'in özellikle hammadde ve enerjiye ihtiyacının arttığı büyüme dönemlerinde bu hammaddeleri ithal ettiği ülkelere bu alanlarda yaptığı DYY artmaktadır. Çin'in Afrika yatırımları ve OBOR öncesi dönemde Türkiye'de madencilik alanında yaptığı yatırımlar bu hipotezi desteklemektedir. ÇHC'nin büyüme hızının azaldığı dönemlerde madencilik alanında yaptığı yatırımların toplam OFDI'ı içindeki payı azalmıştır.

Hipotez 3: Evsahibi ülkenin açıklığı (ihracat ve ithalatın GDP'ye oranı) Çin OFDI'ını olumlu yönde etkilemektedir. Beklenen değer pozitiftir.

Hipotez 4: GDP'nin büyüklüğü Çin OFDI'ını arttırır.

GDP'nin büyüklüğü geniş pazara işaret etmektedir. ÇHC OFDI'ı a literatürdeki çalışmalarda da genel olarak geniş pazara sahip ülkelere yönelmektedir. Beklenen değer pozitiftir.

Hipotez 5: Evsahibi ülkenin mal ihracatındaki yüksek teknoloji ürünlerinin payı motivasyon açısından ÇHC OFDI'ını iki şekilde etkiler:

- **a Karlılık:** Çinli firmalar daha fazla kar elde etmek ve dış pazarlara nüfuz etmek amacıyla, sahip oldukları ileri teknoloji, beceri ve bilgi birikimini görece olarak daha düşük teknolojiye sahip evsahibi ülkelere DYY kanalıyla transfer edebilirler (Beklenen değer negatif).
- **b Yüksek teknolojiye erişim/Stratejik varlık elde etme:** Çinli firmalar yüksek teknolojiye erişim amacıyla DYY yaparlar (Beklenen değer pozitif)

Hipotez 6: Evsahibi ülkenin doğal kaynaklarının (maden ve hidrokarbon ürünleri) toplam ihracatındaki payının yüksekliği Çin OFDI'ını olumlu yönde etkilemektedir. Hipotez 2'yi daha spesifik olarak test etmek amaçlanmıştır. Evsahibi ülkenin doğal kaynakların toplam mal ihracatı içindeki payının yüksekliği, ÇHC OFDI'ını çekmektedir. Beklenen değer pozitiftir.

4.2. Veri Seti ve Değişkenler

Veri seti için Türkiye'nin de dahil olduğu 21 ülkeden 2003-2017 yıllarını kapsayan veriler derlenmiştir. Çin OFDI'ının belirleyicilerinin analizi için ekonometrik modelde verileri kullanılan 21 ülkenin seçimi için öncelikle, ÇHC'nin toplam DYY'sinin kıtalara dağılımı göz önüne alınmış, ve bu dağılımla orantılı olarak kıtalardan seçilecek ülke sayısı belirlenmiştir. Ülkeler; stratejik varlık arayan, hammadde arayan, verimlilik

arayan ve pazar arayan DYY'leri örnekleyen ve/veya Türkiye'ye yakın veya komşu olan ve/veya Türkiye'nin de rotası üzerinde bulunduğu Çin'in Bir Kuşak Bir Yol girişimi üzerindeki ülkelerden seçilmiştir (Seçilen ülkeler ve seçim kriterleri ek bölümündeki Tablo 17'de, sunulmuştur).

Çalışmada kullanılan değişkenler ve açıklamaları Tablo 11'de, veri kaynakları ise ekte (Tablo18) yer almaktadır:

Tablo 11. Değişkenlerin Tanımlanması

Değişken İsmi	**Değişken**	**Birim**	**Açıklama**	**İlgili olduğu DYY türü / değişken türü**
FDHO	Doğrudan Yabancı Yatırım	milyon dolar	Çin'den evsahibi ülkeye yapılan DYY (yıllık)	Bağımlı değişken
logCHIMHO*	İthalat	bin dolar	Çin'in evsahibi ülkeden yaptığı yıllık ithalat	Bağımsız değişken Beklenen işaret: (+)
TRD	Açıklık	%	İhracat ve ithalat toplamının milli gelire oranı (yüzde)	Bağımsız değişken Beklenen işaret: (+)
logREALGDP*	Gerçek Milli Gelir	milyon dolar	Reel Milli Gelir	Pazar arayan DYY Beklenen işaret: (+)
POL	Siyasi İstikrar	0-1 arası	Hükümet istikrarı, iç ve dış çatışmanın yokluğu ve etnik gerilim yokluğuna göre hesaplanan 0-1 arası değer, değer arttıkça istikrarın artması anlamına gelmektedir	Bağımsız değişken Beklenen işaret: (+)
FUMIEXP	fosil yakıt ve maden ihracatı	%	maden ve metal ihracatı ile fosil yakıt ihracatı toplamının mamül mal ihracatına oranı (yüzde)	Kaynak arayan DYY Beklenen işaret: (+)
HTCHEX	İleri teknoloji ihracatı	%	yüksek teknoloji ürünlerinin toplam ürün ihracatı içindeki payı (%)	Stratejik varlık arayan Beklenen işaret: (+ veya -)

* logaritmaları alınarak kullanılmış logCHIMHO ve logREALGDP olarak adlandırılmıştır.

4.3. Ekonometrik Modeller

Açıklanan ve açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için farklı veri setleri kullanılır. Bunlar zaman serileri, yatay kesit veri veya panel veri setleridir. İstatistik ve ekonometride, panel verileri çok sayıda yatay kesitin zaman içindeki gözlemlerini içeren çok boyutlu verilerdir (Baltagi 1995, 2014). Panel verilerinin kullanılması;

- Yatay kesitteki birimlere özgü heterojenliğin açık bir şekilde dikkate alınmasını sağlaması;

- Verileri iki boyutta birleştirerek, daha fazla veri çeşitliliği ve daha fazla serbestlik derecesi vermesi,

- Değişim dinamiklerini incelemek bakımından yatay kesitli verilerle kıyaslandığında daha yetkin olması,

- Yatay kesit veya zaman serisi verilerinde gözlemlenemeyen etkileri tespit etmek açısından daha yetkin olması

- Teknolojik değişimin veya ekonomik döngünün etkileri gibi daha karmaşık davranış modellerinin çalışılmasını sağlaması gibi avantajlara sahiptir.

Panel veri kullanılan analizlerde farklı modeller kullanılır/tercih edilir. Bu analizlerin en basiti havuzlanmış model olup, tahminlerin yapıldığı havuzlanmış modelde temel eşitlik aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \ldots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1 \ldots\ldots N, \quad t = 1 \ldots\ldots\ldots\ldots T \quad (1)$$

Eşitlikte

k: değişken sayısı

T: zaman

ε_{it} : Klasik varsayımları sağlayan hata terimi

β_0: sabit terim

X: açıklayıcı (bağımsız) değişkenleri göstermektedir.

Eşitlik 1'deki gibi bir model havuzlanmış panel veri modeli olarak tanımlanmaktadır. Havuzlanmış panel modeli verilerin zaman ve kesit boyutunu da ha doğrusu panel özelliklerini dikkate almamaktadır. Panel özelliklerini dikkate alan ve birimler arası farklıları modellemeye yönelik iki alternati model geliştirilmiştir:

- Sabit Etkiler Modeli (SEM)
- Rassal (Tesadüfi) Etkiler Modeli (REM)

SEM modeli, birimler arasındaki farklılıkların, farklı sabit terimlerle kontrol edilebileceği fikrine dayanmaktadır. Bu dayanak çerçevesinde, modelde sabit terim kesitler arasında farklılık arzetmektedir. Zaman boyutu sabit değişken tarafından muhafaza edilmesine rağmen, bireyler arasındaki davranışlarında farklılık göstermektedir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007: 37-38). Genel olarak sabit etkiler modeli aşağıdaki eşitlik yardımıyla ifade edilmektedir (Judge, 1985: 519)

$$y_{it} = \beta_{0i} + \alpha_i + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \ldots.. + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \{ i= 1, 2,\ldots,N \quad t=1, 2,\ldots,T \} \qquad (2)$$

y_{it}:: Bağımlı değişken

X_{it} ,: Açıklayıcı değişkenler

i: yatay kesit birimi

K: Açıklayıcı değişken sayısı

T: zaman

β_{0i} : sabit terim

α_i : i kesiti için ortalama sabit terimden sapma - gözlenemeyen etki

ε_{it} : Hata terimi

Eşitlikteki (2) bağımsız değişkenler ile gözlemlenmeyen etkiler arasında bir ilişki sözkonusu olduğu durumda bile bu modelin tahmincileri sapmasızdır.

Diğer alternatif model olan REM'de ise gözlemlenemeyen faktörlerin bir dağılıma sahip olduğu varsayılmakta (Brooks, 2008: 498) ve REM için genel eşitlik aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır:

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \ldots + \beta_k X_{kit} + (\alpha_i + \varepsilon_{it}) \qquad i=1,2,..,N \qquad t=1,2,\ldots,T \quad (3)$$

REM'de rassal olarak kabul edilen birim etki, bu nedenle sabit parametre içerisinde değil, hata payı içerisinde gösterilir. REM'de α_i'nin bağımsız değişkenlerle ilişkisiz olduğu varsayılır. Bu nedenle, REM eşitliğindeki (3), α_i ve bağımsız değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı kabul edilir:

$$\text{Cov}(X_{1it}, \mu_{it}) = 0 \qquad i= 1,2,\ldots, K \text{ ve } \qquad t= 1,2,\ldots, T \qquad (4)$$

$$\mu_{it} = \alpha_i + \varepsilon_{it}$$

REM, SEM'deki varsayımları içerir ve ayrıca α_i'nin zaman serisinde bağımsız değişkenlerle ilişkisinin olmadığını kabul eder. Böyle bir durum sözkonusu ise SEM'in kullanılması daha uygun görülür.

Panel veri analizlerinde hangi modelin kullanılacağına F testi (Moulton ve Randolph, 1989), LM testi (Breusch ve Pagan, 1980) ve Hausmann (1978) testi gibi testler kullanılabilmektedir.

REM ve SEM arasında karar verme aşamasında yukarıda da belirtildiği üzere önemli olan yatay kesitteki birimler ve zamanla ilgili unsurların bağımsız değişkenlerle ilişkisinin mevcut olup olmamasıdır. İlişki varsa SEM yoksa REM tercih edilir. Bu çalışmada tercih edilecek modeli belirlemek için kullanılan Hausman testinde, H_0 hipotezi "bağımsız değişkenler ile birim etki arasında korelasyon yoktur" şeklindedir. H_0 hipotezinin reddedilmemesi halinde, SEM ve REM'in ikisi de tutarlı olacaktır. Bununla birlikte böyle bir durumda, daha etkin olacağı için REM'in kullanılması daha doğru olacaktır.

H_0 hipotezi reddedildiği takdirde, REM'deki tahminciler sapma göstereceğinden H_1 hipotezi benimsenir ve SEM kullanılır. Hipotezler aşağıdaki şekilde gösterilir:

H_0: $\text{Cov}(\mu_{it}, x_{it}) = 0$, bağımsız değişkenler ile birim etki arasında ilişki mevcut değildir, REM kullanılır.

H_1: $Cov(\mu_{it}, x_{it}) \neq 0$, bağımsız değişkenler ile birim etki arasında korelasyon vardır, SEM kullanılır.

Ekonometrik analizde en önemli noktalardan biri serilerin durağan olmasıdır. Ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmiyorsa ve iki dönem arasında ortak varyans gözlenen değişkenlerin bu kovaryansı, hesaplandığı döneme değil de iki dönem arasındaki uzaklığa bağlıysa serinin durağan olduğu kabul edilir. Serilerin durağan olmaması elde edilen tahminlerin yanlış olmasına ve sahte regresyona yol açabilmektedir. Bu nedenle modelleme aşamasına geçilmeden önce birim kök testi yapılarak değişkenlerin durağanlık yapısı incelenmelidir (Baltagi 2014).

Literatürde panel veri setlerinin durağanlık durumunu tespit için kullanılan pek çok birim kök testi vardır. Bu çalışmada panel veri setinin durağanlığı ADF temelli Fisher birim kök testi ile araştırılmıştır. Birim kök testlerinin yatay kesit bağımlılığa duyarlı olduğun bilinmektedir. Bununla beraber çalışmada yatay kesit bağımlığının olmadığı hususu değerlendirilmektedir.

4.4. Ekonometrik Modelin Uygulanması ve Ampirik Bulgular

Çalışmada modelleme aşamasına geçilmeden önce değişkenlerin birim köke sahip olup olmadıklarının tespiti için ADF Fisher panel birim kök testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlarda tüm serilerin durağan olduğu ve birim kök olmadığı görülmüştür. Sonuçlar ekte (Tablo19) sunulmuştur.

Panel veri analizinde sabit etkiler veya rassal etkiler tahmini arasında bir seçim yapılması gerekmiştir. Bu aşamada iki metodun hangisinin daha uygun olduğuna karar vermek için Hausman Testi uygulanmıştır Hausman Testi sonucunda Tesadüfi Etkiler Modelini kabul eden sıfır hipotezi reddedilmemiş ve ampirik analiz tesadüfi etkiler modeli tahminleri üzerinden yapılmıştır. Panel veri analiziyle tahmin edilen sonuçlar Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Tahmin Sonuclari(robust se – değişen varyanstan etkilenmeyen standart hatalar)

	Havuzlanmış Regresyon	Sabit Etkiler	**Tesadüfi Etkiler**	Sabit Etkiler	**Tesadüfi Etkiler**
logCHIMHO	39.10			-207.7	**27.22**
	(0.64)			(-0.63)	**(0.26)**
logREALGDP	462.0*			-1.537	**462.2**
	(2.35)			(-0.00)	**(1.49)**
POL	3098.7**	5666.7	**4410.7***	4854.9	***4291.6***+
	(2.96)	(1.34)	**(2.11)**	(1.42)	***(1.89)***
TRD	8.543*			-5.273	***9.219****
	(2.32)			(-0.29)	***(2.06)***
FUMIEXP	4.456			34.12	**4.085**
	(1.45)			(1.22)	**(0.66)**
HTCHEX	-26.80+			-48.73	***-42.26****
	(-1.77)			(-1.63)	***(-2.05)***
Constant	-15374.9**	-4150.7	*-3223.0**	-511.7	***-15853.6***+
	(-2.94)	(-1.29)	(-2.07)	(-0.03)	**(-1.75)**
Observations	277	277	277	277	**277**

(1) Parentez icindeki degerler t istatistik degerleridir.
(2) Hausmann testi tesadüfi etkiler modelini kabul eder.
(3) Standart hatalar robust versiyondur.
+ $p < 0.10$, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$,

Uygulamada, Politik İstikrar ve Çatışmasızlık değişkeninin Çin'in doğrudan yatırımlarına etkisi temel model olarak alınmış, bunun için önce sadece tek değişkenin olduğu model tahmin edilmiş ve devamında literatürde önerilen değişkenler modele dahil edilerek tahmin edilen model sonuçları karşılaştırılmıştır. Bu amaçla aşağıdaki tek değişkenli ve çok değişkenli panel modelleri tahmin edilmiştir.

$$FDHO = \alpha + \beta_1 POL_{it} + u_{it} + \alpha_i$$

$$FDHO = \alpha + \beta_1 logCHIMHO_{it} + \beta_2 logREALGDP_{it} + \beta_3 POL_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 FUMIEXP_{it} + \beta_6 HTCHEX_{it} + u_{it} + \alpha_i$$

Tahmin edilen temel modelde POL değişkeni (siyasi istikrar ve çatışmasızlık) açıklayıcı değişken olarak kullanılmış ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. POL değişkeninin işareti beklendiği gibi (Hipotez1) pozitiftir. Siyasi istikrar ve

çatışmasızlık endeksindeki 0,01'lik artış Çin OFDI'ında 44,1 milyon dolarlık artışa yol açmaktadır.

Diğer iktisadi değişkenlerin de eklendiği ikinci modelin tahmin sonuçlarına göre, incelenen 21 ülke için Çin OFDI'ında TRD (Açıklık) ve HTCHEX (ileri teknoloji ürünlerinin mal ihracatındaki payı) değişkenlerinin %5, POL (siyasi istikrar ve çatışmasızlık) değişkeninin ise %10 düzeyi için anlamlı olduğu görülmüştür. Maden, değerli taş ve petrol gibi doğal kaynaklar, Çin'in evsahibi ülkelerden ithalatı (Hipotez 2) ve evsahibi ülkenin GDP'si (Hipotez 4) ile ÇHC OFDI'ı arasında anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

İkinci modelin tahmin sonuçlarına göre de POL (politik istikrar ve çatışmasızlık) değişkeni, ÇHC OFDI'ını beklendiği gibi (Hipotez 1) pozitif yönde etkilemektedir. Politik istikrar ve çatışmasızlık endeksindeki 0,01'lik artış Çin OFDI'ında 42,9 milyon ABD Doları artışa yol açmaktadır.

TRD (Açıklık) değişkeninin de ÇHC OFDI'ına etkisi beklentiyle (hipotez 3) ve literatürle uyumlu olarak pozitif işaretlidir. Tahmin sonuçlarına göre açıklık değişkenindeki %1'lik bir artış Çin'in dışa dönük yatırımlarında 9,2 milyon dolar artışa yol açmaktadır.

İleri teknoloji ürünlerinin evsahibi ülkenin mal ihracatındaki payını yansıtan HTCHEX değişkeni tahmin sonuçlarına göre negatif işarete sahiptir. Sonuçlar Hipotez 5a'yı desteklemektedir. HTCHEX'teki %1'lik düşüş ÇHC OFDI'ında 42,26 milyon ABD Doları artışa yol açmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'nin de dahil olduğu 10 OBOR ülkesinin de içinde olduğu toplam 21 ülkenin yer aldığı örneklem üzerinden yapılan tahminlerden elde edilen bulgularda politik istikrar ve çatışmasızlığın ÇHC OFDI'ını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu durumun Hipotez 1'de beklenen işaretle ve literatürle uyumludur. Çin'in özellikle çok uzun vadeli olan OBOR girişimi kapsamındaki kalıcı yatırımları açısından bu durum daha önemli hale gelmiştir.

Yapılan tahmine göre, görece ağırlığı düşük olsa da, ÇHC OFDI'ı açısından açıklık da bir diğer belirleyicidir. Bu değişken, hem hammadde/doğal kaynaklara yapılan yatırımlar sonucundaki üretimin ihracatı/transferi açısından hem de ticari engelleri aşmak ve çevre pazarlara ihracat yapmak amaçlı yapılan yatırımlar için önemlidir.

Tahmin sonuçlarına göre analiz edilen ülkelerin mal ihracatlarındaki yüksek teknoloji ürünlerinin payı arttıkça Hipotez 5a'yı destekleyecek şekilde Çin OFDI'ında düşüş gözlenmektedir. Bu durum Çin firmalarının kendi teknolojilerini evsahibi ülkede kullanarak maliyet ve pazar avantajı sağlama yönündeki yatırımlarının teknoloji elde etmeye yönelik yatırımlarından daha yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Ekonometrik tahminde, ÇHC'nin kaynak arayan DYY bağlamında test edilmesi için kullanılan ÇHC'nin evsahibi ülkeden ithalatı ve doğal kaynakların evsahibi ülkenin mal ihracatı içindeki payı değişkenleri ile ÇHC OFDI'ı arasında anlamlı ilişki tespit edilememesinin iki nedene dayandığı düşünülmektedir. İlk olarak Çin'in OFDI yapısında son dönemde madencilik alanındaki yatırımların toplam yatırımlar içindeki payının azalması ve Çin'in bu alanlardaki yatırımlarının belli bir doygunluğa ulaşmasıdır. İkinci olarak ise Türkiye örneğinde olduğu gibi, Çin'in madencilik ve değerli taşlar alanına yaptığı yatırımların evsahibi ülkenin ihracatı olarak görünmesidir (Türkiye'deki Çin sermayeli şirketlerin üreterek Çin'e sattığı ürünler Türkiye'nin ihracatı olarak kaydedilmektedir).

Model tahmin sonuçlarına göre literatürde pazar büyüklüğünü kontrol eden değişken olarak kullanılan GDP ile Çin OFDI'ı arasında beklenenin aksine (hipotez 4) anlamlı ilişki tespit edilememiştir (Tahmin sonuçlarında robust versiyon kullanılmış olsa da, elde edilen nonrobust versiyonda – Ek Tablo20- bu değişken anlamlıdır). Pazar büyüklüğünün, Çin'in Batı'ya kara ve deniz yoluyla bağlamayı hedefleyen OBOR girişimi gözönüne alındığında bu kapsamdaki Çin yatırımları için birinci önceliği olmayacağı söylenebilir.

GDP büyüklüğü, özellikle ÇHC ve Türkiye'nin devlet politikalarının örtüştüğü (OBOR ve Orta Koridor) alanlar dışında kalan yatırımlar için önemli bir DYY belirleyicisidir. Ancak bu noktada genel olarak Türkiye'deki siyasi istikrar ile GDP büyüklüğü ve artışının da dahil olduğu makroekonomik göstergeler arasındaki güçlü ilişkinin varlığı da unutulmamalıdır.

Tahmin sonuçlarında POL değişkeninin ÇHC'nin yatırımlarında belirleyici bir faktör olduğu görülmüştü. Siyasi çatışmasızlığın Türkiye'ye gelen DYY'nin araştırıldığı çalışmalarda da Türkiye'deki DYY'nin en önemli belirleyicilerinden biri olarak görülmektedir. Darbe girişiminin yaşandığı 2016 yılı ve takip eden yılda Türkiye'ye gelen DYY'deki %27 ve %20 'lik sert düşüşler Türkiye'deki politik istikrar ve çatışmasızlığın gelen DYY açısından belirleyici olduğunu göstermektedir. Ayrıca OBOR girişimi sonrasında artmaya başlayan ÇHC'nin Türkiye'ye yönelen DYY'sinde 2016 ve 2017'de yaşanan düşüşler bu tezi desteklemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin siyasi istikrarı ve bölgesindeki güvenlik ve çatışma riskleri ÇHC'den Türkiye'ye yapılacak yatırımlar üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu durum özellikle OBOR girişimi kapsamında yapılacak yatırımlar için daha fazla önem arzetmektedir.

Öte yandan, iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri belirleyecek bir değişken olmadığından ekonometrik modelde test edilmese de, resmi görüşü yansıtan Çinli yetkililerin açıklamaları ve basın haberleri göz önüne alındığında, Türkiye ve Çin

arasındaki siyasi ilişkilerin düzeyinin ÇHC'nin Türkiye'deki OFDI'ı açısından önemli bir belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. İkili siyasi ilişkilerin en hassas konusu olan "Uygur meselesi" üzerinde iki ülkenin farklı bakış açılarından kaynaklanan olumsuz algılamaların "İpek Yolu"nun yeniden canlandırılması çerçevesinde iki ülke işbirliği ve dolayısıyla iki ülke arasındaki yatırım ilişkilerinin geliştirilmesi önünde ciddi bir engel oluşturabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. ÇHC'deki OFDI karar süreçleri (Tablo 7) ve yatırımların büyük çoğunluğunun halen devlet şirketleri tarafından yapıldığı gözönüne alındığında, ikili siyasi ilişkilerin düzeyinin ÇHC'nin Türkiye'deki yatırımları açısından belirleyici olabileceği muhakkaktır.

Türkiye'nin DYY çekmek açısından en önemli avantajlarından biri imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları, büyük pazarlara yakınlık ve AB ile Gümrük Birliği gibi bölgesel entegrasyonlarıdır. Birçok araştırmada Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği ve serbest ticaret anlaşmaları sayesinde sahip olduğu vergisiz ihracat avantajı ile Ortadoğu, Avrupa, Asya ve Afrika pazarlarına olan yakınlığının sağladığı lojistik avantajlarına dikkat çekilmektedir. Türkiye'nin çevresindeki coğrafyayla ekonomik entegrasyonunun artması ÇHC OFDI'ının artması açısından önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Esasen bu entegrasyon ÇHC'nin makro düzeyde ekonomik entegrasyon amaçlayan OBOR girişimi ile son derece uyumludur.

Türkiye hammadde ve emek yoğun ürünlerde güçlü bir karşılaştırmalı avantaja sahip olsa da AR-GE odaklı ürünlerde dezavantajlıdır. 2017 yılı verilerine göre ÇHC'nin yüksek teknoloji ürünlerinin toplam ihracatındaki payı % 23,8 iken[36], Türkiye için bu oran % 2,53'tür[37]. Tahmin sonuçlarında, Çin'in kendi teknolojisini, DYY yoluyla daha düşük düzeyde teknolojiye sahip ülkelere transfer ederek kar elde etme motivasyonu taşıyabileceğine işaret etmektedir. Türkiye'nin kalkınma hedeflerinden biri teknoloji

[36] https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?locations=CN
[37] https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?locations=TR

kapasitesini artırarak yüksek katma değerli ürünler üretmektir. Çin'in teknoloji açısından Türkiye'ye göre karşılaştırmalı avantajı dikkate alındığında, kazan/kazan prensibi çerçevesinde Çin'den teknoloji transferi ve ortak üretim şeklinde güçlü Ar-Ge potansiyeline sahip projelerin teşviki Türkiye'nin öncelikleri arasında yer almalıdır. 4.3.3 ve 4.3.4 bölümlerinde yer verilen ZTE'nin NETAŞ yatırımı ve Huawei'nin İstanul'daki Ar-GE merkezi teknoloji transferi aracılığıyla iki tarafın da çıkarına olan doğru yatırım örnekleri olarak göze çarpmaktadır.

ÇHC açısından Türkiye'yle ekonomik ilişkilerde risk olarak değerlendirilen bir diğer alan ise finansal risklerdir. ÇHC'nin 2018 Türkiye yatırım rehberinde kur riski ve ekonomik daralma riskine dikkat çekilmektedir. Kur riski ve ekonomideki yavaşlama veya daralma OBOR projesi dışında hizmet ve imalat sektörlerine yapılacak yatırımlarda daha fazla belirleyiciliği vardır. OBOR Girişimi kapsamında ÇHC'den Türkiye'ye gelen/planlanan gerek finans gerekse altyapı/ulaşım/enerji projelerinin ÇHC tarafından çok kısa vadede kar elde etmeye yönelik yatırımlar olarak görülmediği (Bölüm 4.3.4'te Türkiye'de faaliyete başlayan ICBC ve BOC'un kar elde etmenin yanında OBOR projelerini destekleme yönündeki açıklamaları), aksine bir kısmının OBOR'u tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte ÇHC devlet politikası ile uyumlu olduğu düşünüldüğünde, finansal risklerin bu yatırımlar üzerindeki belirleyici etkisinin görece olarak daha az olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, ÇHC'nin, OBOR ülkelerindeki OFDI'ının diğer bölgelerdeki OFDI'ına göre çok daha yüksek orandaki artışla da (Şekil 16) desteklenmektedir. Bununla birlikte, ekonometrik analiz için yeterli süre geçtiğinde ve veri oluştuğunda, yapılacak araştırmalarla ÇHC'nin OBOR kapsamındaki yatırımları ile diğer yatırımlarının belirleyicileri arasındaki farklar daha açık şekilde ekonometrik olarak ortaya konulabilecektir. Böyle bir çalışma, ayrıca ÇHC'nin kendinde özgü sistemi içerisinde devletin OFDI üzerindeki yönlendirici etkisini daha açık bir şekilde gösterecektir.

OBOR Girişimi ÇHC ile Türkiye arasında yatırım ilişkilerinin gelişmesi için çok önemli bir temel sağlamaktadır. Türkiye'nin ekonomik gereksinimleri ve Orta Koridor projesi ile ÇHC'nin OBOR Girişimi altyapı projeleri, ticaretin kolaylaştırılması ve yatırım gibi konularda birbiri ile büyük oranda uyumludur. Ayrıca düşük tasarruf oranına sahip olan Türkiye'ye ÇHC'den daha fazla DYY gelmesi; cari açığının azaltılması, teknoloji transferi, ÇHC ile dış ticaretinin dengelenmesi, yatırım açığını kapatacak şekilde büyük çaplı altyapı projelerinde ÇHC ile ortaklıklar gerçekleştirmesi ve kalkınma hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacaktır.

2015 yılında ÇHC Ulusal Halk Kongresi'ne sunulan raporda ve sonrasında OFDI'a ilişkin yayınlanan politika belgelerinde OBOR ülkelerine yapılacak altyapı ve enerji yatırımlarının teşvik edilen sektörler kapsamına alınması ve Türkiye'nin 2023 vizyonu çerçevesindeki hedefleri dikkate alındığında önümüzdeki dönemde ÇHC'den Türkiye'ye gelecek yatırımların bu alanlarda yoğunlaşacağı görülmektedir. ÇHC'nin Türkiye'deki toplam DYY stokunun yarısından fazlasının 2013 (OBOR) sonrasında gelen DYY'lere ait olması ve bu yatırımların çoğunlukla altyapı ve altyapı yatırımlarına destek sağlayacak finansal yatırımlara yönelik olması bunu doğrulamaktadır. İki ülke firmalarının birlikte tamamladıkları Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi 2. Etabı altyapı yatırımları alanındaki işbirliğine somut bir örnektir (bu projenin finansmanının bir kısmı Türkiye'ye yatırım yapan Çin sermayeli banka tarafından sağlanmıştır).

Çin Başbakanı Li Keqiang, 5 Mart 2015 tarihinde Ulusal Halk Kongresi'ne sunduğu Hükümet Çalışma Raporu'nda demiryolu, elektrik, telekomünikasyon, makine imalat, otomotiv, uçak imalat ve elektronik sektörlerinin yurtdışına açılma konusunda öncelikli sektörler olarak belirlendiğini açıklamıştır. Ayrıca 2017 yılında yayınlanan belgede (Tablo 4) OBOR kapsamındaki altyapı projeleri, madencilik ve enerji sektörleri OFDI için teşvik edilen/desteklenen alanlar kapsamında gösterilmiştir. Bu bağlamda Çin'den Türkiye'ye yapılan yatırımların alanları, niteliği ve yapılan açıklamalar göze

alındığında, önümüzdeki dönemde Çinli yatırımcıların OBOR kapsamında özellikle altyapı ve enerji alanlarına olan yatırımlarının artması öngörülmektedir.

Çinli yatırımcılar açısından diğer parametreler sağlandığı ve riskler minimize edildiği takdirde, OBOR kapsamındaki bu yatırımların artmasıyla, daha fazla Çinli şirketin, Türkiye'nin son derece önemli coğrafi konumu ve kendi potansiyel tüketici pazarı ve çevresindeki pazarlara yakınlığı, çerçevesinde diğer alanlarda da Türkiye'ye yatırım yapmaya yöneleceği tahmin edilmektedir. Türkiye, gerek ekonomisinin büyüklüğü gerekse Avrupa-Asya ve Afrika'nın kesişim noktasında olması ve AB ile Gümrük Birliği içinde olmasın çerçevesinde yurtdışı pazarlara açılma imkanı sağlaması, işgücü arzı ve kalitesi, liberal yatırım düzenlemeleri gibi DYY açısından karşılaştırmalı üstünlüklere sahiptir. Çinli yatırımcıların, Türkiye'ye yatırım yapmaları, Türkiye'deki nispeten düşük üretim faktörleri fiyatlarından yararlanarak, hem geniş Türkiye iç pazarını hem de daha rekabetçi bir şekilde AB pazarını hedefleme olanağını sağlayacaktır. Bu durum, hem Türkiye'ye hem de Türkiye pazarında daha yüksek pay almak konusunda istekli olan ve Türkiye'nin kilit ülkelerinden biri olduğu OBOR girişimini geliştirme uğraşında olan ÇHC için de yararlı olacaktır. Bu kazan/kazan durumu, yatırım ilişkilerinin uzun vadede istikrarlı bir zeminde sürdürülmesi olanağını sağlayacaktır.

Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, yatırım ilişkilerinin sağlam bir temele oturması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için risklerin minimize edilerek gerekli ortamın sağlanması gerekmektedir. Bu riskleri minimize ederek kontrol edilebilir seviyede tutmak için karşılaştırmalı avantajlar ve ekonomik fayda temelinde, iki ülkenin işbirliğinde kilit alanları seçmeleri, yeni ortaklıklar ve geliştirici uygulamalarla somut sonuçlara yönelerek finansal işbirliğini güçlendirmeleri gerekmektedir.

Bu çerçevede, iki ülkenin zaten halihazırda oluşturulmuş danışma mekanizmalarını işlevsel hale getirerek, iç siyasetten bağımsız bir şekilde pragmatik bir yaklaşımla ilgili sorunlar üzerinde anlaşmaya varması, diyalog kanallarının sürekli açık

tutularak karşılıklı siyasi güvenin oluşturulması gerekmektedir. Önceki bölümlerde tartışıldığı üzere, kültür yılları, turist sayısının artması, kültür merkezlerinin açılması gibi halkların karşılıklı etkileşimine katkı sağlayacak şekilde atılan adımlar, halkların birbirini tanıyarak önyargılarını bir ölçüde kırmasını sağlamaktadır. Bu yöndeki çabaların arttırılması, iki ülke hükümetine de siyasi alanda daha geniş bir manevra alanı sağlayacaktır. Bu çerçevede Çin OFDI'ının Türkiye'ye akışındaki önemli belirleyicilerden biri olan politik risk düşecektir. Ulusal menfaatler doğrultusunda pragmatik bir yaklaşım sergilenerek, hükümetler arası iletişimin artması ve halklar arasındaki önyargıların azaltılarak bağların kuvvetlendirilmesi ikili siyasi ilişkiler ve bağlantılı olarak, yatırım ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

"Chinese Companies Have a Promising Prospect in the Turkish Railway Market," People, September 11 2007, http://world.people.com.cn/GB/57506/6248974.html.

"Chinese Consortium Buys into Turkish Port with USD 940 Million Investment," September 28, 2015, http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/news/Pages/280915-cosco-pacific-buys-turkish-kumport.aspx

"Chinese ZTE Buys Stake in Turkey's Netas for $101M," June 12, 2016, https://aa.com.tr/en/asia- pacific/chinese-zte-buys-stake-in-turkeys-neta....

"Çin Dışişleri Bakanı Vang: Çin, Türkiye'nin Kara Gün Dostudur", Anadolu Ajansı, 14 Kasım 2016. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-disisleri-bakani-vang-cin-turkiye-nin-kara-gun-dostudur/685064

A. Arıman, (2001), "Türkiye'ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekebilmek İçin İzlenmesi Gereken Politikalar", Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Merkez Bankası Eğitim Yayınları, Ankara.

Aitken B., Harrison A., Lipsey R. (1996). "Wages and Foreign Ownership: A Comparative Study of Mexico, Venezuela and the United States", Journal of International Economics, C.40, S.3-4, s.345-371.

Aizenman, J., (2003). "Volatility, Employment and the Patterns of FDI in Emerging Markets", Journal of Development Economics, C.72, S.2, s.585–601.

Akçay N., (2017), "Turkey-China Relations Within The Concept Of The New Silk Road Project", Ankasam, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, C.1, S.3, s.73-96.

Akdiş, Muhammet. (1988), "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları Beklentiler", YASED Yayınları,

Aktaran, YAPRAKLI Sevda(2006), Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz; D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi Cilt:21 Sayı:2, Yıl:2006, ss:23-48

Alon, I. , Mclntyre, J.R. (2008), Globalization of Chinese Enterprises, Palgrave Macmillan.

Ancharaz, Vinaye. (2003). FDI and Export Performance of the Mauritian Manufacturing Sector.

Anderson, J. E., van Wincoop, E. (2003) "Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle" American Economic Review, C.93 s.170–192.

Antkiewicz, A. and Whalley, J. (2006) "Recent Chinese Buyout Activities and the Implications for Global Architecture", National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper 12072, NBER, Cambridge, MA.Google Scholar

Aqeel, A. & Nishat, M. (2005), "The Determinants of Foreign Direct Investment in Pakistan", The Pakistan Development Review, C.43, S.4, s.651-664.

Arık, Ş., A. Akay B. ve Zanbak M. (2014), "Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.2, s.97-110

Asiedu, E., (2002), "On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?", World Development, C.30, S.1, s.107-119.

Atlı A. ve Ünay S., (2014), "Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri", Analiz, S. 96, SETA.

Aydemir, O. ve Genç, E., (2015). "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Belirleyicileri, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kapsamında Bir Analiz, Türkiye Örneği", Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, C.2, S.2, s.17-41

Aytekin Koç, G., (2011), "Türkiye'de Uluslararası Doğrudan Yatırım Belirleyicilerine Yönelik Bir Model Denemesi", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.4, S.2, , s.1-16

Bal, H. ve Göz, D. (2010), "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.19, S.2, s.450-467.

Baltagi, Badi H.. "Econometric Analysis of Panel Data." (1995).

Baltagi, B.H. (2014), "Econonometric Analysis of Panel Data, 5th Edition, UK: Wiley.Bank of China Receives License to Operate in Turkey," China Daily, December 3, 2017, http://europe.chinadaily.com.cn/business/2017-12/03/content_35170046.htm.

Barro, Robert, (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", The Quarterly Journal of Economics, C.106, S.2, s.407-443.

Bayraktar, F. (2003), "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, G/03-1-1,

Beijing Review, 1992, s. 20

Bekaert, G., Campbell, R.H., Lundblad, C. ve Siegel, S., (2007), "Global Growth Opportunities and Market Integration", Journal of Finance, C.62, S.3, s.1081–1137.

Bende-Nabende, A. (1999). Fdi, Regionalism, Government Policy and Endogenous Growth: A Comparative Study of the Asean-5 Economies With Development Policy Implications for the Least Developed Countries.

Bengoa M., Sanchez ve Robles B. (2003), "Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence From Latin America", European Journal of Political Economy, C.19, S.3, s. 529-545.

Berköz, L. ve Şence Türk, Ş., (2007), "Yabancı Yatırımların Yer Seçimini Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği", İTÜ Dergisi, C.6, S.2 s.59-72.

Bevan, a. A. ve Estrin, S., (2004), "The Determinants of Foreign Direct Investment into European Transition Economies", Journal of comparative Economics, C.32, S.4, s.775-787.

Bevan, A. and Estrin, S. (2000) "Determinants of FDI in Transition Economies", Working Paper n. 342, Center for New Emerging Market, London Business School.

Bhaumik, S. K. ve Co, C. Y., (2011), "China's Economic Cooperation Related Investment: an Investigation of Its Direction and Some Implications for Outward Investment", China Economic Review, C.22, S.1, s.75-87.

Bilgili, F., Tülüce, N. S. H. Dogan, İ, (2012), "The Determinants of FDI in Turkey: A Markov Regime Switching Approach" Economic Modelling, C.29, S.4, s.1161-1169.

Biswas, R., (2002), "Determinants of Foreign Direct Investment", Review of Development Economics, Oxford : Blackwell, C.6, S.3, s. 492-504. Blomström M. (1986), "Multinationals and Market Structure in Mexico", World Development, C.14, S.4, s.523 – 530.

Blomström M., Persson H. (1983), "Foreign Investment and Spillover Efficiency in an Underdeveloped Economy: Evidence from the Mexican Manufacturing Industry", World Development, C.11, S.6, s. 493 – 501.

Blonigen, B. A. (2005), "A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants", Atlantic Economic Journal, C.33, S.4, s.383–403.

Blonigen, B. A., Ellis, C. J. ve Fausten, D.,(2005), "Industrial Groupings and Foreign Direct Investment" Journal of International Economics, C.65, S.1, s.75-91.

Borensztein E., De Gregorio J. ve Lee J. W. (1998), "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?", Journal of International Economics, C.45, S.1, s.115 – 135.

Branson W., Hill R. (1971), " Capital Movements Among Major OECD Countries: Some Preliminary Results", The Journal of Finance, C.26, S.2, s. 269 – 286.

Buckley, P. J., Clegg, J., Cross, A. R., Liu, X., Voss, H. ve Zheng, P., (2007), "The Determinants of Chinese Outward Foreign Direct Investment", Journal of International Business Studies, C.38, S.4, s.499-518.

Buckley, P. J., Cross, A. R., Tan, H., Liu, X. ve Voss, H., (2008), "Historic and Emergent Trends in Chinese Outward Direct Investment", Management International Review, C.48, S.6, s.715-748.

Buckley, P.J. (2004a), "Asian Network Firms: an Analytical Framework", Asia Pacific Business Review, C.10, S.3/4, s. 254–271.

Buckley, P.J. (2004b), "The Role of China in the Global Strategy of Multinational Enterprises", Journal of Chinese Economic and Business Studies, C.2, S.1, s.1–25.

Busse, M. ve Hefeker, C., (2007), "Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment", European Journal of Political Economy, C.23, S.2, s.397–415.

Cai, Kevin. (1999), "Outward Foreign Direct Investment: A Novel Dimension of China's Integration into the Regional and Global Economy", The China Quarterly, C.160, s. 856–880.

Campos, N. ve Kinoshita, Y. (2003), "Why FDI Go Where it Goes?", IMF Working Paper Series.

Cantwell, J. (1989), Technological Innovations and Multinational Corporations, Blackwell,

Cantwell, J. (1995), "The Globalization of Technology: What Reamins of the Product Life Cycle Model?", Cambridge Journal of Economics, C.19, s. 155– 174.

Cantwell, J. ve Janne, O. (1999), "Technological Globalisation and Innovation Centres: the Role of Technological Leadership and Location Hierarchy", Research Policy, C.28, S.2-3, s. 119–144.

Castro, Francisco B. (2000), Foreign Direct Investment in the European Periphery: The Competitiveness of Portugal, University of Leeds, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Chakrabarti, A., (2001), "The Determinants of Foreign Direct Investments: Sensitivity Analyses of Cross-Country Regressions", Kyklos, C.54, S.1, s. 89-114.

Chan, K. ve Gemayel, E., (2004), "Risk Instability and the Pattern of Foreign Direct Investment in the Middle East and North Africa Region", Working Paper, C.139, S. 4, IMF, Washington, DC.

Chen, Y., Ma, L. Ve Zhong, C., (2012), "Determinants of Chinese Outward Foreign Investment to Africa: an Integration of the View of Resources and Systems", The Journal of World Economy, C.10, s.91–112.

Cheng, L. & Ma, Z. 2007. China's Outward FDI: Past and Future, Hong Kong University of Science and Technology

Cheng, L. K.ve Kwan, Y. K., (2000), "What are the Determinants of the Location of Foreign Direct Investment? The Chinese Experience", Journal of International Economics, C.51, S.2, s.379-400.

Cheng, S. ve Stough, R. R., (2008). "The Pattern and Magnitude of China's Outward FDI in Asia", Economic Globalization, s. 115-139.

Cheung, Y.-W. ve Qian, X., (2009), "Empirics of China's Outward Direct Investment", Pacific Economic Review, C.14, S.3, s.312–341.

Child, J. ve Pleister, H., (2003), "Governance and Management in China's Private Sector", Management International, C.7, s.13–24.

Child, J., ve Rodrigues, S. (2005), "The Internationalization of Chinese Firms: A Case for Theoretical Extension?", Management and Organization Review, C.1, S.3, s.381-410.

Chin, (2016)

China's ICBC Acquires Turkish Lender - Invest in Turkey," April 30, 2014, http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/news/Pages/300414-chinese-icbc....

Choi C., (2003), "Does the Internet Stimulate Inward Foreign Direct Investment?", Journal of Policy Modeling, C.25, S.4, s. 319 – 326.

Clegg, J. (1987) Multinational Enterprises and World Competition, Working Paper, Macmillan, London.

Corbo, V. Ve Schmidt-Hebbel, K, (1991), "Public Policies and Saving in Developing Countries", Journal of Development Economics, C.36, S.1, s. 89-115.

Culem C. (1988), "The Locational Determinants of Direct Investments Among Industrialized Countries", European Economic Review, C.32, S.4, s. 885 – 904.

Cuyvers, L., Soeng, R., Plasmans, J. ve Van Den Bulcke, D., (2011), "Determinants of Foreign Direct Investment in Cambodia", Journal of Asian Economics, C.22, S.3, s. 222-234.

Çin'in OFDI İstatistik Bülteni, Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Ulusal İstatistik Bürosu, Devlet Döviz Yönetimi.

Daly, K. ve Zhang, X., (2013), "The Determinants of China's Outward Foreign Direct Investment", Emerging Markets Review, C. 12, S. 4, s. 389-398.

Deichmann, J., Karidis S., ve Sayek, S., (2003), "Foreign Direct Investment in Turkey: Regional Determinants" Applied Economics, C.35, S.16, s. 1767-1778.

Deng, P., (2004), "Outward Investment by Chinese MNCs: Motivations and Implications", Business Horizons, C.47, S.3, s. 8 – 16.

Deng, P., (2007), "Investing for Strategic Resources and its Rationale: the Case of Outward FDI from Chinese Companies", Business Horizons, C. 50, s.71–81.

Di Mauro, Francesca. Brenton, Paul(1999). The potential magnitude and impact of FDI flows to CEECs. Journal of Economic Integration. 14.

Dong, Y., Zhang, D. ve Cai, D., (2011), "An Empirical Study on the Determinants of Chinese Outward Investment to Africa", China Economic Quarterly, C.1, s.675–690.

Doytch, N. Ve Eren, M., (2012), "Institutional Determinants of Sectoral FDI in Eastern European and Central Asian Countries: The Role of Investment Climate and Democracy" Emerging Markets Finance and Trade, C.48, S.4, s. 14-32.

Duanmu, J. (2009), "A Panel Data Analysis of Locational Determinants of Chinese and India Outward Foreign Direct Investment", Journal of Asia Business Studies, C.4, s.11–25.

Dumludağ, D. (2003), "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi", Toplum ve Bilim, S. 96, s. 241-272.

Dunning, J. H., (1988), "The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions", Journal of International Business Studies, C.19, S. 1, s. 1–31.

Dunning, J. H., (1993), Multinational Enterprises and the Global Economy, Addison-Wesley, Workingham.

Dunning, J. H., (1994), "Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment", Transnational Corporations, C.3, S.1, s. 23-51.

Dunning, J., (1977), Trade, Location of Economic Activity and the Multinational Enterprise: a Search for an Eclectic Approach, Macmillan, Londra.

Dunning, J.H., (1998), "Location and the Multinational Enterprise: a Neglected Factor?", Journal of International Business Studies, C. 29, S.1, s.45–86.

Dutta, N. Ve Roy, S., (2011), "Foreign Direct Investment, Financial Development and Political Risks", Journal of Developing Areas, C. 44, S.2, s.303–327.

Dutta, N. ve Sanjukta, R., (2009), "What Attracts Foreign Direct Investment: A Closer Look", Institute of Economic Affairs, C.29, S.3, s. 81.

Eckel, C., (2003), "Fragmentation, Efficiency Seeking FDI and Employment", Review of International Economics, C.11, S.2, s. 317–331.

Eller, M., Haiss, P. ve Steiner, K., (2006), "Foreign Direct Investment in the Financial Sector and Economic Growth in Central and Eastern Europe: the Crucial Role of the Efficiency Channel", Emerging Markets Review, C.7, S. 4, s. 300-319.

Erbe R., (1970), "Causes and Effects of Private Capital Movements in Germany, 1995-69", Kyklos, C.23, S.4, s. 927 – 941.

Erdal, F. ve Tatoglu, E., (2002), "Locational Determinants of Foreign Direct Investment in an Emerging Market Economy: Evidence from Turkey", Multinational Business Review. C.10, S.1,

Erdener, C. Ve Shapiro, D.M., (2005), "The Internationalization of Chinese Family Enterprises and Dunning's Eclectic MNE Paradigm", Management Organization Review, C.1, s. 411–436.

Eşiyok, B., (2011), "Determinants of Foreign Direct Investment in Turkey: A Panel Study Approach", MPRA Paper, No. 36568,

Fatehi K., ve Safizadeh H. (1994), "The Effect of Sociopolitical Instability on the Flow of Different Types of Foreign Direct Investment", Journal of Business Research, C.31, S.1, s. 65 – 73.

Fitzgerald, R. ve Rui, H., (2016), "Whose Fall and Whose Rise? Lessons of Japanese MNCs for Chinese and Emerging Economy MNCs", Asia Pacific Business Review, C.22, s.1-33.

Flores, R. G. ve Aguilera, R. V., (2007), "Globalization and Location Choice: an Analysis of US Multinational Firms in 1980 and 2000", Journal of International Business Studies, C.38, S.7, s.1187-1210.

Fosfuri, A. ve Motta, M., (1999), "Multinationals without Advantages", Scandinavian Journal of Economics, C.101, s. 617–630.

Fung K.C., IIzaka H., ve Siu A. (2003), "Japanese Direct Investment in China", China Economic Review, C.14, S.3, s.304-315.

Gastanaga, Victor M., Nugent, Jeffrey and Pashamova, Bistra, (1998), Host Country Reforms and FDI Inflows: How Much Difference do they Make?, World Development, 26, issue 7,

Gökten, K, (2016), "Çin'in Dolaysız Sermaye Yatırımları: Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif", Ekonomik Yaklaşım, C. 27, S. 109, s. 31-61.

Görg, H. ve Greenaway, D., (2004), "Much to do about Nothing? Do Domestic Firms Really Benefit from Foreign Direct Investment?", World Bank Research Observer, C.19, S.2, s.171–97.

Griffin K., (1968), "Coffee and the Economic Development of Colombia", Bulletin of the Oxford University Institute of Economics & Statistics, C.30, S.2, s. 105 – 127.

Gupta, N. ve Yuan, K., (2009), "On the Growth Effect of Stock Market Liberalizations", The Review of Financial Studies, C.22, S.11, s. 4715–52.

Halicioglu, F., (2008)., Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye [Foreign Direct Investments and Turkey], University Library of Munich, Almanya, MPRA Paper.

Harms, P. ve Ursprung, H., (2002), "Do Civil and Political Repression Really Boost Foreign Direct Investments?", Economic Inquiry, C.40, S.4, s. 651–63.

Hausmann R., ve Fernández-Arias E., (2000), "Foreign Direct Investment: Good Cholesterol?", IDB Working Paper No:417, Inter-American Development Bank.

Hisarcıklılar, M., Gültekin-Karakaş, D., ve AŞICI A. A., (2009), "Can FDI be a Panacea For Unemployment? The Turkish Case", Workshop on Labour Markets, Trade and FDI, Istanbul Technical University, October, İstanbul.

Hong, E. ve Sun, L.X., (2004), Go Overseas via Direct Investment, Department of Financial and Management Studies, University of London.

http://www.cefims. ac.uk/documents/research-28.pdf

http://www.fortuneturkey.com/icbc-turkeyin-kazan-kazan-stratejisi-45349

http://www.mahfiegilmez.com/2018/07/uluslararas-dogrudan-yatrmlar.html

http://www.mahfiegilmez.com/2018/07/uluslararas-dogrudan-yatrmlar.html

http://www.milliyet.com.tr/2001/02/05/ekonomi/eko04.html

https://tr.euronews.com/2019/03/01/cin-den-turkiye-ye-uygur-turkleri-tehdidi-ekonomik-iliskileri-tehlikeye-atarsiniz 566a

https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2018/01/20/bank-of-china-turkey-turkiyedeki-dev-projelerin-finansmanina-talip

https://www.haberturk.com/ekonomi/enerji/haber/1012752-ucuncu-nukleer-santrale-iki-talip#

https://www.ntv.com.tr/seyahat/cinli-turist-sayisinda-rekor-artis,PWIzJxyInUuqzoH69x10Dw

https://www.sabah.com.tr/yazarlar/oguz/2016/03/25/teknoloji-transferi-yapariz

https://www.trendyol.com/resources/documents/Press_280618.pdf

Huang, W., ve Wilkes, A., (2011), "Analysis of China's Overseas Investment Policies", Working Paper 79. CIFOR, Bogor, Endonezya.

Isaiah Frank, (1980), Foreign Enterprise in Developing Countries, John Hopkins University Press

İzmen, Ü. ve Yılmaz K., (2009), "Turkey's Recent Trade and Foreign Direct Investment Performance", TUSİAD-KOÇ University Economic Research Forum, Working Paper 0902, March.

Jansson, H. ve Söderman, S., (2012), "Initial Internationalization of Chinese Privately-Owned Enterprises – The Take-off Process. Thunderbird", International Business Review, C.54, s. 183-194.

Javorcik, B.S. ve Spatareanu, M., (2008), "To Share or not to Share: Does Local Participation Matter for Spillovers From FDI?", Journal of Development Economics, C.82, S.1-2, s. 194–217.

Jiang X.B. ve Liu L.M., (2018), "China's Direct Investment Efficiency toward the Countries along the Belt and Road", J Glob Econ, C.6, S.1, s. 284.

Jinjarak, Y., (2007), "Foreign Direct Investment and Macroeconomic Risk", Journal of Comparative Economics, C.35, S.3, s. 509–519.

Kadılar R. ve Ergüney E., (2017), "One Belt One Road" Initiative: Perks and Challenges for Turkey", Turkish Policy Quarterly, C.16, s.85-90.

Kang, Y. ve Jiang, F., (2012), "FDI Location Choice of Chinese Multinationals in East and Southeast Asia: Traditional Economic Factors and Institutional Perspective", Journal of World Business, C.47, S.1, s. 45-53.

Kar, M. ve Tatlısöz, F., (2008), "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.14, s. 436-459.

Karagöz, K., (2007), "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970 – 2005", Journal of Yasar University, C.2, S.8, s. 929-948.

Katircioglu, Salih. (2009). Foreign direct investment and economic growth in Turkey: An empirical investigation by the bounds test for co-integration and causality tests. Ekonomska Istrazivanja. 22. 1-9.

Kaygısız, A, D., Kaya, D. G. ve Kösekahyaoğlu, L., (2016), "Türkiye'de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme: 1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.7, S.1, s. 273-300.

Kılıç, R. ve Ateş, E., (2009), "The Increasing Importance of Foreign Direct Investment and Turkey", Investment Management and Financial Innovations, C.6, S.4, s. 63-74.

Kim S., (1972), "Foreign Assistance and Korea's Economic Growth", Australian Economic Papers, C.11, S.18, s. 89 – 102.

Kinoshita, Y. ve Campos, N. F., (2004), "Estimating the Determinants of Foreign Direct Investment Inflows: How Important are Sampling and Omitted Variable Biases?", Discussion Papers 10, BOFIT - Institute for Economies in Transition.

Kolstad, I. ve Wiig, A., (2012), "What Determines Chinese Outward FDI?", Journal of World Business, C.47, S.1, s. 26-34.

Kouri, P., (1975), "The Hypothesis of Offsetting Capital Flows: A Case Study of Germany", Journal of Monetary Economic, C.1, S.1, s.21-39.

Kösekahyaoğlu, L., (2006), "A Comparative Analysis of FDI in Turkey and the CEECs: Is There any Link Between FDI and Trade?", Journal of Business Economics and Management, C.7, S.4, s. 183- 200.

Kumar, N., (2001), "Determinants of Location of Overseas R&D Activity of Multinational Enterprises: the Case of Us and Japanese Corporations", Research Policy, C. 30, s. 159–174.

Kwack S., (1972), "A Model of U.S. Direct Investment Abroad: A Neoclassical Approach", Economic Inquiry, C.10, S.4, s. 376 – 383.

Lardy, N.R., (1998), China's Unfinished Economic Revolution, Brookings Institution: Washington DC.

Lebe, F. S., ve Ersungur, M., (2011), "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, s. 321-339.

Li, M. Ve Yu, J., (2011), "The Research on Correlation Between Host Country's Location Advantage and China's Outward FDI", World Economy Study, C.6, s. 63–74.

Liu, L., (2005), China's Industrial Policies and the Global Business Revolution: The Case of the Domestic Appliance Industry, RoutledgeCurzon, Londra.,

Loewendahl, H., Ertugal Loewendahl E., (2000), "Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment Implications of EU Enlargement", Center For European Policy Studies, Working Documents, S. 157.

Ma J. "The New Silk Road and Power of Ideas", The Diplomat, 10 Şubat 2015, http://thediplomat.com/2015/02/the-new-silk-road-and-the-power-of-ideas

Miao Z. ve Edwards, C., (2007), "Diffusing 'Best Practice' in Chinese Multinationals: the Motivation, Facilitation and Limitations", The International Journal of Human Resource Management, C.18, S.12, s. 2147-2165,

Michalet, C-A. (1997) "Strategies of Multinationals and Competition for Foreign Direct Investment: The Opening of Central and Eastern Europe" FIAS Occasional Paper 10. Foreign Investment Advisory Service, International Finance Corporation and World Bank, December

Milner, W. ve Penecost, E., (1996), "Locational Advantages of US Foreign Direct Investment in UK Manufacturing", Applied Economics, C. 28, S.5, s. 605–616.

Mody, A. ve Wheeler, D., (1992), "International Investment Location Decisions: The Case of US Firms", Journal of International Economics, C.33, S. 1-2, s. 57-76.

MOFCOM, (2004), Statistical Bulletin of China's OFDI, Ministry of Commerce of People's Republic Of China,

MOFCOM, (2011), Statistical Bulletin of China's OFDI, Ministry of Commerce of People's Republic Of China,

MOFCOM, (2013), Statistical Bulletin of China's OFDI, Ministry of Commerce of People's Republic Of China,

MOFCOM, (2015), Statistical Bulletin of China's OFDI, Ministry of Commerce of People's Republic Of China,

Morrisset, J., ve Pirnia, N., (2001), "How Tax Policy and Incentives Affect Foreign Direct Investment: A Review", World Bank Policy Research Working Paper No.2509. Morrissey, O., ve Y. Rai (1995), "The GATT Agreement on Trade Related Investment Measures: Implications for Developing Countries and their Relationship with Transnational Corporations", Journal of Development Studies, C.31, S.5, s.702-724.

Nagano, M., (2013), "Similarities and Differences Among Cross-Border M&A and Greenfield FDI Determinants: Evidence from Asia and Oceania", Emerging Markets Review, C.16, s. 100-118.

National Development and Reform Commission, 2012

National Development and Reform Commission, 2016

National People's Congress, 2010

Nicolas, F., ve Thomsen, S., (2008), "The Rise of Chinese Firms in Europe: Motives, Strategies and Implications", Working Paper for presentation at the Asia Pacific Economic Association Conference, Pekin, Aralık 13–14. Niosi, J., (1999), "The Internationalization of Industrial R&D: From Technology Transfer to the Learning Organization", Research Policy, C.28, S.2-3, s. 107–117.

Noorbakhsh F., Paloni A., ve Youssef A., (2001), "Human Capital and FDI Inflows to Developing Countries: New Empirical Evidence", World Development, C.29, S.9, s.1593 – 1610.

Nunnenkamp, P. ve Spatz, J., (2002), "Determinants of FDI in Developing Countries: Has Globalization Changed the Rules of the Game?", Transnational Corporations, C.11, S.2, s. 1–34.

Pastor M., ve Hilt E., (1993), "Private Investment and Democracy in Latin America", World Development, C.21, S.4, s. 489 – 507.

Pearce, D., (1999), "Decentralised R&D and Strategic Competitiveness: Globalised Approaches to Generation and use of Technology in Multinational Enterprises (mnes)", Research Policy, C.28, S. 2-3. s. 157–178.

Polat, B., ve Payaslıoğlu, C., (2015), "Exchange Rate Uncertainty and FDI Inflows: the Case of Turkey", Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics, C.23, S.1, s. 1-18.

Pu, X., (2016), "One Belt, One Road: Visions and Challenges of China's Geoeconomic Strategy" 中國大陸研究 第 59 卷 第 3 期 民國 105 (Mainland China Studies), C. 59, 111-132.

Rajan, R. ve Zingales, L., (1998), "Financial Dependence and Growth", The American Economic Review, C.88, S.3, s. 559–586.

Root, F. R., ve Ahmed A. A., (1979), "Empirical Determinants of Manufacturing Direct Foreign Investment in Development Countries", Economic Development and Cultural Change, C. 27, S. 4, s.751-767.

Rothgeb J., (1984), "Investment Penetration in Manufacturing and Extraction and External Public Debt in Third World States", World Development, C.12, S.11-12, s.1063 – 1075.

Sağlam, B. ve Yalta, Y., (2011), "Dynamic Linkages Among Foreign Direct Investment, Public Investment and Private Investment: Evidence From Turkey," Applied Econometrics and International Development, C.11, S.2,s. 71-82.

Salidjanova, N., (2011), "Going Out: An Overview of China's Outward Foreign Direct Investment", USCC Staff Research Report, U.S.-China Economic and Security Commission.

Santiago C., (1987), "The Impact of Foreign Direct Investment on Export Structure and Employment Generation", World Development, C.15, S.3, s. 317 – 328.

Sauvant, K. P. ve Chen, V. Z., (2014), "China's Regulatory Framework for Outward Foreign Direct Investment", China Economic Journal, C.7, S.1, s. 141-163.

Sauvant, K.,P., ve Chen, V., Z., (2014), "China's Regulatory Framework for Outward Foreign Direct Investment", China Economic Journal, C.7, S.1, s.141-163,

Scaperlanda A., ve Mauer L., (1969), "The Determinants of U.S. Direct Investment in the E.E.C.", The American Economic Review, C.59, S.4, s.558 – 568.

Schneider, Friedrich and Frey, Bruno, (1985), Economic and political determinants of foreign direct investment, World Development, 13, issue 2, p. 161-175,

Scott, W.R., (2002), "The Changing World of Chinese Enterprises: An Institutional Perspective", Management of Enterprises in the People's Republic of China, Edt. A.S. Tsui ve C.-M. Lau Kluwer, Academic Press, Boston, s..59–78.

Sethi, D., Guisinger, S. E., Phelan, S. E. ve Berg, D. M., (2003), "Trends in Foreign Direct Investment Flows: a Theoretical and Empirical Analysis", Journal of International Business Studies, C.34, S.4, s. 315-326.

Shah Z. ve Ahmed Q.M., (2013), "The Determinants of Foreign Direct Investment in Pakistan: an Empirical Investigation", The Pakistan Development Review, C.42, S.4 , s. 697–714.

Shen, J. ve Bao, X., (2013), "Determinants of Chinese Outward Investment to Africa: an Empirical Study from the Perspectives of Financial Development and Country Risk", Studies of International Finance, C.9 s.64–74.

Siotis, J., (1999), “Foreign Direct Investment Strategies and Firms Capabilities”, Journal of Economics and Managment Strategy, C.8, S.2, s. 251–270.

Smits W.J.B., (1988), “Foreign Direct Investment and Export and Import Value – A Cross – Section Study for Thirty Less Developed Countries”, De Economist, C.136, S.1, s. 91 – 117.

Söderman, S., Jakobsson, A., ve Soler, L., (2008), “A Quest for Repositioning: The Emerging Internationalization of Chinese Companies”, Asian Business & Management, C. 8, S. 1, s. 115-142.

State Council, (2015a), Full transcript of policy briefing of the State Council on March 27.

State Council, (2015b), Guowuyuan bangong ring guanyu zhuanfa zhishi chanquan ju deng danwei shenru shishi guojia zhishi chanquan zhanlue xingdong jihua (2014-2020 nian) de tongzhi guo ban fa (2014) 64 hao [State Council general office notification regarding the forwarding to the state intellectual property office and other units the in-depth implementation of the national IPR strategy action plan (2014-2020) State Council Law (2014) no. 64J.

Susam, N., (2008), “Belirleyici Unsurlar: Türkiye Bulguları Yabancı Yatırımcılar Gelişmeler ve Bu Yatırımlar İçin Belirleyici Unsurlar”, Akademik İncelemeler Dergisi, C.3, S.2 s. 43-67.

Szunomar, A,, (2014), “Çin Yatırımları ve Visegrad Ülkelerinde Finansal Katılım - Efsane mi Gerçek mi ?”, Dünya Ekonomisi Enstitüsü - Ekonomik ve Bölgesel Çalışmalar Merkezi - Macar Bilimler Akademisi.

Tarı, R. ve Bıdırdı, H., (2009), “Türkiye’de Yabancı Yabancı Yatırımların Temel Belirleyicileri: 1990 - 2006 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.24, s. 253-268.

Taylor, I., (2007)., "Afrika'da Yönetişim ve Çin-Afrika İlişkileri: Çelişkiler mi yoksa Birleşme mi?" Politika, C.27, S.3, s.139-146.

Taylor, R., (2002), "Çinli Firmaların Küreselleşme Stratejileri Mevcut Gelişmeler ve Gelecek Beklentileri", Asya İşletme ve Yönetimi, C. 1, S.2, s. 209-225.

Temiz K., (2017), "Türkiye – Çin İlişkileri", SETA Analiz Dergisi, S.196.

Tihanyi, A.S. ve Roath, A.S., (2002), "Orta ve Doğu Avrupa'da Teknoloji Transferi ve Kurumsal Gelişme", Dünya Ticaret Dergisi, C.37, S.3, s.188-198.

Tosun, U., ve Yurdakul, M., (2016), "Türkiye'den Yolsuzluğun Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Olası Etkileri Bir Araştırma ", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.34, S.4, s.71-96.

Tsai P.L., (1991), "Tayvan'daki Doğrudan Yabancı Yatırımın Belirleyicileri: Zaman Serisi Verileri ile Alternatif Bir Yaklaşım", Dünya Gelişimi, C.19, S.2-3, s.275 – 285.

Tsai, K.S., (2002), Back-Alley Banking: Private Entrepreneurs in China, Cornell University Press, Ithaca.

Uçal, M., Bilgin, M. H. ve Haug, A.A., (2014), "Gelir Eşitsizliği ve DYY: Türkiye Verilerinde Kanıt", Ekonomi Tartışma Makaleleri, No. 1407, Otago Üniversitesi, s. 1-28.

UNCTAD, (1998), Dünya Yatırım Raporu 1998: Eğilimler ve Belirleyiciler, New York ve Cenevre: Birleşmiş Milletler,

Wang, M.Y., (2002)," The Motivations Behind China's Goverment-Initiated Industrial Investments Overseas", Pacific Affairs, C.75, S.. 2, s.187-206.

Warner, M., Ng, S.H. ve Xu, X., (2004), " Late Development Experience and the Evolution of Transnational Firms in the People's Republic of China", Asia Pacific Business Review, C. 10, s. 324-345.

Wei, Shang-Jin, (2000), How Taxing is Corruption on International Investors?, The Review of Economics and Statistics, 82, issue 1, p. 1-11

Weisskopf T., (1972a), "The Impact of Foreign Capital Inflow on Domestic Savings in Underdeveloped Countries", Journal of International Economics, C.2, S.1, s. 25-38.

Wheeler, D., ve Mody, A., (1992), "International Investment Location Decisions: The Case of U.S. Firms", Journal of International Economics, C.33, S.1-2, s. 57-76.

Wong, J., ve S. Chan, (2003), "China's Outward Direct Investment: Expanding Worldwide", China: An International Journal, C.1, S.2, s. 273–301.

World Investment Report, (2013), United Nations Conference On Trade And Development, https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf

Wu, F. (2005), The Globalization of Corporate China, The National Bureau of Asian Research., Volume. 16, No. 3.

Wu, H.-L., ve Chen, C.H., (2001) "An Assessment of Outward Foreign Direct Investment from China's Transitional Economy", Europe-Asia Studies, C.53, S.8, s. 1235-1254.

Xiang, B., 2009. "Ev sahibi ülkenin ve Çin'in yurtdışındaki doğrudan yatırımının özellikleri üzerine ampirik bir araştırma", Nicel ve Teknik Ekonomi Dergisi, 7: 33-46.

Xue, Qiuzhi & Han, Bingjie. (2010). The Role of Government Policies in Promoting Outward Foreign Direct Investment from Emerging Markets: China's Experience. 10.1057/9780230112025_15.

Yang, Y., (2003), "China's Integration into the World Economy: Implications for Developing Countries." IMF Working Paper No. WP/03/245, Washington DC: International Monetary Fund.

Yao S. and P. Wang (2014). “Has China displaced the outward investments of OECD countries?”, China Economic Review, 28, pp. 55-71

Yapraklı, S., (2006), “Türkiye’nin Yabancı Dilde Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.21, S.2, 2006, 23-48.

Yased Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yıl Sonu Değerlendirme Raporu https://www.yased.org.tr/ReportFiles/2010/UDY_RAPORU-YIL_SONU.pdf

Yavan, N., ve Kara, H, (2003), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, Coğrafi Bilimler Dergisi, C. 1, s. 19-42.

Yu, A., Chao, H., ve Dorf, M., (2005), ‘Outbound Investments by Chinese Companies: the Chinese Government Approval Regime’, Topics in Chinese Law, O’Melveny&Myers Research Report.

Zhan, J., (1995), “Transnationalisation and Outward Investment: the Case of Chinese Firms”, Transnational Corporations, C. 4, S. 3, s. 67–100.

Zhang, W., (1996), “Where is the Road of the Reform of SOE?”, Comparative Economics and Social Systems, C.1, s. 13–19.

Zhang, Z., (2013), “Institutional Quality, Bilateral Investment Treaties and China’s Outward Foreign Direct Investment: an Empirical Analysis Based on Panel Threshold Regression”, South China Journal of Economics, C.4, s. 49–62.

Zhao, H. ve Wang, Y., (2008), “Advantage Exploitation and Disadvantage Avoidance: an Empirical Analysis of Outward Internationalization Propensity of Chinese Private Firms”, The Globalization of Chinese Enterprises: Transformational Politics, Business Strategies, and Future Paths, 9–10 October, Harvard University, Cambridge.

Zheng, P., (2009), “A Comparison of FDI Determinants in China and India”, Thunderbird International Business Review, C. 10, s.263–279.

Zong, F., Lu, J. ve Wu, C., (2012), ‘Bilateral Investment Treaties, Institutional Environment and Outward FDI Location Choices of Firms - an Empirical Study of Chinese Listed Firms”, Economic Research Journal, C. 5, s. 71–82.

Zou Zhiqiang, 2017, “一带一路”背景下中国与土耳其的国际产能合作

Zweig, D., (2006), “Resource Diplomacy” Under Hegemony: The Sources of Sino-American Competition in the 21st Century?” Working Paper no. 18. Center on China’s Transnational Relations, Hong Kong University of Science and Technology, Hong Kong.Chinese listed firms’, Economic Research Journal, 5:71–82g, 2017 “一带一路”背景下中国与土耳其的国际产能合作

EKLER

Ek-1. Türkiye - Toplam Ticaret ve Çin ile Ticaret verileri 1996-2019

Yıl	Toplam İhracat (Milyar Dolar)	Çin'e İhracat (Milyar Dolar)	ÇHC'nin Toplam İhracattaki Payı	Toplam İthalat (Milyar Dolar)	Çin'den İthalat (Milyar Dolar)	ÇHC'nin Toplam İthalattaki Payı	Denge (Milyar Dolar)	Toplam Dış Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	İkili Ticaret Hacm (Milyar Dolar)i	ÇHC'nin Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmindeki Payı	Türkiye-Çin, İhracatın İthalatı karşılama oranı
1996	23,22	0,07	0,28%	43,63	0,56	1,28%	-0,49	66,85	0,62	0,93%	11,70%
1997	26,26	0,04	0,17%	48,56	0,79	1,62%	-0,74	74,82	0,83	1,11%	5,64%
1998	26,97	0,04	0,14%	45,92	0,85	1,84%	-0,81	72,90	0,88	1,21%	4,54%
1999	26,59	0,04	0,14%	40,67	0,89	2,20%	-0,86	67,26	0,93	1,38%	4,10%
2000	27,77	0,10	0,35%	54,50	1,34	2,47%	-1,25	82,28	1,44	1,75%	7,14%
2001	31,33	0,20	0,64%	41,40	0,93	2,24%	-0,73	72,73	1,12	1,55%	21,54%
2002	36,06	0,27	0,74%	51,55	1,37	2,65%	-1,10	87,61	1,64	1,87%	19,60%
2003	47,25	0,50	1,07%	69,34	2,61	3,76%	-2,11	116,59	3,11	2,67%	19,33%
2004	63,17	0,39	0,62%	97,54	4,48	4,59%	-4,08	160,71	4,87	3,03%	8,75%
2005	73,48	0,55	0,75%	116,77	6,89	5,90%	-6,34	190,25	7,44	3,91%	7,98%
2006	85,53	0,69	0,81%	139,58	9,67	6,93%	-8,98	225,11	10,36	4,60%	7,17%
2007	107,27	1,04	0,97%	170,06	13,23	7,78%	-12,19	277,33	14,27	5,15%	7,85%
2008	132,03	1,44	1,09%	201,96	15,66	7,75%	-14,22	333,99	17,10	5,12%	9,18%
2009	102,14	1,60	1,57%	140,93	12,68	9,00%	-11,08	243,07	14,28	5,87%	12,62%
2010	113,88	2,27	1,99%	185,54	17,18	9,26%	-14,91	299,43	19,45	6,50%	13,21%
2011	134,91	2,47	1,83%	240,84	21,69	9,01%	-19,23	375,75	24,16	6,43%	11,37%
2012	152,46	2,83	1,86%	236,55	21,30	9,00%	-18,46	389,01	24,13	6,20%	13,30%
2013	151,80	3,60	2,37%	251,66	24,69	9,81%	-21,09	403,46	28,29	7,01%	14,59%
2014	157,61	2,86	1,82%	242,18	24,92	10,29%	-22,06	399,79	27,78	6,95%	11,48%
2015	143,84	2,41	1,68%	207,23	24,87	12,00%	-22,46	351,07	27,29	7,77%	9,71%
2016	142,53	2,33	1,63%	198,62	25,44	12,81%	-23,11	341,15	27,77	8,14%	9,15%
2017	156,99	2,94	1,87%	233,80	23,37	10,00%	-20,43	390,79	26,31	6,73%	12,56%
2018 (r)	167,93	2,91	1,73%	223,05	20,72	9,29%	-17,81	390,98	23,63	6,04%	14,06%

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Ek-2. Türkiye'ye Yıllar İtibariyle DYY Akışı (UNCTAD)

Yıl	Gelen DYY (milyar dolar)
1990	0,684
1991	0,81
1992	0,844
1993	0,636
1994	0,608
1995	0,885
1996	0,722
1997	0,805
1998	0,94
1999	0,783
2000	0,982
2001	3,352
2002	1,082
2003	1,702
2004	2,785
2005	10,031
2006	20,185
2007	22,047
2008	19,851
2009	8,585
2010	9,086
2011	16,142
2012	13,745
2013	13,46317
2014	12,73872
2015	17,71699
2016	12,942
2017	10,864

Ek-3. Çin ve Dünyada OFDI Stoku

Yıl	Çin OFDI Stoku (milyar Dolar)	Dünya OFDI Stoku (milyar Dolar)	Gelişmekte olan Ülkelerin OFDI Stoku (milyar Dolar)	Gelişmiş Ülkelerin OFDI Stoku (milyar Dolar)	Çin'in dünya OFDI Stoku içindeki payı (%)	Çin'in GOÜ'lerin OFDI Stoku içindeki payı (%)
1970	0	1,22	1,22	0	0,0	0,0
1971	0	1,27	1,27	0	0,0	0,0
1972	0	1,34	1,34	0	0,0	0,0
1973	0	2,12	2,12	0	0,0	0,0
1974	0	2,53	2,53	0	0,0	0,0
1975	0	2,43	2,43	0	0,0	0,0
1976	0	139,34	2,53	0	0,0	0,0
1977	0	149,02	3,03	0	0,0	0,0
1978	0	166,44	3,71	0	0,0	0,0
1979	0	191,98	4,12	0	0,0	0,0
1980	0	558,98	70,77	488,21	0,0	0,0
1981	0,03936	594,26	72,08	522,19	0,0	0,1
1982	0,044	602,19	75,15	527,04	0,0	0,1
1983	0,137	682,42	76,79	605,63	0,0	0,2
1984	0,271	702,22	78,96	623,26	0,0	0,3
1985	0,9	901,81	83,23	818,58	0,1	1,1
1986	1,35	1.155,18	88,50	1.066,68	0,1	1,5
1987	2,00	1.373,06	96,92	1.276,15	0,1	2,1
1988	2,85	1.611,81	106,04	1.505,77	0,2	2,7
1989	3,63	1.928,47	122,45	1.806,01	0,2	3,0
1990	4,46	2.254,90	140,40	2.113,95	0,2	3,2
1991	5,37	2.528,44	151,93	2.375,53	0,2	3,5
1992	9,37	2.540,31	176,76	2.363,55	0,4	5,3
1993	13,77	2.930,42	209,38	2.718,65	0,5	6,6
1994	15,77	3.294,73	261,53	3.030,38	0,5	6,0
1995	17,77	3.993,68	312,37	3.677,67	0,4	5,7
1996	19,88	4.554,18	358,57	4.190,91	0,4	5,5
1997	22,44	5.258,10	519,68	4.730,53	0,4	4,3
1998	25,08	6.247,77	527,21	5.711,32	0,4	4,8
1999	26,85	7.148,71	661,50	6.477,34	0,4	4,1
2000	27,77	7.409,63	690,73	6.699,29	0,4	4,0
2001	34,65	7.283,81	749,12	6.491,06	0,5	4,6
2002	37,17	7.338,32	774,59	6.501,36	0,5	4,8
2003	33,22	9.236,17	869,78	8.274,88	0,4	3,8
2004	44,78	10.849,65	1.030,86	9.710,86	0,4	4,3
2005	57,21	11.900,46	1.199,61	10.558,27	0,5	4,8
2006	75,03	15.009,48	1.672,39	13.100,16	0,5	4,5
2007	117,91	18.652,70	2.340,27	15.935,31	0,6	5,0
2008	183,97	16.047,84	2.240,21	13.593,62	1,1	8,2
2009	245,76	19.183,84	2.598,54	16.276,90	1,3	9,5
2010	317,21	20.981,76	3.059,93	17.554,73	1,5	10,4
2011	424,78	21.424,46	3.465,49	17.604,89	2,0	12,3
2012	531,94	22.786,16	4.046,39	18.365,42	2,3	13,1
2013	660,48	24.954,00	4.525,92	19.995,77	2,6	14,6
2014	882,64	25.128,56	5.210,40	19.535,93	3,5	16,9
2015	1.097,86	25.514,31	5.644,30	19.530,25	4,3	19,5
2016	1.357,39	26.825,62	6.130,83	20.302,26	5,1	22,1
2017	1.482,02	30.837,93	6.898,38	23.498,00	4,8	21,5

Ek-4. Yıllar İtibariyle OFDI Akışları (Milyar Dolar)

Yıl	Dünya Toplam	GOÜ'ler	Gelişmiş Ekonomiler	Çin
1970	14,14	0,04062	14,10	
1971	14,43	0,03737	14,40	0
1972	15,73	0,07223	15,66	0
1973	25,93	0,12569	25,81	0
1974	24,43	0,24031	24,19	0
1975	28,49	0,43074	28,06	0
1976	28,36	0,4421	27,92	0
1977	28,69	0,56291	28,12	0
1978	39,31	0,73457	38,58	0
1979	62,75	0,29846	62,45	0
1980	52,09	2,73	49,36	0
1981	52,16	1,33	50,82	0
1982	27,29	2,05	25,24	0,044
1983	37,70	2,02	35,69	0,093
1984	50,51	2,52	48,00	0,134
1985	62,10	3,73	58,38	0,629
1986	96,78	4,85	91,93	0,45
1987	142,01	6,38	135,62	0,645
1988	181,99	11,60	170,39	0,85
1989	230,91	16,36	214,55	0,78
1990	243,88	13,11	230,77	0,83
1991	198,85	11,09	187,76	0,913
1992	203,79	22,48	179,74	4,00
1993	236,28	34,29	200,97	4,40
1994	285,35	45,77	239,27	2,00
1995	356,89	52,31	303,97	2,00
1996	392,31	60,46	330,92	2,11
1997	466,32	64,17	398,92	2,56
1998	679,61	41,50	636,86	2,63
1999	1.075,11	54,23	1.018,67	1,77
2000	1.163,67	88,72	1.071,79	0,91578
2001	683,28	57,49	623,26	6,89
2002	497,52	39,70	453,77	2,52
2003	529,08	39,45	479,12	2,85
2004	905,98	114,77	777,54	5,50
2005	833,35	110,81	704,50	12,26
2006	1.352,33	201,43	1.120,74	17,63
2007	2.169,11	276,04	1.843,88	26,51
2008	1.703,55	275,04	1.368,23	55,91
2009	1.101,89	243,10	820,41	56,53
2010	1.373,66	357,27	965,90	68,81
2011	1.563,81	379,43	1.128,73	74,65
2012	1.369,51	362,66	973,65	87,80
2013	1.380,87	414,98	890,11	107,84
2014	1.262,01	457,99	731,67	123,12
2015	1.621,89	406,24	1.183,57	145,67
2016	1.473,28	406,67	1.041,46	196,15
2017	1.429,97	380,77	1.009,21	124,63

Ek-5. Ekonometrik Analiz için Türkiye dışında Seçilen Ülkeler ve Seçim Kriterleri

Afrika	Cezayir	Afrika'da Çin'in en fazla yatırım yaptığı 4. Ülke, İhracatı büyük ölçüde petrol ve petrokimya ürünlerinden oluşmaktadır.
Afrika	Nijerya	Dönemsel olarak siyasi istikrarsızlık yaşanmaktadır. Çin'in Afrika'da en fazla yatırım yaptığı ülkedir. Petrol üretimi çok yüksektir.
Afrika	Güney Afrika	Doğal kaynaklar ve maden açısından zengin,, nüfus olarak Afrika'nın büyük ülkelerinden
Asya	Endonezya	Çin ile kültürel ve mesafe yakınlığı, Asya'da Çin'den ikinci en büyük DYY alıcısı, yüksek nüfus
Asya	İran	Türkiye'nin komşusu, nüfus olarak Türkiye'ye yakın, dönemsel siyasi istikrarsızlık
Asya	Irak	Şiddet ve siyasi istikrarsızlık, Türkiye'nin komşusu, petrol ve petrokimyaya dayalı ekonomi
Asya	Kazakistan	OBOR ülkesi, ÇiN'in Asya'daki 8. En büyük DYY alıcısı, Çin'e mesafe olarak yakın
Asya	Güney Kore	İleri teknoloji üretkenliği, Çin'e coğrafi yakınlık, yüksek GDP
Asya	Pakistan	OBOR ülkesi, düşük GDP, yüksek nüfus, doğal kaynaklar açısından fakir
Asya	Singapur	Düşük nüfus, ileri teknoloji ihracatı ve ticaret açıklığı, Çin'e yakın, yüksek GDP, Çin'in Asya'daki en büyük 2. DYY alıcısı
Avrupa	Fransa	Büyük GDP, Kıta Avrupası'nın önemli ülkesi, Avrupa'da Çin'in en fazla yatırım yaptığı ülke[38]
Europe	Almanya	Avrupa'da Çin'den en fazla DYY alan 4. Ülke, sanayi ve teknolojisi güçlü,
Avrupa	Yunanistan	Türkiye'nin komşusu, zaman zaman siyasi istikrarsızlık,
Avrupa	Hollanda	Çin'in Avrupa'da en fazla DYY yaptığı ülke, yüksek GDP, yüksek ihracat
Avrupa	Rusya	OBOR ülkesi, doğal kaynaklar açısından zengin
Latin Amerika ve Karaipler	Brezilya	Latin Amerika'da Çin'in en fazla yatırım yaptığı ülke, Çin'e coğrafi olarak uzak, yüksek nüfus
Latin Amerika ve Karaipler	Venezuela	Dönem dönem siyasi istikrarsızlık, Latin Ameika'da Çin'in en fazla yatırım yaptığı 3. Ülke, petrol ihracatına bağımlı ekonomi
Kuzey Amerika	Kanada	Kuzey Amerika'dan 2 ülke alındı, Kanada onlardan biri
Kuzey Amerika	ABD	Kuzey Amerika'dan 2 ülke alındı, ABD onlardan biri
Okyanusya	Avustralya	Okyanusya'da Çin'in en fazla yatırım yaptığı ülke

Ek-6. Çalışmada Kullanılan Veriler ve Kaynakları

Veri	Kod	**Birim**	**Açıklama**	Kaynak
Yurtdışı Doğrudan Yabancı Yatırım	x	milyon dolar	Çin'den evsahibi ülkeye yapılan DYY (yıllık)	ÇHC Ticaret Bakanlığı tarafından 2003 yılından itibaren yıllık olarak yayımlanan Çin'in Yurtdışı Doğrudan Yabancı Yatırımları İstatistiki Bülteni
İthalat	x	bin dolar	Çin'in evsahibi ülkeden yaptığı yıllık ithalat	WITS, World Bank
Ticari Açıklık	NE.TRD.GNFS.ZS	%	İhracat ve ithalat toplamının milli gelire oranı (yüzde)	World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files.
Gerçek Milli Gelir	x	milyon dolar	Reel Milli Gelir	2015 Deflatörü kullanılarak hesaplanmıştır
Politik İstikrar	PRS17PV PRS16PV PRS15PV…… ….	0-1 arası	Hükümet istikrarı, iç ve dış çatışmanın yokluğu ve etnik gerilim yokluğuna göre hesaplanan 0-1 arası değer, değer arttıkça istikrarın artması anlamına gelmektedir	https://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/prs.xlsx, www.prsgroup.com
Fosil Yakıt İhrcacatı	TX.VAL.FUEL.ZS.UN	%	fosil yakıt ihracatının mamül mal ihracatına oranı - yüzde-	World Bank
maden ve metal ihracatı	TX.VAL.MMTL.ZS.UN	%	maden ve metal ihracatının mamül mal ihracatına oranı	World Bank
Fosil yakıt ve maden/metal ihracatı	x	%	maden ve metal ihracatı ile fosil yakıt ihracatı toplamının mamül mal ihracatına oranı (yüzde)	Metal ve maden ihracatı ile fosil yakıt ihracatının payları toplanarak hesaplanmıştır.
Yüksek teknoloji ürünü ihracatı	TX.VAL.TECH.MF.ZS	%	yüksek teknoloji ürünlerinin toplam ürün ihracatı içindeki payı (%)	World Bank

Ek-7. Ekonometrik Analizde Kullanılan Değişkenlere ait ADF temelli Fisher Birim Kök Testi sonuçları

		Statistic İstatistik	p-value Olasılık
FDHO	Inverse chi-squared(40) P	79.1580	0.0002
	Inverse normal Z	-2.3972	0.0083
	Inverse logit t(104) L*	-1.7141	0.0447
	Modified inv. chi-squared Pm	4.3780	0.0000
logCHIMHO	Inverse chi-squared(40) P	111.70	0.0000
	Inverse normal Z	-6.8355	0.0000
	Inverse logit t(104) L*	-6.3719	0.0000
	Modified inv. chi-squared Pm	8.0163	0.0000
logREALGDP	Inverse chi-squared(40) P	113.1507	0.0000
	Inverse normal Z	-6.6997	0.0000
	Inverse logit t(104) L*	-6.7328	0.0000
	Modified inv. chi-squared Pm	8.1785	0.0000
TRD	Inverse chi-squared(40) P	88.3164	0.0000
	Inverse normal Z	-4.7061	0.0000
	Inverse logit t(104) L*	-4.7504	0.0000
	Modified inv. chi-squared Pm	5.4019	0.0000
FUMIEXP	Inverse chi-squared(40) P	123.9664	0.0000
	Inverse normal Z	-7.3759	0.0000
	Inverse logit t(104) L*	-7.4803	0.0000
	Modified inv. chi-squared Pm	9.3877	0.0000
HTCEX	Inverse chi-squared(40) P	88.3164	0.0000
	Inverse normal Z	-4.7061	0.0000
	Inverse logit t(104) L*	-4.7504	0.0000
	Modified inv. chi-squared Pm	5.4019	0.0000

Fisher tipi birim kök testi
Dickey Fuller temelli testler
Ho: Tüm paneller birim köke sahiptir Panel sayısı = 21
Ha: En azından bir panel durağandır number of periods = 13.19
Gecikme sayısı:0

Ek-8. Tahmin Sonuçları (Nonrobust)

	Havuzlanmis Regresyon	Sabit Etkiler	**Tesadufi Etkiler**	Sabit Etkiler	**Tesadufi Etkiler**
logCHIMHO	39.10			-207.7	**27.22**
	(0.64)			(-0.68)	**(0.20)**
logREALGDP	462.0*			-1.537	**462.2***
	(2.35)			(-0.00)	**(2.03)**
POL	3098.7**	5666.7*	**4410.7*****	4854.9*	**4291.6****
	(2.96)	(2.59)	**(3.35)**	(2.14)	**(2.88)**
TRD	8.543*			-5.273	**9.219***
	(2.32)			(-0.54)	**(2.07)**
FUMIEXP	4.456			34.12	**4.085**
	(1.45)			(1.53)	**(0.66)**
HTCHEX	-26.80^{+}			-48.73*	**-42.26****
	(-1.77)			(-2.58)	**(-2.77)**
Constant	-15374.9**	-4150.7*	**-3223.0****	-511.7	**-15853.6****
	(-2.94)	(-2.54)	**(-3.15)**	(-0.03)	**(-2.99)**
Observations	277	277	**277**	277	**277**

(1) Parentez icinde degerler t istatistik degerleridir.
(2) Hausmannn testi tesadufi etkiler modelini kabul eder.
$^{+}$ $p < 0.10$, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Çin'den Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerini tespit etmek ve gelecekteki yatırım potansiyelini değerlendirmektir. Çin'in yurtdışı yabancı sermaye yatırımları son yirmi yılda önemli ölçüde arttı. Bir Kuşak Bir Yol İnisiyatifi'nin (OBOR) açıklanmasını takiben son yıllarda Türkiye'deki Çin yatırımları, önceki yıllarda Türkiye'ye yapılan zayıf DYY akışına kıyasla bir miktar ivme kazanmıştır. Bu bakımdan, bu yatırımların ardındaki nedenlerin ortaya konulması, yatırımların sürdürülebilirliği ve gelecek projeksiyonları açısından önem kazanmıştır. Çin hükümeti'nin ülkenin dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlarının nereye ve hangi sektörlere yöneleceği hususlarında önemli bir rol oynadığından, bu çalışmanın teorik çerçevesi iki ana temele dayandırılmıştır: Doğrudan yabancı yatırım teorileri ve iki ülke arasındaki ikili siyasi / ekonomik ilişkilerin analizinden elde edilen çıkarımlar. Ampirik analiz için birincil panel veriler, resmi yayınlar ve uluslararası kuruluşlardan toplanmış, diğer veriler; kitaplar, akademik yayınlar, çevrimiçi kaynaklar, dergiler ve gazetelerden toplanmıştır. Bu çalışmanın bulguları, Çin'deki Türkiye yatırımının, temel olarak pazar, verimlilik ve stratejik varlık arama güdülerinden kaynaklandığını göstermektedir. İkili siyasi ilişkilerin yanı sıra, DYY'nin Çin'den Türkiye'ye akmasının önündeki en önemli belirleyiciler; makroekonomik göstergelerde de bozulmaya neden olan siyasi istikrar ile Türkiye'deki ve yakın coğrafyasındaki güvenlik durumudur. Türkiye'nin ticari açıklığı ve pazarlara entegrasyonu ve jeopolitik konumu da Çinli yatırımcılar için önemli belirleyicilerdir.

SUMMARY

The objective of this study is to identify the main determinants of the Chinese outward foreign direct investment flows to Turkey and discuss the potential for further investments. Chinese outward foreign direct investment has increased in the last two decades dramatically. In the recent years, following the announcement of One Belt One Road Initiative (OBOR), Chinese investments in Turkey has also gained some momentum compared to weak FDI flows to Turkey in preceding years. In this respect, shedding a light on the motives behind these investments has become important for sustainability of them and future projections. Since Chinese government plays an important role in the country's outward FDI destinations and the sectors, the theoretical framework of this study is based on two main pillars: the leading foreign direct investment theories, and implications from bilateral political/economic relations between the two countries. The primary panel data for the empirical analysis was collected by government publications and international organizations. The other data was collected from books, academic journals, newspapers and statistics. The findings of this study reveal that Chinese investment in Turkey is driven mainly by market, efficiency and strategic asset seeking motives. Besides bilateral political relations, the main determinants for the FDI flows from China to Turkey are Turkey's political stability and security at its home and in the neighboring region which also affects macroeconomic indicators in the country. Turkey's openness and its integration to the regional and global markets and geopolitical location are also important determinants for Chinese investors.